

**”Tämä vallankäyttö on sellaista, joka pysyy kyllä
piilossa.”**

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispojen (2017) näkemykset
piispainkokouksen asemasta ja vallasta kirkossa.

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Käytännöllinen teologia	
Tekijä – Författare Kirsi Ojansuu-Kaunisto			
Työn nimi – Arbetets titel "Tämä vallankäyttö on sellaista, joka pysyy kyllä piilossa." Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispojen (2017) näkemykset piispainkokouksen asemasta ja vallasta kirkossa.			
Oppiaine – Läroämne Käytännöllinen teologia			
Työn laji – Arbetets art pro gradu -tutkielma	Aika – Datum 10.5.2020	Sivumäärä – Sidoantal 91	
<p>Tiivistelmä – Referat</p> <p>Tutkimus selvittää Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virassa olevien piispojen henkilökohtaisia näkemyksiä piispainkokouksen asemasta kirkossa ja sitä kenellä on valtaa kirkossa. Valitsin virassa olevat piispat tutkimuksen kohteeksi, koska he muodostavat piispainkokouksen ja heidän näkemyksensä perusteella syntyy näkemys "sisältäpäin" tästä kirkon keskeisestä toimielimestä. Haastattelut suoritettiin anonymisti alkuvuodesta 2017 ja tutkimusmenetelmänä on kvalitatiivinen, laadullista sisällönanalyysi.</p> <p>Ajankohtainen tutkimustulos liittyi piispainkokouksen muutokseen. 1.1.2016 lähtien sen jäseninä olivat vain piispat ja kenttäpiispa. Samalla sille tuli uusina asioina muun muassa kirkon ykseyteen, ekumeniaan ja lähetystehtävään liittyvät asiat. Tätä muutosta pidettiin tutkimuseni mukaan hyvänä.</p> <p>Johtopäätöksistä tärkeimmäksi arvioin ristiriidan kirkkolain ja käytännön välillä koskien kirkon antamia lausuntoja valtionhallinnolle. Piispainkokous linjaa kirkon eettisiä ja opillisia kantoja mutta kirkkohallituksen tehtävänä on antaa lausunnot valtioneuvostolle. Käytännössä kuitenkin tutkimukseni mukaan kiireessä kirkkohallituksen virkamiehet antavat kyseiset lausunnot. Kirkkolakia tulisi muuttaa niin, että piispainkokous olisi se toimielin, joka antaa kyseiset lausunnot. Piispainkokous on valmis ottamaan vastaan suurempaa vastuuta kirkon yhteiskunnallisista suhteista kuten kirkon tulevaisuuskomitea esitti mutta se edellyttäisi nykyistä parempia resursseja.</p> <p>Tutkimustuloksista akuutti on se, että piispojen mukaan juridinen valta kirkossa on liian harvojen käsissä. Tämä johdosta he esittivät, kirkko antaisi tukea yliopistoille kirkko-oikeuden koulutukseen ja kutsuisi kirkon työryhmien ja toimikuntien sihteereiksi juristeja.</p> <p>Ekumenian merkitys on kasvanut huomattavasti viime vuosikymmenten aikana ja se kävi ilmi useasta asiayhteydestä tutkimuksessani. Tämän perusteella esitän jatkotutkimuksen aiheeksi, miten ekumenia on vaikuttanut ja vaikuttaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon uskoon ja opetukseen?</p> <p>Kirkon hallinto on hajautettu tietoisesti ja siksi puolet piispoista sanoi, että on mahdotonta sanoa, kenellä on kirkossa valtaa. Kuitenkin puolet nimesi vallan käyttäjiä ja tärkeimmiksi he nostivat arkkipiispan ja kirkolliskokouksen.</p>			
Avainsanat – Nyckelord Suomen evankelis-luterilaisen kirkko, piispa, arkkipiispa, piispainkokous, kirkon keskushallinto, kirkkolaki, vallan kolmijako-oppi, jääviys, kirkon tulevaisuuskomitean mietintö			
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia			
Muita tietoja			

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.1 PIISPAINKOKOUS JA VALTA KIRKOSSA TUTKIMUKSEN KOHTEENA.....	2
1.2 SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON HALLINTO	4
1.2.1 KIRKON HALLINTOPERIAATTEET	4
1.2.2 PIISPA JA PIISPAINKOKOUS.....	6
1.2.3 KIRKON KESKUSHALLINTO	7
1.2.4 HIIPPAKUNTA JA SEURAKUNTA.....	10
1.3 KIRKON KESKUSHALLINNON UUDISTAMINEN 2000-LUVULLA	11
1.4 YHTEISKUNNALLISEN HALLINNON PERIAATTEITA SUOMESSA	13
1.5 AIKAISEMPI TUTKIMUS	15
2. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	17
2.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	17
2.2 TUTKIMUSAINEISTO.....	17
2.3 AINEISTON ANALYYSI	20
2.4 AINEISTON LUOTETTAVUUS.....	20
3. PIISPOJEN NÄKEMYKSET EPISKOPAALISESTA HALLINTOMALLISTA.....	23
3.1 PIISPAN JA ARKKIPIISPAN VALTA	27
3.2 PIISPAINKOKOUS	35
3.2.1 KIRKKO LAUSUNNONANTAJANA.....	44
3.2.2 KIRKON YHTEISKUNTASUHTEET	46
3.3 PIISPAN VIRAN MÄÄRÄAIKAISUUS?.....	49
4. PIISPOJEN NÄKEMYKSET SYNODAALISESTA HALLINTOMALLISTA.....	52
5. PIISPOJEN NÄKEMYKSET KONSISTORIAALISESTA HALLINTOMALLISTA	59
6. KENELLÄ ON KIRKOSSA VALTAA?	61
7. MITEN PIISPAT YMMÄRTÄVÄT KIRKON JULKISOIKEUDELLISENA TOIMIJANA?.....	66
8. JOHTOPÄÄTÖKSET	75
9. LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO	83
TEKIJÄN HALLUSSA OLEVAT HAASTATTELUT	83
LÄHTEET.....	83
KIRJALLISUUS	84
LEHDET	86
VERKKOSIVUSTOT JA -JULKAISUT	86
10. LIITTEET	88
HAASTATTELUKAAVAKE.....	88

1. Johdanto

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon merkitys on ollut suuri maamme kehityksessä agraariyhteiskunnasta moderniksi länsimaiseksi demokratiaksi. Martti Luther korosti luku- ja kirjoitustaidon merkitystä jokaiselle ihmiselle kuuluvana oikeutena. Raamatun lukemiseen tähtäävää opetusta alettiin hoitaa aluksi seurakunnissa. Siivestyksen edistäjinä luostarit, pappilat ja rippikoulut olivat pitkään keskeisessä asemassa kansan elämässä. Kirkon¹ asema Suomessa on muuttunut huomattavasti viimeisen vuosisadan aikana. Se on menettänyt asemaansa ja valtaansa sekä ihmisten henkilökohtaisessa elämässä että yhteiskunnassa. Huomionarvoista kuitenkin on se, että Suomi kuuluu maailman luterilaisimpiin maihin uskonnollisten yhdyskuntien jäsenosuuksilla mitattuna.² Tämä siitä huolimatta vaikka kirkosta eroaminen on lisääntynyt merkittävästi 2000-luvulla. Vuonna 2019 kirkkoon kuului 68,6 prosenttia kansasta.³

Kirkolla on edelleen merkityksellinen asema Suomessa 2020-luvulla, sillä sen luomat perinteet ja arvomaailma vaikuttavat yhteiskuntamme kykyyn sopeutua moniarvoiseen, ympäröivään maailmaan. Poliitikantutkija Michael Minkenberg on tutkimuksissaan kiinnittänyt huomiota Pohjois-Euroopan luterilaisten maiden politiikkaan ja yhteiskunnalliseen vakauteen sekä kykyyn sopeutua uskonnolliseen ja katsoomukselliseen moninaisuuteen.⁴

Kirkko on tulevaisuudessa entistä suurempien haasteiden edessä, kun sukupolvien ketju, joka on liittänyt perheet ja suvut kirkkoon heikkenee. Hengellinen perintö ohenee ja uskontojen kentälle on syntynyt kilpailua ihmisten henkisen hyvinvoinnin alalla. Kun kirkollisverojen maksajia on aikaisempaa vähemmän, kirkon taloudellinen tilanne heikkenee. Tällä hetkellä kirkko on julkisyhteisö ja se on ollut hyvä ratkaisu kirkon ja valtion suhteessa. Järjestelmä on turvannut kirkon asemaa, taloutta ja toimintaedellytyksiä.⁵ Tästä asemastaan johtuen kirkon toimintaan kiinnitetään huomiota ja sen velvollisuus on täyttää muun muassa sekä oikeudenmukaisuuden että hyvän hallinnon periaatteita.

¹ Käytän tässä tutkimuksessa useimmiten sanaa ”kirkko” tarkoittaen Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa organisaationa.

² Osallistuva luterilaisuus 2016, 47.

³ evl.fi: Tilastotietoa

⁴ Osallistuva luterilaisuus 2016, 47.

⁵ Sorsa 2018, 58.

1.1 Piispainkokous ja valta kirkossa tutkimuksen kohteena

Minua on kiinnostanut 1990-luvun alusta alkaen yhteiskunnalliset kysymykset ja tapahtumat niin paikallisella kuin globaalilla tasolla. Ajankohtaiset ongelmat ja niihin esitettyjen ratkaisuvaihtoehtojen pohtiminen, analysoiminen ja päätösten tekeminen ovat merkityksellisiä ja useimmiten kauaskantoisia. Päätöksenteko ja siihen liittyvät prosessit ovat oleellinen osa yhteiskunnan sekä virallista että kansalaisyhteiskunnan toimintaa. Valta ja vallan käyttö liittyy aina osana ihmisten, yhteisöjen ja instituutioiden elämään ja päätöksentekoon.

Tästä aiheesta puhui arkkipiispa Tapio Luoma kirkolliskokouksen avauspuheessa 4.11.2019:

”On asioita, jotka vaikuttavat ihmisen elämään mutta joita ei ole aina helppo hahmottaa ja joista ei ole aina helppo puhua. Yksi niistä on valta.”

Arkkipiispa kuvasi millaista valta on. Se kiehtoo, houkuttaa, kannustaa ja rakentaa mutta myös lannistaa, vahingoittaa ja jopa tuhoaa. Niin historian kuin nykypäivänä maailmassa valtaa tavoitellaan ja siitä kilpaillaan. Hän esitti monia oleellisia kysymyksiä, joita valtaan liittyy. Muun muassa kenelle valta kuuluu ja kenellä siihen on oikeus? Miten pääsee asemaan, jossa voi käyttää valtaa ja miten sitä pitäisi käyttää? Millaista vallankäyttöä me haluamme ja tarvitsemme?⁶

Juuri nämä kysymykset olivat mielessäni, kun pohdin syksyllä 2016 kenellä on kirkossa valtaa ja miten sitä käytetään. Piispainkokous kiinnosti minua aivan erityisesti, koska se on kirkossa keskeinen vallankäyttäjä ja sen vastuulla on kirkon eettiset linjaukset. Kirkon hallinnossa se on yksi neljästä keskushallinnon toimielimestä.

Kirkon piirissä on käsitelty paljon hallinnollisia ratkaisuja, pohdittu toiminnallisia prosesseja ja päätöksenteon selkiyttämistä eri tasoilla sen organisaatiossa. Näissä kaikissa prosesseissa on kyse myös siitä, kuka kirkossa käyttää valtaa, millaista valtaa ja missä, millä hallinnon tasolla ja miten kirkon hallinto on selkiytyisi. Tätä kehittämistyötä on tehty erilaisissa työryhmissä ja komiteoissa, viimeksi laajan tulevaisuuteen tähtäävän esityksen saimme, kun vuonna 2016 julkaistiin *Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö*.⁷

⁶ arkkipiispa.fi

⁷ Tulevaisuuskomitean mietintö 2016

Tämä pro gradu -työni tutkii virassa olevien piispojen henkilökohtaisia näkemyksiä piispainkokouksen asemasta ja siitä, kenellä on kirkossa valtaa. Tutkimusjoukkona on vuonna 2017 virassa olevat hiippakuntien piispat ja kenttäpiispa, jotka kaikki haastattelin henkilökohtaisesti tammi- ja helmikuussa 2017. Valitsin tutkimuskohteeksi virassa olevat piispat, koska he muodostavat piispainkokouksen ja heidän kauttaan syntyy näkemys tästä toimielimestä ”sisältäpäin”. Uusimuotoista piispainkokousta ei ole tutkittu vielä lainkaan ja ylipäätään virassa olevien piispojen henkilökohtaisia näkemyksiä on tutkittu vähän.

Kiinnostuksen kohteena on piispainkokouksen asema kirkossa ja kirkon tulevaisuuskomitean esittämät kannanotot, jotka koskevat erityisesti piispainkokousta. Tutkin sitä, miten piispat suhtautuvat kyseisiin esityksiin. Toisena tutkimuksen kokonaisuutena on vallankäyttö kirkossa, kenellä kirkossa on valtaa. Siihen erityisen sykäyksen antoi yhteiskuntatieteiden tohtori Karina Jutilan julkiset näkemykset kirkon hallinnosta. Hänen kommenttinsa ansaitsevat mielestäni vastauksia kirkon keskeisiltä toimijoilta.

Suomessa, kuten vakiintuneissa vapaissa länsimaisissa demokratioissa, julkisyhteisöjen keskeisinä toimintaperiaatteina ovat demokratia, päätöksenteon avoimuus, läpinäkyvyys, luotettavuus ja vallan kolmijaon periaatteet. Nämä liittyvät hyvän hallinnon periaatteisiin, joita Suomessa pidetään merkityksellisinä ja tärkeinä. Olen kirkon piirissä toimiessani havainnut, että nämä periaatteet eivät ole itsestään selviä kirkossa.

Perspektiiviä minulle on kertynyt vuosien varrella, kun olen toiminut pitkään luottamushenkilönä monissa julkisen sektorin toimielimissä. Muun muassa kunnallispoliitikassa kaupunginvaltuutettuna Hämeenlinnassa vuodesta 1993 lähtien, eduskunnassa vihreiden kansanedustajana 1999–2011 ja Kelan valtuutettuna 2004–2011. Kirkollisissa luottamustehtävissä olin KION:ssa, Kirkon Ihmisoikeuksien neuvottelukunnassa 2000-luvun alkupuolella. Nyt olen toiminut Hämeenlinnan seurakunnan yhteisessä kirkkovaltuustossa vuodesta 2011, Hämeenlinna-Vanajan seurakuntaneuvostossa vuodesta 2015 ja olin kirkolliskokouksessa Tampereen hiippakunnasta Tulkaa kaikki-liikkeen maallikkoedustajana 2016–2020.

Tutkimusmateriaalia kertyi paljon, litteroitua tekstiä rivivälillä 1.0 tuli yli 90 sivua. Sen läpikäyminen ja analysoiminen vaati paljon aikaa. Suuri haaste minulle tutkimuksessani oli materiaalin karsiminen.

Tieteellisessä tutkimuksessa on suorien sitaattien määrä yleensä pidetty pienenä. Tutkimukseni on poikkeus kyseisestä periaatteesta, sillä se sisältää paljon

haastateltujen suoria sitaatteja. Perustelen sitä tutkimuskohteen ja aiheen merkittävyydellä.

1.2 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon hallinto

Kirkon järjestysmuoto rakentuu kolmesta perustasosta: paikalliskirkko (Suomen evankelis-luterilainen kirkko), hiippakunta ja seurakunta. Itsenäisyyttä sekä seurakunnan että hiippakunnan toiminnassa on korostettu, koska niiden molempien toiminta nähdään kirkossa ensisijaisena.

Paikalliskirkko ilmentää ja edistää yhteyttä maailmalaajuiseen kirkkoon. Myös kirkon keskushallinnolla on oma itsenäinen tehtäväalueensa, joka on sille annettu.

Kaikki nämä kirkon hallinnon tasot ovat itsenäisyydestä huolimatta riippuvaisia toisistaan. Yhdessä ne palvelevat sanaa ja sakramentteja, jotka luterilaisen uskonkäsityksen mukaan luovat kirkon. Huomionarvoista on se, että hallinnon tasot eivät ole hierarkkinen organisaatio, jossa ylempi viranomainen voisi laajasti ottaa käsiteltäväkseen alemman viranomaisen käsittelemiä asioita.⁸

1.2.1 Kirkon hallintoperiaatteet

Kirkossa on erityinen hallintomalli, jossa kolme erilaista hallintoperiaatetta episkopaalinen, synodaalinen ja konsistoriaalinen ovat läsnä. Tavoitteena on pidetty kokonaisuutta, jossa olisi tasapaino kaikkien näiden kolmen hallintoperiaatteen kesken.⁹ Tämä tavoite on osoittautunut haasteelliseksi.

Koko sen noin sadan vuoden ajan, jonka nykyiset keskushallintoelimet (kirkolliskokous, kirkkohallitus, piispainkokous ja kirkon työmarkkinalaitos) tai niiden edeltäjät ovat toimineet, jännitteisin keskushallinnon kehittämistä koskeva periaatteellinen kysymys on ollut episkopaalisen, synodaalisen ja konsistoriaalisen hallintoperiaatteen tasapainottaminen kirkon keskushallinnossa. Kaikesta tästä huolimatta aina, kun kirkon hallintoa on menneinä vuosikymmeninä uudistettu, on vaalittu sitä periaatetta, että kaikki nämä kolme hallintoperiaatetta ovat edustettuina organisaation eri tasoilla.¹⁰

⁸ Piispainkokouksen työryhmä 2015, 22.

⁹ Kirkon keskushallinnon kehittäminen, työryhmän mietintö 2007, 14.

¹⁰ Kirkon keskushallinto 2015 -työryhmän mietintö 2012, 3.

Episkopaalinen hallintoperiaate korostaa virkaa. Puhtaaksi viljeltynä episkopaalinen hallinto merkitsisi, että kirkkoa johtavat piispat ja papit. Suomessa episkopaalisella hallintoperiaatteella tarkoitetaan usein viran näkökulman ja läsnäolon painottamista, kaikilla hallinnon tasoilla.¹¹ Keskushallinnossa piispainkokous on se hallintoelin, joka selvimmin edustaa hengellisen viran näkökulmaa.

Episkopaalinen hallintoperiaate korostaa hengellistä virkaa, jonka valta on yhtäältä kirkon jäsenten delegoimaa valtaa ja toisaalta Kristuksen itsensä valtaa, jota hengellinen virka käyttää Kristuksen puolesta. Hengellisellä vallalla tarkoitetaan saarnaamista ja sakramenttien jakamista sekä syntien anteeksi antamista ja pidättämistä.¹²

Synodaalinen hallintoperiaate perustuu maallikkojen ja papiston yhteiseen päätöksentekoon. Luterilaiseen teologiaan perustuen kaikilla kirkon jäsenillä on yleiseen pappeuteen perustuva yhtäläinen valta. Yleisellä pappeudella tarkoitetaan, että jokainen kastettu kuuluu Jumalan valittuun kansaan. Hänet on kutsuttu rukoilemaan toisten puolesta, hengelliseen opettamiseen, keskinäiseen sielunhoitoon ja yhteiskunnalliseen vastuunkantoon.¹³

Vaikka maallikot eivät hoida julkista saarnavirkaa, heillä on kuitenkin vastuu kirkon tunnustuksen ja opetuksen sisällöstä. Tämä toteutuu muun muassa silloin, kun seurakunta kutsuu itselleen pappeja ja arvioi heidän sopivuuttaan saarnavirkaan. Koska tunnustuspohjasta vastaa koko yhteisö yhdessä ja koska kirkon ykseyden edellytyksenä on yksimielisyys evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta, kirkon maallikkojäsenet ja papisto ovat kirkossa päättäneet kirkon uskon perustaan liittyvistä asioista yhdessä kirkolliskokouksessa eli synodissa.¹⁴

Hallintoperiaatetta, jossa keskeinen asema on koko kirkkoa edustavalla yhteisellä kokouksella, sanotaan synodaaliseksi. Kirkon hallinnossa synodaalisuutta toteuttavat kokonaiskirkon tasolla kirkolliskokous, hiippakunnassa hiippakuntavaltuusto ja seurakunnassa kirkkovaltuusto sekä rajoitetummassa mielessä kirkkohallituksen täysistunto.¹⁵

Länsimaisen parlamentaarisen demokratian kehittyminen on tuonut synodaaliseen hallintoon enemmän demokratian piirteitä ja arvoja. Se käytäntö, että kirkko valitsee sekä pappeja että maallikoita yhdessä päättämään kirkon asioita, on ollut

¹¹ Kirkon keskushallinnon kehittäminen, työryhmän mietintö 2007, 14.

¹² Kirkon tulevaisuuskomitea. Mietinnön liiteosa 2016, 82.

¹³ Kirkon tulevaisuuskomitea. Mietinnön liiteosa 2016, 80.

¹⁴ Kirkon keskushallinnon kehittäminen, työryhmän mietintö 2007, 14.

¹⁵ Kirkon tulevaisuuskomitea. Mietinnön liiteosa 2016, 82.

olemassa kirkon alkuajoista saakka. Suomalaisessa kirkkohallintokeskustelussa synodaalisella periaatteella tarkoitetaan usein jokseenkin samaa kuin demokratialla.¹⁶

Konsistoriaalinen hallintoperiaate nojautuu virkamiehiin.

Konsistoriaalisuus toteutuu toimielimessä, joka koostuu pienehköstä joukosta kirkon viranhaltijoita, joilla on hallinto- ja päätösvaltaa.¹⁷ Kirkon keskushallinnossa konsistoriaalinen elementti on selvimmin nähtävissä kirkkohallituksen virastokollegiossa. Konsistoriaalinen hallintoperiaate on virkamieshallintoa.

1.2.2 Piispa ja piispainkokous

Piispa on hiippakunnan hengellinen johtaja sekä ylin hallinnollinen virkamies, joka kirkkolain mukaan johtaa hiippakuntansa hallintoa ja toimintaa sekä valvoo seurakuntia ja pappeja.¹⁸ Sen katsotaan perustuvan piispan kaitsentatehtävään. Hän on sekä paimen, että palvelija hiippakunnassa ja sen seurakunnissa. Tehtävä on laaja ja sitä on kuvattu kielikuvalla, jolla Kristus kuvaa suhdettaan seurakuntaan ja apostoleille annettua tehtävää.

Piispan nimike (episkopos, ”päällekatsoja”) on peräisin Raamatun kuvakielestä. Viran toteutustapoihin on kuulunut jo keskiajalta saakka julkinen opettaminen, hallinto ja vihkiminen.¹⁹

Kirkkojärjestyksessä kerrotaan tarkemmin piispan tehtävistä, joita ovat muun muassa: 1) vaalia kirkon ykseyttä ja edistää kirkon tehtävän toteutumista hiippakunnassa; 2) valvoa, että kirkon tehtävään kuuluvia toimia hoidetaan seurakunnissa uskollisesti kirkon tunnustuksen, kirkkolain, kirkkojärjestyksen ja kirkon vaalijärjestyksen sekä niihin perustuvien määräysten ja ohjeiden mukaan; 3) tukea ja ohjata hiippakuntansa pappeja heidän työssään sekä valvoa, että he hoitavat pappis- ja papinvirkansa velvollisuudet; 4) edistää hyvää työyhteysttä seurakunnissa ja valvoa, että papit ja seurakuntien muut viranhaltijat ja työntekijät ovatoppinsa puolesta nuhteettomia ja käyttäytyvät elämässään kristillisesti, 5) edistää seurakuntien yhteistyötä ja talouden ja hallinnon tarkoituksenmukaista hoitamista sekä valvoa, että näissä toimissa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä.²⁰

¹⁶ Kirkon keskushallinnon kehittäminen, työryhmän mietintö 2007, 14-15.

¹⁷ Kirkon keskushallinto 2015 -työryhmän mietintö 2012, 4.

¹⁸ Kirkkolaki 2016 18 luku. 1 §.

¹⁹ Piispainkokouksen työryhmä 2015, 11.

²⁰ Kirkkojärjestys 2016 18 luku. 1 §.

Arkkipiispan lisäksi kirkossa on yhdeksän piispaa ja kenttäpiispa. Jokaisella piispalla on oma hiippakunta paitsi Turun arkkihiippakunnassa, jossa on sekä arkkipiispa että piispa.

Piispat kokoontuvat neljä kertaa vuodessa piispainkokoukseen, jossa käsitellään kirkon uskoa, julistusta ja työtä sekä hiippakuntien hallintoon ja hoitoon liittyviä asioita.²¹ 1.1.2016 astui voimaan kirkkolaki, jossa piispainkokouksen kokoonpano muuttui niin, että sen jäseniä ovat vain hiippakuntien piispat ja kenttäpiispa läsnäolo- ja puheoikeudella. Aikaisemmin sen koko oli puolet suurempi, koska jäseninä olivat myös hiippakuntien asessorit. Samassa yhteydessä piispainkokouksen asema kirkon uskoa, opetusta ja työtä käsittelevänä toimielimenä vahvistui, kun Kirkon Ulkoasianneuvosto lakkautettiin ja piispainkokoukselle tuli kirkon ykseyteen ja ekumeenisiin suhteisiin liittyvä päätös- ja ohjausvalta.²²

Piispainkokouksen tehtävänä on: 1) käsitellä kirkon uskoa, opetusta ja työtä koskevia asioita; 2) käsitellä hiippakuntien hoitoa koskevia asioita; 3) käsitellä kirkon ykseyttä, ekumeenisia suhteita, kirkon lähetystehtävää ja kirkon suhdetta muihin uskontoihin koskevia asioita sekä päättää kirkon edustamisesta näissä kysymyksissä; 4) tehdä esitys kirkolliskokoukselle kirkon lähetysjärjestöksi hyväksymisestä ja tämän aseman lakkauttamisesta; 5) antaa kirkkojärjestyksen täytäntöönpanosta tarkempia määräyksiä, jos asia koskee: a) kirkkoon liittyvälle annettavaa opetusta; b) jumalanpalvelusta tai kirkollista toimitusta; c) rippikoulua, rippikoulun pitämistä koskevaa lupaa tai rippikoulussa käytettäviä oppikirjoja; d) pappisvirkaa; e) papin tai lehtorin virkaa tai tällaiseen virkaan pyrkivältä vaadittavaa tutkintoa; 6) tehdä esityksiä ja antaa lausuntoja kirkolliskokoukselle ja kirkkohallitukselle; 7) suorittaa muut tehtävät, jotka sille tässä laissa tai kirkkojärjestyksessä säädetään.²³

1.2.3 Kirkon keskushallinto

Kirkon keskushallintoon kuuluu kirkolliskokous, kirkkohallitus, piispainkokous ja kirkon työmarkkinalaitos.

Kirkolliskokous päättää kirkkolaista.

Kirkolliskokous on kirkon ylintä päätösvaltaa käyttävä toimielin. Siihen kuuluu 109 jäsentä: 96 kirkolliskokousvaaleilla valittua seurakuntalaisten edustajaa,

²¹ evl.fi: Piispainkokous

²² Kirkolliskokous lakivaliokunnan mietintö 1/2014, 1, 3, 6-9.

²³ Kirkkolaki 2016 21 luku. 2§.

joista 32 on pappia sekä hiippakuntien piispat 10, kenttäpiispa, saamelaiskäräjien ja valtioneuvoston määräämä edustaja.

Kirkolliskokous kokoontuu Turun kristillisellä opistolla kahdesti vuodessa ja kokoukset kestävät 4-5 päivää. Sen toimikausi kestää neljä vuotta.²⁴

Kirkolliskokous käsittelee asioita, jotka koskevat kirkon oppia ja työtä sekä kirkon lainsäädäntöä, hallintoa ja taloutta. Kirkolliskokouksen tehtävänä on: 1) hyväksyä ja määrätä käyttöön otettavaksi raamatunkäännös, kristinoppi, virsikirja ja kirkkokäsikirja; 2) käsitellä kysymyksiä, jotka edellyttävät kirkon uskoa ja oppia koskevia tai niihin pohjautuvia periaatteellisia kannanottoja, sekä ryhtyä toimenpiteisiin niiden johdosta; 3) tehdä ehdotuksia kirkkolain säätämisestä, muuttamisesta tai kumoamisesta sekä hyväksyä kirkkojärjestys ja kirkon vaalijärjestys; 4) antaa lausuntoja, tehdä esityksiä ja lausua toivomuksia valtioneuvostolle kirkon ja valtion suhdetta koskevissa merkittävissä kysymyksissä; 5) päättää hiippakunnan perustamisesta ja sen rajojen muuttamisesta tai hiippakunnan lakkauttamisesta siten kuin 3 luvun 1 §:n 1 momentissa säädetään; 6) päättää kirkon suhteista muihin kirkkoihin, uskontokuntiin ja kirkkojen välisiin järjestöihin sekä yhteistyöstä niiden kanssa; 7) päättää kirkon lähetysjärjestöksi hyväksymisestä ja tämän aseman lakkauttamisesta; 8) perustaa ja lakkauttaa arkkipiispan, piispojen ja kirkkohallituksen viraston johtavan viranhaltijan virat; 9) valita ja vapauttaa kirkkohallituksen viraston johtava viranhaltija ja 22 luvun 1 §:n 1 momentin 3 ja 4 kohdassa tarkoitetut kirkkohallituksen jäsenet; 10) hyväksyä kirkon keskusrahaston ja kirkon eläkerahaston toiminta- ja taloussuunnitelmat sekä talousarviot ja päättää; a) seurakuntien vuosittaisesta maksuista kirkon keskusrahastoon ja kirkon eläkerahastoon; b) perusteista, joiden mukaan valtion rahoituksesta evankelis-luterilaiselle kirkolle eräisiin yhteiskunnallisiin tehtäviin annetuissa laissa (430/2015) tarkoitettu rahoitus jaetaan seurakunnille, seurakuntayhtymille ja kirkkohallitukselle; 11) tarkastuttaa kirkon keskusrahaston, kirkon eläkerahaston ja muiden kirkkohallituksen sekä hiippakuntien viranomaisten hoidossa olevien rahastojen ja muiden varojen tilit ja hallinto, vahvistaa niiden tilinpäätökset ja päättää vastuuvapauden myöntämisestä; 12) käsitellä ne muut asiat, jotka sille tässä tai muussa laissa taikka kirkkojärjestyksessä säädetään.²⁵

²⁴ evl.fi: Kirkolliskokous

²⁵ Kirkkolaki 2016, 20 luku. 7§.

Kirkolliskokoukselle esityksiä tekevät piispainkokous, kirkkohallitus ja hiippakuntavaltuustot sekä kirkolliskokousedustajat. Puheenjohtajana toimii arkkipiispa. Varapuheenjohtajia valitaan kaksi ja käytännöksi on vakiintunut, että he ovat maallikoita.

Kirkkohallitus hoitaa kirkon yleishallintoa, yhteistä taloutta ja toimintaa.

Kirkkohallituksen tärkeimmät päätökset tehdään täysistunnossa ja se kokoontuu yleensä kerran kuussa Helsingissä. Osa kirkkohallituksen päätöksistä tehdään virastokollegiossa, johon kuuluvat kirkkoneuvoksen viroissa olevat kuusi viranhaltijaa. Se kokoontuu viikoittain.²⁶

Kirkkohallituksen täysistunnon jäseniä ovat: 1) arkkipiispa puheenjohtajana; 2) piispainkokouksen valitsemat kaksi piispaa; 3) kirkolliskokouksen valitsemat kaksi pappia; 4) kirkolliskokouksen valitsemat yhdeksän maallikkojäsentä, joita valitaan yksi jokaisesta hiippakunnasta.²⁷

Kirkkohallituksen tehtävänä on muun muassa: 1) hoitaa kirkon yhteistä hallintoa, taloutta ja toimintaa; 2) toimia kirkon keskusrahaston ja kirkon eläkerahaston hallituksena; 3) valmistella asioita kirkolliskokoukselle sekä huolehtia sen päätösten täytäntöönpanosta; 4) hoitaa kirkon suhteita valtioon ja muuhun yhteiskuntaan ja valvoa kirkon etua; 5) antaa valtioneuvoston kirkolta pyytämät lausunnot, jollei 20 luvun 7 §:n 2 momentista muuta johdu; 6) edistää kirkon toimintaa ja seurakuntien työtä; 7) antaa tarkempia määräyksiä, jollei 21 luvun 2 §:stä muuta johdu: a) kirkkolain ja kirkkojärjestyksen täytäntöönpanosta siten kuin tässä laissa erikseen säädetään; b) viranhaltijalta vaadittavasta tutkinnosta; c) seurakuntien ja seurakuntayhtymien kirjanpidosta ja palkanlaskennasta; 8) hoitaa seurakuntien, seurakuntayhtymien, hiippakuntien, kirkon keskusrahaston ja kirkon eläkerahaston kirjanpito ja palkanlaskenta sekä niihin liittyvä maksuliikenne.²⁸

Piispainkokous on esitelty edellä sivulla 7. Evankelis-luterilaisen kirkon työnantajan edunvalvontaa työmarkkina-asioissa hoitava viranomainen on Kirkon työmarkkinalaitos. Sen tehtävänä on kirkon työnantajayksiköiden puolesta neuvotella ja sopia niiden palveluksessa olevien viranhaltijoiden ja työntekijöiden palvelussuhteen ehdoista.

²⁶ evl.fi: Kirkkohallitus

²⁷ Kirkkolaki 2016, 22 luku. 1§.

²⁸ Kirkkolaki 2016, 22 luku. 2§.

Kirkon työmarkkinalaitos on yksi Suomen työmarkkinoiden keskusorganisaatioista (ns. työmarkkinakeskusjärjestö). Se toimii siten toisaalta keskusjärjestötasolla kirkon edunvalvojana työmarkkina-asioissa sekä toisaalta ns. liittotasolla solmimalla alakohtaisia virka- ja työehtosopimuksia.²⁹

1.2.4 Hiippakunta ja seurakunta

Hiippakunta on piispan ja tuomiokapitulin johtama kirkollinen hallintoalue, joka koostuu seurakunnista ja seurakuntayhtymistä. Suomessa on yhdeksän luterilaista hiippakuntaa: Turku, Tampere, Oulu, Mikkeli, Porvoo, Kuopio, Lapua, Helsinki ja Espoo. Turun arkkihiippakunnassa on kaksi piispa, joista toinen on arkkipiispa.

Hiippakunnan toimintaa ja hallintoa hoitaa tuomiokapituli, jonka puheenjohtajana on piispa. Tuomiokapitulin lisäksi hiippakunnassa on hiippakuntavaltuusto, joka tukee ja edistää kirkon tehtävän toteutumista hiippakunnassa.³⁰

Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa on 378 paikallista seurakuntaa. Näistä ruotsinkielisiä on 49. Samalla alueella voi olla kaksi seurakuntaa, suomen- ja ruotsinkielinen. Kirkon jäsen kuuluu siihen seurakuntaan, jonka alueella hänellä on kotikunta.³¹

Seurakunnilla on laaja toiminnallinen, taloudellinen ja hallinnollinen itsenäisyys sekä vaaleilla valitut päätöksentekijät. Seurakunnan ylin päättävä elin on kirkkovaltuusto, jonka seurakuntalaiset valitsevat neljän vuoden välein seurakuntavaaleissa. Se johtaa seurakunnan toimintaa. Lisäksi kirkkovaltuusto valitsee kirkkoneuvoston, joka vastaa käytännön johtamisesta ja valmistelee asiat kirkkovaltuuston päätettäväksi.

Seurakuntayhtymä muodostuu useista seurakunnista. Yhtymän voivat muodostaa myös kahden tai useamman kunnan alueella olevat seurakunnat. Seurakuntayhtymässä tärkeimmät päätökset tekee yhteinen kirkkovaltuusto. Yhteinen kirkkovaltuusto päättää yhtymän talousarviosta, kirkollisveron suuruudesta, rakennushankkeista ja suurimmista avustuksista. Kirkkovaltuusto jakaa seurakuntatyöhön käytettävät rahat seurakuntien kesken. Yhteinen kirkkoneuvosto johtaa seurakuntayhtymän toimintaa, hallintoa ja taloutta. Se valmistelee yhteisen kirkkovaltuuston

²⁹ evl.fi: KiT organisaationa

³⁰ evl.fi: Hiippakunnat

³¹ evl.fi: Seurakunnat

kokoukset ja panee toimeen sen päätökset. Se johtaa seurakunnan toimintaa, edistää sen hengellistä elämää sekä päättää seurakunnalle myönnettyjen rahojen käytöstä.³²

1.3 Kirkon keskushallinnon uudistaminen 2000-luvulla

Kirkon keskushallinto uudistettiin 1990-luvun alkupuolella. Keskushallinnon viranomaisten hallintorakenne, toimivalta ja tehtävät perustuivat kirkkolakiin, joka astui voimaan 1.1.1994 (1054/1993) ja sen nojalla annettuun kirkkojärjestykseen (1055/1993).³³ Vuonna 1994 voimaan tulleen kirkon keskushallinnon uudistuksessa kirkkohallitus vahvistui selvästi, mikä näkyi keskushallinnon käytännön toiminnassa. Kun 1974-1977 runsas neljännes kirkolliskokouksen päätettäviksi saapuneista asioista oli tullut kirkkohallitukselta, 2008-2011 osuus oli puolet. Kirkkohallituksen rooli kirkon talouden hoitamisessa vahvistui 2000-luvulla.³⁴

Tarve kirkon keskushallinnon uudistuksiin jatkui. Syksyllä 2005 todettiin, ettei kirkon keskushallintoa ole kirkkolain kokonaisuudistuksen johdosta tarkasteltu, vaan tilanne on vuoden 1994 mukainen. Tämän johdosta kirkkohallitus päätti istunnossaan 25.10.2005 asettaa työryhmän, jonka tehtävänä oli vuoden 2006 loppuun mennessä valmistella kirkon keskushallinnon uudistamisen siten, että kirkon yhteinen hallinto, talous ja toiminta hoidetaan tarkoituksenmukaisella tavalla.³⁵ Tavoitteena oli arvioida kirkon keskushallinnon hallintojärjestelmän ja eri viranomaisten välisen toimivallan toimivuutta kokonaisvaltaisesti, sillä kirkon keskushallinnon toimielinten toimivaltasuhteet ja tehtävät olivat jääneet jossain määrin avoimiksi.³⁶ Piispainkokouksen asemaa ja sen kokoonpanoa oli pohdittu jo pidemmän aikaa.

Kirkkohallitus antoi 21.10.2008 kirkolliskokoukselle esityksen (9/2008) kirkon keskushallintoa koskevan kirkkolain ja kirkkojärjestyksen säännösten muuttamisesta. Kirkolliskokous käsitteli sitä marraskuussa 2009 hallintovaliokunnan mietinnön 2/2009 pohjalta, päätti yksimielisesti jättää esityksen raukeamaan ja palautti asian kirkkohallitukselle uudelleen valmisteltavaksi. Syitä esityksen raukeamiseen olivat muun muassa kirkon ulkoasian neuvoston asemasta ja ulkoasioiden hoidosta yleisellä tasolla sekä piispainkokouksen kokoonpanosta vallitsevat ristikkäiset nä-

³² evl.fi: Päätöksenteko seurakunnissa

³³ Kirkon keskushallinnon kehittäminen, työryhmän mietintö 2007, 9.

³⁴ Kirkon tulevaisuuskomitean mietinnön liiteosa 2016, 59.

³⁵ Kirkon keskushallinnon kehittäminen, työryhmän mietintö 2007, 3.

³⁶ Kirkon keskushallinnon kehittäminen, työryhmän mietintö 2007, 10.

kemykset. Tämän johdosta kirkkohallituksen täysistunto asetti 21.9.2010 kanslia-päällikkö Jukka Keskitalon johtaman uuden työryhmän. Se sai tehtäväkseen valmistella 30.9.2011 mennessä esityksen kirkon keskushallinnon ja sen toimielinten uudistamiseksi siten, että toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset tulee huomioon otetuiksi taroituksenmukaisella tavalla. Myöhemmin työryhmän tehtäviä täydennettiin liittämällä siihen kirkon lähetysstrategian edellyttämät hallinnolliset ratkaisut, soveltuvin osin myös arkkipiispan aseman ja tehtävien selvittämisen, lähinnä arkkipiispan toimimista keskushallinnon eri elinten puheenjohtajana ja kirkkohallituksen ylimpien virkojen nimikkeiden selvittäminen.³⁷

Viimeisin kirkon keskushallintoa koskeva kirkkolain ja kirkkojärjestyksen muutokset hyväksyttiin kirkolliskokouksessa 9.5.2014 ja ne astuivat voimaan 1.1.2016. Piispainkokouksen kokoonpano muuttui niin, että siihen kuuluvat vain piispat ja kenttäpiispalla on siellä läsnäolo- ja puheoikeus. Samalla lakkautettiin kirkon ulkoasianneuvosto ja sen käsittelemistä asioista piispainkokoukselle siirtyi uutena ja laajana asiat, jotka koskevat kirkon ykseyttä ja ekumeenisia suhteita sekä kirkon lähetystehtävää ja suhteita muihin uskontoihin.³⁸

Tuoreimman esityksen kokonaiskirkon toiminnan uudistamisesta laati kirkon tulevaisuuskomitea. Kirkolliskokous perusti 7.5.2015 komitean, jonka tehtäväksi annettiin (a) arvioida kirkon organisaatiota kokonaisuutena, (b) tehdä tarpeelliset selvitykset sekä (c) laatia ehdotus uudesta kirkon organisaatio- ja toimintamallista tai vaihtoehtoista malleista viimeistään marraskuussa 2016 kokoontuvalle kirkolliskokoukselle.³⁹ Komitealta toivottiin rohkeutta tarkastella kirkon tulevaisuudennäkymiä ja vaihtoehtoisia ratkaisuja ennakoluulottomasti. Kirkon kiristynyt talous, paisunut hallinto, päätöksenteon verkkaisuus ja kokonaiskuvan puuttuminen huolestuttivat. Puheenjohtajaksi nimitettiin laamanni Antti Savela ja komitean sihteeriksi oli jo aiemmin palkattu pastori, tutkija Juha Meriläinen.⁴⁰

Komitea sai työnsä valmiiksi 15.9.2016 ja se jätti työnsä kirkolliskokoukselle käsittelemään varten. *Tulevaisuuskomitean mietinnössä* on lukuisa määrä kannanottoja, joissa esitetään muutosehdotuksia kirkon hallintoon ja seurakuntien toi-

³⁷ Kirkon keskushallinto 2015 -työryhmän mietintö 2012, 2-3.

³⁸ Kirkolliskokous lakivaliokunnan mietintö 1/2014, 1, 3, 6-9.

³⁹ Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö 2016, 3.

⁴⁰ Kirkon Tulevaisuusvaliokunnan mietintö 2/2015 edustaja-aloitteesta 5/2014.

mintaan. Kannanotoissa hallintoa esitetään uudistettavaksi siten, että sekä toiminnallisuus että seurakuntalaisten osallisuus lisääntyisi, kirkon hallinto kevenisi ja päällekkäisyyksiä purettaisi.⁴¹

Tähän tutkimukseeni olen valinnut *mietinnön* kannanotoista niitä, joissa käsitellään piispainkokouksen asemaa kirkossa nyt ja tulevaisuudessa.⁴²

1.4 Yhteiskunnallisen hallinnon periaatteita Suomessa

Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on julkisoikeudellinen asema ja siten se on julkisoikeudellinen yhteisö. Helsingin yliopiston hallinto-oikeuden professori Olli Mäenpää on nimennyt tärkeimmiksi julkisyhteisöiksi valtion ja kunnat. Niitä ovat myös muun muassa kuntayhtymät, Ahvenanmaan maakunta, evankelis-luterilainen kirkko ja ortodoksinen kirkko.⁴³ Julkisoikeudellinen yhteisö on luonnollisten henkilöiden tai oikeushenkilöiden muodostama julkisoikeudellinen oikeushenkilö, joka on perustettu lainsäädäntötoimin suorittamaan julkista hallintotehtävää.

Julkisoikeudellinen yhteisö -käsitettä valaisee professori Ilkka Saraviita selittäen, että julkisyhteisön tarkoituksesta ja toiminnasta säädetään lailla tai asetuksella. Julkisyhteisöillä on vaihtelevia nimityksiä muun muassa yhdistys, seurakunta, kauppakamari, paliskunta ja yhteismetsän osakaskunta. Ne ovat laajassa merkityksessä julkishallinnon organisaatioita, eli osa Suomen julkishallintoa.

Julkisyhteisöt hoitavat julkisia hallinto- tai palvelutehtäviä ja käyttävät julkista valtaa. Ne eivät voi vapaasti määrätä tarkoitustaan eivätkä yleensä vapaasti valita jäseniään. Merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä voidaan antaa vain viranomaiselle. Julkisyhteisön on huolehdittava siitä, että sen toiminta ei vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia.⁴⁴

Julkisoikeudellisten toimielinten toiminnassa on tärkeänä periaatteena vallan kolmijako-oppi. Niin sanottu vallan kolmijako-oppi on keskeinen lähtökohta länsimaiselle vapaalle demokratialle, jossa valtaa ja vastuuta on jaettu eri toimijoille niiden tehtävien mukaisesti. Jääviys on tässä kontekstissa merkityksellinen, koska sillä minimoidaan sisäistä korruptiota ja edesautetaan sekä oikeudenmukaisuuden että riippumattomuuden toteutumista hallinnossa ja päätöksenteossa.

⁴¹ Tulevaisuuskomitean mietintö 2016, 12.

⁴² Haastattelukaavake, liite 10.1.

⁴³ <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:julkisyhteisö>.

⁴⁴ http://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:julkisoikeudellinen_yhteisö.

Vallan kolmijako-opin keskeisimpänä kehittäjänä on pidetty ranskalaista Montesquieu'ta (1689–1755). Sen tarkoituksena on hajauttaa vallankäyttöä eri tahoille siten, ettei valtaa kerrosta liikaa yhteen paikkaan. Hän erotti lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovaltaa käyttävät valtiomahdit toisistaan voidakseen laittaa ne tasapainottamaan ja kontrolloimaan toinen toistaan.⁴⁵ Suomen perustuslain (731/1999) 3 §:ssä säännellään valtiollisten tehtävien jakamisesta. Sen mukaan lainsäädäntövaltaa käyttää eduskunta, hallitusvaltaa (toimeenpanovaltaa) tasavallan presidentti sekä valtioneuvosto ja tuomiovaltaa riippumattomat tuomioistuimet, ylimpinä tuomioistuimina korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus.⁴⁶

Kirkossa lainsäädäntövaltaa käyttää kirkolliskokous, toimeenpanovaltaa tuomiokapitulit ja kirkkohallitus. Tuomiovaltaa käyttää riippumaton valtiollinen tuomioistuinlaitos. Teologian tohtori ja hallintotieteiden maisteri Leena Sorsa kirjoittaa kirkon julkisoikeudellisesta asemasta julkaisussa *Kirkkona valtiossa*, jossa hän esittää katsauksen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon valtiosuhteen edellytyksiin ja uudistuspaineisiin. Siinä hän korostaa, että julkisoikeudellisena yhteisönä kirkko on sidottu valtion lainsäädäntöön ja kirkon on noudatettava perustuslakia. Kirkko on sidottu valtion lainsäädäntöön hallinnollisissa, virkamiesoikeudellisissa ja tasavokysymyksissä. Kirkon sisäisiä riita-asioita käsitellään valtion tuomioistuimissa.⁴⁷

Suomen julkishallinnossa on käsitelty hyvän hallinnon periaatteita 2000-luvulla paljon. Esimerkiksi valtionvarainministeriössä aihe on ollut laajasti esillä ja siellä asetettiin tammikuussa 2013 valtion virkamieseettinen toimikunta, jonka tehtävänä oli arvioida valtion viranomaiskäytäntöjä ja virkamiesten toimintaa eettiseltä kannalta. Työryhmän raportissa läpileikkaavana teemana ja toimikunnan suosituksena on avoimen hallintokulttuurin vahvistaminen. Siinä tuodaan esiin hyvän hallinnon käsite ja se pitää sisällään muun muassa hallinnon palveluperiaate, virkatoinnin puolueettomuus ja asian käsittelyn objektiivisuus, jota varmentavat esteellisyysäännökset.⁴⁸

⁴⁵ filosofia.fi: Montesquieu

⁴⁶ Suomen poliittinen järjestelmä: Luku 3.8 Oikeuslaitos.

⁴⁷ Sorsa 2018, 11.

⁴⁸ Valtionvarainministeriön julkaisu 3/2014, 24.

1.5 Aikaisempi tutkimus

Piispainkokousta on tutkittu pääasiassa historiallisesta perspektiivistä käsin. Yksi niistä on Heikki-Tapio Niemisen *Piispainkokous -Piispainkokouksen synty, tehtävät ja toiminta 1908-2008* (2008). Se on juhla-kirja, jossa käydään läpi piispainkokouksen 100-vuotista taivalta.⁴⁹ Piispainkokousta, sen kehittymistä kirkon keskushallinnon toimielimenä on kuvattu kahdessa kirkolliskokouksen historiategrossa, Mikko Juvan *Kirkon parlamentti, Suomen kirkolliskokouksen historia 1876-1976*⁵⁰ ja Jaakko Olavi Antilan *Kansankirkko ristipaineessa. Suomen luterilainen kirkolliskokous 1974-2011*.⁵¹

Sen sijaan piispainkokouksesta ei toimielimenä ole tutkittu sisältäpäin, virassa olevien piispojen näkemysten pohjalta. Löytyy kuitenkin tutkimuksia, joissa on virassa olevien piispojen henkilökohtaisia näkemykset ovat olleet tutkimuksen kohteena. Leena Kurki tutki piispojen johtajuutta haastatellen henkilökohtaisesti jokaista virassa olevaa piispaa 1993. Hän hahmotteli piispuuden kautta muotokuvaa suomalaisesta kirkollisesta johtajuudesta tutkimuksessaan ”*Sinut vyöttää toinen*” – piispat johtajuudestaan.⁵²

Viime vuosikymmeninä ainakin kahdessa Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan pro gradu -tutkimuksessa on haastateltu piispoja. Uudempi niistä on Iina Asellin *Kirkon sanoma on Jumala ja ihminen - Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispojen suhde mediaan*. Tämä on Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan kirkkososiologian tutkimus vuodelta 2018. Asell haastatteli henkilökohtaisesti kaikki kymmenen piispaa ja kenttäpiispan 2015-2016. Hän tutki sekä piispojen roolia suhteessa mediaan että piispojen näkemystä kirkon ja median suhteesta.⁵³ Toinen on Maria Saarisen *Piispojen pappiskandidaateihin kohdistamat odotukset*, pro gradu -tutkimus 2002, joka on Helsingin yliopiston käytännön teologian laitokselle tehty työ. Saarinen haastatteli henkilökohtaisesti kahdeksan piispaa ja Helsingin piispan Eero Huovisen kohdalla tutkija käytti piispan kirjaa *Pappi?* Saarinen selvitti, minkälaisia odotuksia piispoilla on pappiskandidaateilla, mihin nämä odotukset kohdistuvat ja minkä takia näitä odotuksia, valmiuksia ja ominaisuuksia pidetään tärkeinä.⁵⁴

⁴⁹ Nieminen 2008

⁵⁰ Juva 1976

⁵¹ Antila 2014

⁵² Kurki 1994

⁵³ Asell 2018, 24.

⁵⁴ Saarinen 2004, 15.

Henkilökuvat ja elämäkerrat ovat yleisiä kirkon piirissä toimineista ihmisistä. Piispoista onkin kirjoitettu lukuisa määrä elämäkertoja ja omaelämäkerrallisia teoksia vuosien saatossa. Samoin tieteellistä tutkimusta löytyy erityisesti tältä alalta runsaasti.

2. Tutkimuksen toteuttaminen

2.1 Tutkimustehtävä

Tutkin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virassa olevien piispojen (2017) henkilökohtaisia näkemyksiä piispainkokouksen asemasta kirkossa ja sitä kenellä on valtaa kirkossa.

Tutkimuskysymykseni ovat: Mikä on piispainkokouksen asema kirkossa?
Kenellä on kirkossa valtaa?

Valitsin virassa olevat piispat tutkimuksen kohteeksi, koska he muodostavat piispainkokouksen ja heidän näkemyksensä perusteella syntyy näkemys ”sisältäpäin” tästä keskeisestä toimielimestä. Saatava tieto on tärkeää, koska kirkossa on tehty viimeisten vuosikymmenten aikana useita keskushallintoa koskevia muutoksia ja *tulevaisuuskomitean mietinnössä* esitetään kannanottoja, jotka koskevat myös piispainkokousta ja sen tulevaa asemaa kirkossa. Vertaan piispojen näkemyksiä piispainkokoukselle kirkkolaissa annettuihin tehtäviin ja miten ne käytännössä toteutuvat. Toinen näkökulmana on piispainkokouksen tulevaisuus, joka tutkimuksessani perustuu kirkon tulevaisuuskomitean esittämiin muutoksiin. Tätä piispainkokouksen tulevaisuuteen suuntaavaa keskustelua ei kirkossa ole käyty juuri lainkaan ja piispojen henkilökohtaisia näkemyksiä emme ole siitä kuulleet.

Valta on toinen pääteemani tässä pro gradu -tutkimuksessani ja kysyn piispoilta, kenellä on kirkossa valtaa. He näkevät monesta näkökulmasta kirkon toimintaa ja sen perusteella heillä on huomattavan laaja perspektiivi vastata valtakysymykseen.

2.2 Tutkimusaineisto

Tutkimustani varten haastattelin kaikki kirkon virassa olevat piispat ja kenttäpiispan tammi- ja helmikuun aikana vuonna 2017. Haastattelupyynnön esitin henkilökohtaisesti jokaiselle heistä Turussa marraskuussa 2016 kirkolliskokouksen aikana. Kerroin jokaiselle pro gradu -tutkimukseni aiheen ja kysyin, olisiko hän valmis tulemaan mukaan tutkimukseeni. Samalla selostin, miten teen tutkimuksen: haastattelut suoritetaan kahden kesken, he tulevat olemaan anonyymejä ja sattumanvaraisilla kirjain- koodeilla tutkimusmateriaalissa, haastattelut äänitetään, lit-

teroin itse materiaalin ja aikaa haastatteluun olisi hyvä varata noin tunti. Haastattelukaavakkeen lupasin lähettää sähköpostissa hyvissä ajoin ennen haastattelua.⁵⁵ Kaikki piispat vastasivat myönteisesti ja suostuivat osallistumaan tutkimukseeni.

Haastattelujen ajankohdat sovittiin sähköpostitse piispojen sihteerien kanssa. Haastattelujen paikat vaihtelivat, kuitenkin suurin osa niistä tehtiin kirkkohallituksen kokoushuoneessa, kolmen kohdalla paikkana oli tuomiokapituleissa piispan työhuone ja yksi haastattelu tehtiin Helsingissä erään lounasravintolan kabinetissa. Oleellista oli rauhallinen miljöö, jossa haastattelu voitiin suorittaa keskeytyksettä. Aika-arvioksi olin esittänyt etukäteen noin tunnin mutta se toteutui vaihtelevasti. Lyhyimmillään aikaa oli 40 minuuttia, kun haastattelu tapahtui piispainkokouksen lounastauon aikana ja pisimmillään kesto oli 1,5 tuntia.

Anonymiteetti vaikutti tutkimusmateriaalin käsittelyyn monin tavoin. Tutkimusaineistossa ei tuoda esiin piispojen taustatietoja, ei mitään sellaista, joka voisi paljastaa hänen henkilöllisyytensä. Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme korostavat haastattelutilanteessa ei-kielellisen sanoman merkitystä. Ilmeet ja eleet, puheen rytmi ja tauot ovat tärkeä osa haastattelua.⁵⁶ Tutkimuksessani on kuitenkin kaikki ei-kielellinen kommunikaatio jätetty huomioimatta, koska se vaarantaisi anonymiteetin. Tästä syystä tutkimusmateriaalina on vain piispojen verbaliset vastaukset. Niistä olen muuttanut murre sanat yleiskielisiksi muuttamatta ajatuksen sisältöä. Lisäksi olen poistanut vastauksista kaikki sellaiset taustoittavat asiayhteydet, jotka voisivat paljastaa henkilöllisyyden ja tämän vuoksi parista sitaatista puuttuu piispan kirjain -koodikin.

Keräsin tutkimusaineiston teemahaastattelun eli puolistukturoidun haastattelun menetelmällä. Jokainen haastattelu noudatti samanlaista kaavaa. Ne etenivät haastattelukaavakkeen mukaisesti ja se oli haastattelutilanteessa paperilla printattuna minulla mukana.⁵⁷ Haastattelukaavakkeen kysymysten aiheiksi valitsin piispainkokouksen ja siihen liittyvät kehittämissesitykset, joita *tulevaisuuskomitean mietintö* esitti. Toinen keskeinen tema, jota haastatteluissa käsiteltiin on valta ja täsmällisesti, kenellä on kirkossa valtaa. Kirkossa käytettävään valtaan liittyvät julkisyhteisöä koskevat velvoitteet ja ne ovat osana tutkimushaastattelua.

⁵⁵ Haastattelukaavake, liite 10.1.

⁵⁶ Hirsjärvi & Hurme 2011, 119-123.

⁵⁷ Haastattelukaavake, liite 10.1

Kysymykset pohjautuivat pääosin *tulevaisuuskomitean mietinnössä* esittämiin kannanottoihin sekä kyseisen mietinnön liiteosaan ja Jutilan esittämiin näkemyksiin kirkon hallinnosta. Kirjassaan *Pilaako eliitti Suomen?* Jutila omistaa yhden luvun kirkolle, jossa hän esittää kysymyksiä kirkossa tapahtuvasta vallankäytöstä.⁵⁸ On syytä perustella, miksi tutkimukseni haastatteluun on otettu kysymyksiä tästä kirjasta.

Jutilan lähtökohtana on haastaa yhteiskuntamme päättäjät, tutkijat, journalistit ja asiantuntijat. Hänen päähuomionsa ja huolensa kohdistuu siihen kykenevätkö kunnat, järjestöt, kirkko ja media sekä politiikka uudistumaan ja kantamaan sitä vastuuta, joka niille kuuluu?⁵⁹ Jutila esittää kirkkoa kohtaan näkemyksiä ja väitteitä, jotka vakavasti haastavat sitä. Mielestäni Jutilan esittämät näkemykset kaipaavat vastauksia piispoilta, kirkon keskeisiltä toimijoilta. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisussa Sorsa toteaa, että kirkon on hyvä kuunnella sen asemaan ja valtiosuhteeseen kohdistuvaa arvostelua.⁶⁰ Vaikka Jutilan väitteet ja kysymykset eivät suoraan kohdistu kirkon asemaan ja valtiosuhteeseen, ne implisiittisesti liittyvät kirkon julkisoikeudelliseen asemaan ja siihen kuuluvaan vastuuseen.

Tutkimuksessani haastateltavana olivat vuonna 2017 virkaa tekevät piispat:

Turun hiippakunta, Kaarlo Kalliala, piispa tammikuusta 2011.

Tampereen hiippakunta, Matti Repo, piispa kesäkuusta 2008.

Oulun hiippakunta, Samuel Salmi, piispa tammikuusta 2001.

Mikkelin hiippakunta, Seppo Häkkinen, piispa helmikuusta 2009.

Porvoon hiippakunta, Björn Vikström, piispa marraskuusta 2009.

Kuopion hiippakunta, Jari Jolkkonen, piispa toukokuusta 2012.

Lapuan hiippakunta, Simo Peura, piispa syyskuusta 2004.

Helsingin hiippakunta, Irja Askola, piispa syyskuusta 2010.

Espoon hiippakunta, Tapio Luoma, piispa helmikusta 2012.

Turun arkkihiippakunta, arkkipiispa Kari Mäkinen, piispa tammikuusta 2006, arkkipiispana kesäkuusta 2010.

Kenttäpiispa Pekka Särkiö, kenttäpiispa syyskuusta 2012.

⁵⁸ Jutila 2016, 56-60.

⁵⁹ Jutila 2016, 7.

⁶⁰ Sorsa 2018, 58.

2.3 Aineiston analyysi

Tutkimusmenetelmänä käytän kvalitatiivista, laadullista sisällönanalyysia, jonka avulla analysoin piispojen haastatteluista koostuvaa tutkimusaineistoa. Analyysin tarkoitus on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta aiheesta. Sisällönanalyysilla pyritään järjestämään tutkimusaineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Laadullisen aineiston analysoinnin tarkoituksena on informaation lisääminen ja aineistosta pyritään luomaan selkeää sekä yhtenäistä informaatiota tutkittavasta ilmiöstä.⁶¹

Laadullisessa tutkimuksessa on kolme erilaista analyysimuotoa: aineistolähtöinen, teoriaohjaava ja teorialähtöinen analyysi.⁶² Tutkimuksessani käytän teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Lähtökohdiltaan menetelmä etenee aineiston ehdoilla kuten aineistolähtöinen analyysi. Ero tulee esille siinä, miten aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin. Aineistolähtöisessä analyysissä teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta, kun taas teoriaohjaavassa käsitteet tuodaan valmiina, ilmiöstä ”jo tiedettynä”.

Vertaan piispojen näkemyksiä piispainkokouksen asemasta kirkkolaissa annettuihin tehtäviin, sitä, miten nämä lain pykälät toteutuvat nykytilanteessa ja miten tulevaisuuskomitean muutosehdotukset suhtautuvat nykytilanteeseen. Samoin arvioin myös toisen tutkimuskysymyksen sisältöä, kenellä kirkossa on valtaa ja miten piispojen vastaukset suhteutuvat kirkkolakiin. Vastausten perusteella arvioin, miten julkishallinnolle asetetut hyvän hallinnon periaatteet toteutuvat kirkossa.

2.4 Aineiston luotettavuus

Tieteessä tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys ovat keskeisiä tekijöitä, joiden tulee olla osana tutkimusprosessia sen jokaisessa vaiheessa. Luotettavuus on myös keskeinen tekijä, jonka perusteella tutkimusta arvioidaan. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita mutta tutkimuksen koherenssi, sisäinen johdonmukaisuus, on keskeinen tekijä. Tuomi ja Sarajärvi listaavat useita asioita, jotka tulee hyvässä laadullisessa tutkimuksessa toteutua ja näiden tulee olla myös hyvässä suhteessa toisiinsa.⁶³

⁶¹ Tuomi & Sarajärvi 2018, 122.

⁶² Tuomi & Sarajärvi 2018, 107-114.

⁶³ Tuomi ja Sarajärvi 2018, 163-164.

Lähtökohtana tutkimuksen tekemiselle on tiedostettava omat sitoumukset tutkijana. Tuomi ja Sarajärvi kirjoittavat, että on syytä selvittää muun muassa miksi tämä tutkimus on mielestäsi tärkeä, mitä olet olettanut tutkimusta aloittaessasi ja ovatko ajatukset muuttuneet. Tämä tutkimukseni antaa tärkeää tietoa piispojen henkilökohtaisista näkemyksistä piispainkokouksen asemasta kirkossa ja heidän arvionsa sille esitetyistä muutosehdotuksista. Aiheetta ei ole aikaisemmin tutkittu ja sitä on mielestäni tärkeä tutkia juuri nyt, kun piispainkokouksen kokoonpano oli muuttunut ja sille oli annettu uusia tehtäviä.

Etukäteen minulla ei ollut omaa täsmällistä näkemystä piispainkokouksen asemasta kirkon keskushallinnossa enkä tiennyt mitään piispojen kollegion toimivuudesta. Sen sijaan minulla oli näkemys toisesta tutkimukseni aiheesta, kirkon julkisoikeudellisen asemaan liittyvistä velvoitteista. Näkemykseni oli syntynyt vuosikymmenten aikana toimiessani luottamustehtävissä. Tästä Tuomi ja Sarajärvi varoittavat, sillä keskeistä tutkimusaineiston analyysissä on se, miten tutkija toimii, poimiiko hän alkuperäisestä aineistosta asioita tai ilmauksia alun alkaen tietyn ”teorian” mukaan vai lähestyykö hän ainestoa sen omilla ehdoilla ja vasta analyysin edetessä pakottaa sen tiettyyn sopivaksi katsomaansa ”teoriaan”.⁶⁴ Tunustan, että Jutilan esittämät väitteet kirkosta olivat sellaisia, joihin minun oli helppo yhtyä ja joita olin mielessäni pohtinut jo ennen hänen kirjaansa. Tässä mielessä en ollut objektiivinen lähtökohdiltani ja se vaikutti tutkimuksen alkuvaiheessa näkemyksiini mutta ajan myötä asenteeni muuttui. Luin tutkimushaastatteluja monta kertaa, kirjoitin välillä ja pohdin, palasin takaisin tutkimusmateriaalin pariin. Mitä enemmän annoin tilaa tutkimusmateriaalille ja luovuin alun hypoteeseistani, sitä avarammin ja uskollisemmin paneuduin tutkimusaineistooni ja lopulta se ohjasi tutkimustani ja johtopäätösten tekemistä.

Oleellisesti tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa se, miten tutkimusmateriaali on kerätty. Tutkimushaastattelut ja niiden luotettavuus on merkittävä asia ja sitä mietin etukäteen paljon ja huomasin, että niin olivat tehneet myös muut piispoja haastatelleet. Tutkimuksessani haastattelutilanteet olivat tunnelmaltaan hyviä, avoimia ja luottamuksellisia. Niissä ei ollut vieraskoreutta, vaan rehellistä puhetta, puolin ja toisin. Uskon, että tähän vaikutti yhteinen aika kirkolliskokouksessa. Tutkimusmateriaalin luotettavuutta lisää se, että haastattelut suoritettiin

⁶⁴ Tuomi & Sarajärvi 2018, 133.

anonyymisti. En tiennyt vielä tutkimushaastatteluiden tekemisen aikaan alkuvuodesta 2017 Kurjen, Asellin ja Saarisen tutkimuksista. Myös he haastattelivat piispoja anonyymisti ja perusteena mainittiin tutkimuksen luotettavuuden lisääntymisen, koska piispojen ei tarvitse esiintyä omilla nimillään ja se mahdollistaa muun muassa vaikeiden asioiden ja koettujen epäkotien esille tuomisen.⁶⁵

Tutkimusprosessin myötä olen tiedostanut omia ennakkoluulojani ja hypoteesejani, joita oli tutkimuksen alkuvaiheessa kuten edellä kerroin. Nyt tutkimukseni johtopäätökset pohjautuvat tutkimusmateriaaliin ja sillä perusteella täyttää luotettavan tutkimuksen kriteerit. Tätä on edesauttanut ajallinen perspektiivi. Tein tutkimukseni pohjatyöt syksyllä 2016, haastattelut alkuvuodesta 2017 ja litteroin materiaalin keväällä ja kesällä 2017. Etukäteen en osannut arvioida, kuinka aikaa vievää litterointi on, sillä materiaalia oli kertynyt todella paljon. Olen lukenut ja analysoinut materiaalia moneen kertaan ja sen perusteella kirjoittanut pro gradu -työni useampaan kertaan. Aika on tehnyt hyvää työlleni, minulle itselleni tutkijana ja sen seurauksena tutkimukseni objektiivisuus on kasvanut.

⁶⁵ Asell 2018, 33.

3. Piispojen näkemykset episkopaalisesta hallintomallista

Episkopaalinen hallintomalli korostaa hengellisen viran asemaa, valtaa ja merkitystä kirkossa. Siinä piispan rooli ja merkitys on suurin sekä hiippakunnassa että kokonaiskirkon tasolla. Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa on ollut tavoitteena käytössä oleva kolmen hallintomallin, episkopaalisen, synodaalisen ja konsistoriaalisen tasapaino ja silloin jokaisella niillä on oma paikkansa ja tehtävänsä. Episkopaalisen hallinnon edustajana piispan tehtävänä on johtaa hiippakuntansa hallintoa ja toimintaa sekä valvoa seurakuntia ja pappeja.⁶⁶

Piispan virkaa ja sen perusteita voidaan lähestyä monesta eri näkökulmasta ja niin on historian saatossa tapahtunutkin. Vuosikymmenten aikana piispuuteen on liittynyt erilaisia painotuksia riippuen aikakauden yhteiskunnallisesta ja kirkkopoliittisesta ilmapiiristä. Mielenkiintoinen ja kuvaava esimerkki yhteiskunnallisen kehitysvaiheen konkreettisesta heijastumisesta kirkon toimintaan oli lyhyt aika vuonna 1974. Silloin kansanvaltaisuuden ihanteen mukaisesti piispat istuivat kirkolliskokouksessa oman hiippakuntansa edustajien joukossa. Ratkaisu ilmensi aikakaudelle tyypillisiä demokratisoimispyrkimyksiä. Aikaisemmin piispat olivat istuneet eturivissä, mutta kirkkohallituksen laatiman uuden työjärjestyksen mukaan he kuuluivat oman hiippakuntansa edustajien joukkoon. Tämä istumajärjestys oli käytössä kuitenkin vain vuoden, koska kirkolliskokouksen lakivaliokunnan mukaan piispojen asema oli erityinen verrattuna hiippakuntien valituista edustajista ja sen tuli käydä ilmi istumajärjestyksessä.⁶⁷

Tässä pro gradu -tutkimuksessani piispat perustelevat episkopaalisen hallintomallin asemaa ja merkitystä kirkossa useilla näkökulmilla. Yksi niistä on piispuuden teologis-historialliset juuret. Tätä lähtökohtaa toivat esiin erityisesti piispat A ja C. He perustelivat piispan virkaa uustestamentillisenä virkana. Piispa A:n mukaan korkeakirkollisesti ajatellen, niin tämä on se säijä, joka tulee Jeesuksen säätämystä, kun Hän antoi Pietarille tehtävän Johanneksen evankeliumin loppussa: ” Kaitse minun lampaistani”. Samoin piispa C korosti uustestamentillista perustaa ja painotti, että piispan virka on osa Jumalan asettamaa kirkon virkaa.

⁶⁶ Kirkkolaki 2016, 18 luku. 1§, 1 momentti.

⁶⁷ Antila 2014, 27-28, 32.

Luterilaisuudessa on perinteisesti piispan asema ollut vähäisempi kuin katolisessa ja ortodoksisessa kirkossa ja tästä muistutti useampi piispa tutkimushaastatteluluissa.

Vuosikymmenten aikana kirkossa on käyty laaja-alaista keskustelua ekumeenisten sopimusten vaikutuksista sen käytäntöihin ja luterilaiseen perintöön. Antilan kirjoittamasta kirkolliskokouksen historiasta käy ilmi se, kuinka ekumenian merkitys kasvoi Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen jälkeen 1960-luvulla. Sen heijastusvaikutus oli suuri ja 1973 Helsingin yliopiston dogmatiikan professori Seppo A. Teinonen ehdotti voimakkaita toimia, jotta kirkollinen yhteys voisi toteutua Suomessa vuoteen 1985 mennessä. Tämä kirkkojen välinen suhde heijastui piispanviran asemaan ja merkitykseen käytävään keskusteluun. Turussa kirkolliskokouksessa keväällä 1975 rehtori Gustav Björkstrandin mielestä oli keskusteltava, halusiko kirkolliskokous todella ottaa askelen aitoluterilaisesta traditiosta katolisen, anglikaanisen ja ortodoksisen virkakäsityksen suuntaan. Hänen mukaansa poikkeukset vanhasta luterilaisesta teologiasta tulivat selvästi näkyviin piispanviran uudessa korostuksessa.⁶⁸

Tutkimushaastatteluluissa kävi ilmi, että kirkossa on tapahtunut muutos sekä piispuuden ymmärtämisessä että sen ulkoisissa tunnusmerkeissä. Aikaisemmin hallinnollinen painotus oli korostunut piispan tehtävissä, mutta ekumenian myötä painotus on siirtynyt kohti hengellisempää ulottuvuutta ja tätä seikkaa korosti moni piispoista. Piispuus tulee nykyään ulkoisesti näkyväksi erilaisilla symbolisilla merkeillä ja rituaalisella, joilla kuvataan piispan asemaa ja valtaa. Tapahtunut muutosta valaisi piispa A, kun hän korosti, että piispuuden käsittämisessä on tapahtunut aika iso muutos ja siihen on vaikuttanut Porvoon sopimus ja ekumeeniset suhteet. Hän sanoi, että etenkin yhteys sekä katoliseen että ortodoksiseen kirkkoon sekä kaikenlaiset oppikeskustelut ja neuvottelut ovat vaikuttaneet kehitykseen:

”Meillä on aikaisemmin vallinnut ajatus, että piispuus on vain osa pappeutta. Nyt meillä on piispuus muuttumassa omaksi ordokseen, omaksi säikeeksi. Kun aikaisemmin puhuttiin piispan viran tunnuksista tai piispan virkaan asettamisesta, niin ne olivat aika matalalla profiililla. Mutta nyt sitten arvostetaan enemmän sitä vanhan länsimaisen katolisen kirkon mallia tätä *successio apostolica*. Vaikka se ei nyt ole erityisen luterilainen ajatus, niin se on tullut tärkeämmäksi myös luterilaiselle kirkolle.”⁶⁹

Piispa A arvioi, että ehkä meillä Suomessa piispuuteen vaikutti pitkään 1800-luvulta 1900-luvun puoleen väliin ja sen jälkeenkin herätyskristillinen ajattelu, joka

⁶⁸ Antila 2014, 56-57.

⁶⁹ piispa A

oli kriittinen roomalaiskatolista kirkkoa ja myös viran tämänkaltaisia piirteitä kohtaan. Hänen mukaansa se oli sellaista hyvin matalakirkollista aikaa. Ekumenian merkityksestä piispan nykyiseen asemaan korosti myös piispa E ja hän analysoi tilannetta niin, että Suomessa on hitaammin havahduttu tällaiseen piispallisen hengellisen johtajuuden merkitykseen:

”Tämä on minun oppimaton väitteeni, että meillä on enemmän ollut ajatus piispoista hallinnollisina johtajina ja päätöksentekijöinä ja mallit vähän sieltä kautta. Mutta sitten ekumeeniseen liikkeeseen osallistumisen myötä me olemme alkaneet sitten syvällisemmin ymmärtää piispan viran hengellisen merkityksen, hengellisen vastuun. Se näkyy siinä, että me näemme jumalanpalveluksen, virkaan vihkimisen, virka-asuun pukeutumisen ja kaiken tällaisen merkityksen toisella tavalla. Se on tullut meille ekumeenisen oppimisen myötä 70-luvulta eteenpäin.”⁷⁰

Ekumenian merkitys näkyy piispa E:n mukaan siinä, että Suomen evankelis-luterilainen kirkko kuuluu yhteen koko maailman muun kristikunnan kanssa ja meidän tulee löytää yhteinen kristillisen uskomme salaisuus heidän kanssaan. Hän korosti, että piispa on ennen ollut virkamies, joka katsoo, että virkamiehet hoitavat asiansa kunnolla ja viittasi tässä yhteydessä Jaakko Olavi Antilan kirjaan *Kansan-kirkko ristipaineessa*. Sieltä hänen mukaansa käy hyvin ilmi se, kuinka nykypäivän piispat ymmärtävät roolinsa hengellisestä johtajuudesta käsin. Piispa E kertoi, että toiset arvostelevat muutosta korkeakirkollisessa mielessä, mutta piispat ovat vähemmän vallan käyttäjiä kuin 60- ja 70-luvun piispat, jotka virkamiehinä käyttivät enemmän valtaa. Samoin ajatteli piispa K, kun hän korosti, että vähintään 80-luvulta asti kaikissa ekumeenisissa papereissa on tullut esiin fraasi, jossa puhutaan piispuudesta siten, että kaitseman virkaa hoidetaan kolmella tasolla persoonalla, kollegiaalisella ja yhteisöllisellä tasolla. Piispa E painotti, että Porvoon sopimuksessa on tämä fraasi kirjattuna ja siihen olemme sitoutuneet. Hän selitti persoonallisen tason tarkoittavan sitä, että jokainen piispa henkilönä hoitaa hengellistä kaitsemaa omilla lahjoillaan, omilla taidoillaan ja sillä karismalla, jonka Jumala on hänelle suonut ja siinä virassa, johon hänet on asetettu. Toinen taso tarkoittaa, ettei piispa ole yksin vaan hän kuuluu piispojen kollegioon ja piispallinen kollegiaalisuus tarkoittaa myös paikallisten kaitsejoitten, eli kirkkoherrojen kanssa hengellistä johtamista ja kolmantena yhteisöllisyys tarkoittaa päätösten tekemistä yhdessä maallikkojen kanssa selvitti piispa E. Ekumenian merkitykseen piispuudessa ja kirkon linjauksiin perustelunsa nojasi piispa C, kun hän vastusti tulevaisuuskomitean ehdotusta piispan viran määräaikaaisuuden selvittämistä.

⁷⁰ piispa E

Tässä yhteydessä on syytä muistuttaa siitä monipolvisesta keskustelusta, jota Porvoon julistuksesta käytiin kirkolliskokouksessa Turussa vuonna 1995. Siellä salikeskustelussa tuotiin esiin muun muassa pelko siitä, että anglikaaniselle kirkolle ominainen piirre piispanviran korostamisesta dominoisi ja luterilainen kirkkokäsitys kärsisi siitä. Päätöstä tehtäessä suurin osa kirkolliskokousedustajista luotti kuitenkin piispainkokouksen näkemykseen ja äänesti Porvoon julistuksen hyväksymisen puolesta.⁷¹

Piispuus on ollut keskeinen opinkäsitys, jota anglikaanit ovat korostaneet yhteyksissään muihin kirkkoihin. Anglikaaninen kirkko on perinteisesti pyrkinyt olemaan keskitien kulkija, jossa vanhaa katolista traditiota on säilytetty soveltuvin osin ja samalla suhtauduttu pidättyväisesti kaikkein radikaaleimpiin protestanttisten kirkkojen uudistuksiin. Anglikaanisen Kirkkoyhteisön monimiljoonainen joukko on leimallisesti suvaitsevainen ja sisältää monenlaisia painotuksia ja näkemyksiä. Sen vuoksi se ei myöskään halua olla aktiivista opillista keskustelua jatkuvasti käyvä yhteisö, vaan sen itseyttä mukaisesti olla yhteisö, jonka traditio on jakamattoman kirkon perinteessä, jossa olennaista on piispan viran vahva instituutio, pappien ja diakonien virat, jotka yhdessä katsotaan muodostavan historiallisen kolmisäikeisen viran.⁷²

Unohtaa ei sovi, että reformaation kirkkoihin kuuluu merkittäviä ei-piispallisia kirkkoja ja tämän toivat esiin lähes kaikki piispat. Erityisesti tätä tasapainoilua piispallisten ja ei-piispallisten kirkkojen välillä selostivat piispoista ne, jotka perustelivat ekumenialla Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ratkaisuja ja sen episkopaalista hallintoa. Tämä kertoo siitä, että kirkossa käyty piispan virkaan liittyvä keskustelu on jättänyt jälkensä ja jossain määrin sitä käydään edelleen.

Piispa Eero Huovinen kirjoitti Aila Lauhan juhlakirjaan *Yliopisto, kirkko ja yhteiskunta* luvun ”Miten suomalainen ekumenia on muuttunut?” Hän korosti, että viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana Suomen luterilaisen kirkon aktiivisuus ekumeenisessa työssä on kasvanut merkittävästi ja sekä Vikström että Paarma avasivat yhteyksiä globaaliin kristikuntaan.⁷³

Huomionarvoista on se, että kaksi piispaa, G ja J, esittivät kirkon nykyisen hallintomallin ennakkoluulotonta pohdintaa. Episkopaalisen mallin tilalle voisi

⁷¹ Antila 2014, 228-231.

⁷² Kirkkotiedon kirja 2005, 210, 217.

⁷³ Yliopisto, kirkko ja yhteiskunta 2011, 128-140.

heidän mielestään ajatella toisenlaisiakin hallintomalleja, joissa ei olisi lainkaan piispoja.

”Jos kirkko päättää, ettei piispoja tarvita, niin fine. Silloin asiat hoidetaan toisella tavalla. Sellaisia kirkkoja on maailmalla.”⁷⁴ ”Me voimme lähteä toisenlaiseenkin järjestelmään. Pakkoko meillä on piispoja olla... voimme valita sitten jonkun presbyterisen järjestelmän nykyisen tilalle.”⁷⁵

3.1 Piispan ja arkkipiispan valta

Tutkimushaastatteluissa piispan valta ja siihen liittyvät käsitykset nousivat monessa kysymyksessä esiin. Jokainen piispa oli miettinyt valtaa ja vallan käyttöä omakohtaisesti virkaa hoitaessaan. Yhteisenä näkemyksenä lähes kaikki korostivat, että piispan valta on suurelta osin mielipidevaltaa. Näin ajattelivat myös vuoden 1994 piispat, joita Kurki oli haastatellut. Hän kirjoittaa, että ”Piispat on pantu paljon haltijoiksi: he ovat todellisia mielipidejohtajia.”⁷⁶ Jossain määrin tämä pätee 2000-luvulla, mutta se paikannetaan enemmän kirkon ja teologian piirissä tapahtuvaksi vaikuttamiseksi. Tämän piispojen vaikutusvallan tuovat esiin Maarit Hytönen ja Leena Sorsa kirkon nelivuotiskertomuksessa, kun he pohtivat kuka käyttää kirkon ääntä julkisuudessa? Heidän mukaansa teologista vaikuttavuutta on sekä piispainkokouksen kannanotoilla että piispojen puheenvuoroilla ja monet piispat ovat saaneet näkemyksillään paljon julkisuutta.⁷⁷ Tässä tutkimuksessa tähän jälkimmäiseen näkemykseen eivät kaikki piispat yhdy. Yksi heistä toi esiin, että eteläisessä Suomessa on lähes mahdoton saada piispan näkemyksiä julkisuuteen, ellei ole Helsingin piispa. Tätä näkemystä tukee Asellin tutkimus, sillä siitä kävi ilmi, että on kaksi piispaa, arkkipiispa ja Helsingin piispa, joista media on erityisen kiinnostunut ja saivat vahvan mediahuomion. Lisäksi Asellin mukaan osalla piispoista oli vaikeuksia saada omaa ääntään kuuluviin valtakunnallisessa mediassa.⁷⁸

Piispa C kertoi, että piispalla kuvitellaan olevan suurta valtaa ja oletetaan, että hän voisi sanella miten asiat tehdään ja miten niistä päätetään. Hän totesi, että tosiasiassa piispan valta on hyvin rajoitettu ja piispa voi yksin nimittää vain rovas-tin. Piispa C korosti, että kaikki asiat tehdään yhdessä jossakin kollegiossa tuo-

⁷⁴ piispa G

⁷⁵ piispa J

⁷⁶ Kurki 1994, 130.

⁷⁷ Osallistuva luterilaisuus 2016, 223.

⁷⁸ Asell 2018, 43-46, 49.

miokapitulissa, kirkolliskokouksessa, piispainkokouksessa tai piispantarkastuksessa. Hänen mukaansa yleisesti kuvitellaan, että piispan valta on suurempi kuin mitä se tosiasiaassa on. Samoin tilannetta analysoi piispa J, kun hän arvioi, että ihmisillä on varmaan sellainen käsitys, että piispalla olisi jotain valtaa. Hän kertoi, että vastaan tulee tilanteita, jolloin ihmetellään, miksei piispa tee mitään ja oikea vastaus, jota on vaikea antaa, ettei piispalla ole mandaattia tehdä mitään, vaikka jossain seurakunnassa asiat ovat päin seiniä.

Piispan tehtävää ja asemaa pohti moni piispoista hyvin avoimesti. Piispa G kertoi siitä ristiriidasta, joka on piispan työssä ja siihen liittyvissä odotuksissa:

”Edelleen kyselen, mikä tämä piispan virka oikein on? Pykälät ovat olemassa siitä, mitä piispan tehtäviin kuuluu. Ne on helppo omaksua ja niitä on helppo toteuttaa mutta siitä huolimatta tämä on sikäli kummallinen virka, että piispan viran rakenteet eivät ole niin vahvoja kuin luullaan. Lisäksi törmäsin aika nopeasti sellaisiin ulkoapäin tuleviin mielikuviin, että piispat keskenään miettivät kovasti, kuinka asiat pitäisi junailla, että piispojen tahto toteutuisi. Tällaista kabinettipolitiikkaa tai kullissien takaista suhmurointia tai mitä se sitten onkaan. Mutta se on hyvin väärä mielikuva.”⁷⁹

Edellisen lisäksi piispa G kuvaili piispan työtä viraksi, jonka kantaja joutuu kokemaan ihollaan aika paljon sitä kipua, jota kirkon kentällä koetaan ja piispa joutuu miettimään kaiken aikaa sitä, miten sanansa asettaisi, että asiat menisivät hyvään suuntaan tai etteivät ne ainakaan menisi hullumpaan suuntaan. Tiivistettynä piispa G totesi, että piispan virkaan kohdistuu koko ajan aivan kohtuuttomia odotuksia ja mielikuvissa piispan virka on paljon vahvempi kuin mitä se käytännössä on, sillä viralla on symbolista arvoa.

Piispa I kertoi, että piispoja on aina välillä kritisoitu siitä, että he voivat lausua ehdotuksia, jotka eivät ole kirkon opin mukaisia. Kyse on siis siitä, missä määrin piispa voi ottaa osaa teologiseen keskusteluun kirkon sisällä, hän pohti ja jatkoi, eikö piispan tehtävä ole nimenomaan vaalia sitä oppia ja jos oppi muuttuu, niin sitten hänen tulee vaalia tätä uutta tai kehittyntä oppia. Piispa I analysoi edelleen, että piispuuteen kuuluu vastuu kirkon opista ja se tarkoittaa myös sitä, että heillä täytyy olla valmiudet osallistua keskusteluun siitä, miten oppia pitää ymmärtää muuttuneessa yhteiskunnallisessa tilanteessa. Hänen mukaansa vastuu kirkon opista ei ole vain sen toistoa, mitä aikaisemmin on lausuttu vaan tulee myös miettiä, mitä siitä voi lausua tässä nimenomaisessa tilanteessa ja tämä on keskeinen ajatus luterilaisessa teologiassa. Lopuksi piispa I totesi, että tämä ajatus jakaa kirkon piispoja jonkin verran.

⁷⁹ piispa G

Hieman hämmennyin Asellin pro gradu -tutkimuksessa implisiittisesti esille tulleesta vallasta, jota piispan asemaan liittyy. Asell nimittäin kertoo, ettei opiskele A1-linjalla eikä siten tule työllistymään papiksi. Sen perusteella hän arvioi: ”Luulen, että pappeuden pois sulkeminen vaikutti myös käytökseeni, sillä minulla ei näin ollen ollut myöskään tarvetta tehdä vaikutusta piispoihin tulevan piispan haastattelun tai tutustumiskeskustelun pelossa.”⁸⁰ Mietin, mistä piispan asemaan liittyvästä vallasta tässä on kyse? Tällaista en osannut ottaa esille tutkimuksessani. Tästä syystä en nyt ota kantaa kysymykseeni, mutta merkittävästä piispan vallan käyttämisestä Asell kertoo tällä tekstillään.

Ajallista vertailua menneen ja nykyisyyden välillä teki piispa J, kun hän totesi, että piispuus on kehittynyt sellaiseen suuntaan, että valtaa ei ole juuri ollenkaan, arvovaltaa vielä jonkun verran ja se arvovalta on siirtynyt ulkoisiin seikkoihin, esimerkiksi piispan paitaan. Hänen mukaansa piispan arvovalta symbolisoidaan nykyään paljon näkyvämmiin kuin ennen, kun sitä valtaa ei muutoin juuri ole. Piispa J pohti, että piispan virka ei ole vain superkirkkoherra vaan piispan virka mielletään erilliseksi, pappeuteen pohjautuvaksi, uudeksi olemisen muodoksi. Piispa J selitti, että kirkolliskokouksen historiasta voi havaita, että aikaisemmin piispoilla oli huomattavasti suurempi valta, vaikutusvalta ja mahdollisuus vaikuttaa asioiden laatuun kuin nykyään:

”Ennen oltiin kovin vaatimattomia, että ”Eihän me kaiken maailman vaatteita ja sauvaa, mitä niitä nyt tarvitsee”, kuten Alaja tuumasi. Oikeasti se oli kuitenkin niin, että kun Alaja sanoi jotain, niin se oli ”Niin kuin piispa sanoi!” Heidän valtansa, vaikutusvaltansa ja mahdollisuudet vaikuttaa asioiden laatuun olivat huomattavasti vahvempia kuin nykyään.”⁸¹

Piispan valtaan liittyvien mielikuvien ja todellisuuden välisestä etäisyydestä, antaa kuvaavan esimerkin pastori Heikki Palmun näkemys, kun hän kirjoittaa kirjassaan *Suomen kirkon tulevaisuus?*, että viime vuosina heikko johtajuus ja johtajuuden puute ei ole ollut ongelma vain seurakunnissa, vaan koko kirkossa. Hänen mukaansa tuntuu kuin siviilirohkeudesta ja johtajuudesta olisi piispojen joukossa vain niukasti merkkejä näkyvissä.⁸²

Palmun näkemys herättää lukuisan määrän kysymyksiä, sillä niin minun ja kuin aiempien tutkimusten perusteella piispat itse arvioivat johtajuutensa toisella

⁸⁰ Asell 2018, 32.

⁸¹ piispa J

⁸² Palmu 2010, 165.

tasolla kuin yleinen käsitys johtajuudesta on. Kurjen tutkimuksessa piispojen käsitys johtajuudesta oli selvästi hengellistä johtajuutta ja he halusivat jättää johtajuusnäkemyksensä varsin avoimeksi.⁸³

Muutosta piispojen asennoitumiseen virkansa hoitamisessa tuo esiin Antila, joka kirjoittaa, että 2000-luvulla esiin astui kokonaan uudenlainen piispapolvi. Nämä uudet piispat korostivat teologisesti yleensä virkaa jumalallisena asetuksena, mutta samalla he ymmärsivät tehtävänsä lähinnä hengellisesti ja liturgisesti. Kirkollisesta päätöksenteosta puuttui 1970-luvun matalakirkollisen ajan piispojen piispallista arvovaltaa. Tämä uusi sukupolvi oli tottunut aikaisempaa kansanvaltaisempaan päätöksentekoon.⁸⁴ Pohdin tätä muutosta, josta Antila kertoo ja sitä avitti Kurjen tutkimuksessa esille tullut näkökulma, sillä siinä piispat puhuivat piispan virkaan liittyvästä auktoriteetista. 1994 piispat näkivät yleisesti, että ihmisten mielessä piispan virkaan liittyy auktoriteettia niin, että yhteiskunnassa sekä kirkon sisällä arvostetaan piispan virkaa.⁸⁵ Tutkimusaineistossani piispoista kukaan ei käyttänyt sanaa auktoriteetti, eikä sellaisesta asemasta puhunut kukaan.

Tulkitsen, että yksi piispan viran ymmärryksessä tapahtunut muutos, jossa hengellinen ulottuvuus vahvistui, kuvastaa ekumenian merkityksen kasvua. Tutkimukseni mukaan piispoista osa on orientoitunut vahvasti ekumenia mukanaan tuomaan hengelliseen johtamiseen ja kaitsemiseen, osa heistä ei korosta sitä puolta niin vahvasti, vaan heidän näkemyksissään korostuvat tuomiokapitulin ja hiippakunnan johtaminen. Tänä päivänä episkopaalisuus konkretisoituu ja tulee näkyväksi kirkossa puhuttaessa piispan tehtävistä ja piispan ulkoisista tunnusmerkeistä.

Tutkimushaastatteluissa piispan vastuulla olevista tehtävistä selkeimmin nousee esiin kaitseminen. Tutkimuksessani useat piispat ja korostivat kaitsementehtävän koskevan yhtä lailla seurakuntia kuin niiden kirkkoherroja ja muita työntekijöitä. Myös globaali taso oli mukana joillakin piispoilla, kuten piispa A:lla, kun hän liitti kaitseminen maailmanlaajuiseen tehtävään ja kansainväliseen maailmanlaajuiseen Kristuksen kirkon yhteyteen. Hän koki piispan olevan sillanrakentaja sekä kirkon sisällä että hiippakuntien välillä ja eri kirkkojen kesken. Lisäksi piispa A huomautti, että kirkon virka varjelee seurakuntaa sen pysymisessä kirkon pääuomalla apostolisessa opetuksessa ja mahdollisimman alkuperäisessä muodossa.

⁸³ Kurki 1994, 110.

⁸⁴ Antila 2014, 336.

⁸⁵ Kurki 1994, 87.

Kirkon sisällä piispan kaitsemisen tehtävä koskee hiippakunnassa kaikkea hengellistä työtä, kertoi piispa E. Tämä kaitseminen tehtävä ei ole helppo. Sitä piispa C kuvasi kertoessaan piispan työn olevan välillä hirveän raskasta, kun pitää huolehtia siitä, että päämäärä kirkon eri toimijoilla olisi sama. Hänen mukaansa ei voi olla niin, että seurakuntalaiset menevät tiettyyn suuntaan, kirkkopoliittinen puolue menee toiseen suuntaa ja papit päättävät mennä sitten aivan omaan suuntaan.

Yleisenä näkemyksenä piispa D totesi, että tietysti piispoilla on perinteisesti ajateltuna episkopaalinen vastuu kirkon linjasta. Kirkon tunnustus ja siitä kiinni pitäminen on hänen mukaansa piispojen keskeinen tehtävä ja heidän on myös tarvittaessa käytettävä viran suomaan valtaa siihen. Ajankohtaisena haasteena piispa B nosti esiin jumalanpalvelusyhteisöt ja sanoi, että kaitseminen on välttämätöntä tässä yhteydessä, koska piispan on pidettävä kokonaisuus koossa kirkossa ja kantaa vastuuta. Hänellä on kahtalainen rooli, toisaalta antaa tilaa ja kuitenkin pitää nämä jumalanpalvelusyhteisöt osana kirkon kokonaisuutta, niin ettei niistä tule omaa elämäänsä eläviä yhteisöjä, jotka sitten vähitellen irtaantuvat, ettei käy niin kuin Luther-säätiölle konkretisoi piispa B.

Tämä kaitsemisen tehtävä liittyy myös ekumeniaan. Risto Saarinen kirjoittaa *Kirkkotiedon kirjassa*, että viime vuosikymmeninä ekumenian myötä lisääntynyt piispallisen kaitseminen korostus on vahvistanut myös hiippakuntien asemaa. Hän mainitsee esimerkkinä piispan ja kirkkoherran väliset erimielisyydet, joissa on kyse monimutkaisten kirkko-oikeudellisten vallanjaosta paikalliskirkon ja laajemman organisaation välillä. Saarisen mukaan ekumeeninen liike ja piispallisen kaitsemisen korostuminen vahvistavat kokonaiskirkollistumista. Sen sijaan elämän yleinen yksilöllistyminen ja lähiyhteisöihin kiinnittyminen vahvistavat paikalliskirkkojen itsehallintoa.⁸⁶

Toiseksi keskeiseksi piispan tehtäväksi tutkimushaastatteluissa nousi esiin kirkon ykseyden vaaliminen, joka kuuluu kollegiolle, piispainkokoukselle. Tämä oli myös 1994 piispojen näkemys, mutta se liitettiin piispan tehtäviin. Nimittäin Kurjen tutkimuksesta käy ilmi, että piispojen mukaan kirkkolain perusteella he ovat velvoitettuja valvomaan kirkon opin puhtautta ja he puhuivat piispan virasta painokkaasti myös ykseyden virkana. ”Piispan pitäisi olla ykseyden symboli.”

⁸⁶ Kirkkotiedon kirja 2005, 333-334.

Siinä on mukana ekumeeninen aspekti, sillä ykseyteen kuuluu oman hiippakunnan ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lisäksi maailmanlaajuinen kirkko.⁸⁷

Tutkimuksessani piispa B liitti ykseyden vaalimisen kirkkolain muutokseen, joka tehtiin 2016, kun piispainkokoukselle tuotiin muun muassa ekumeeniset sopimukset ja kannanotot. Hän korosti, että tehty muutos oli tärkeä, koska sopimukset ja kannanotot kuuluvat läheisesti piispan viran olemukseen, koska se on ykseyden virka.

Yleisenä kokemuksena piispan tehtävän haasteellisuudesta kertoi piispa G, kun hän kuvaili, että piispan tehtävässä joutuu tasapainoilemaan kokonaiskirkon tasolla ja toisaalta omien henkilökohtaisten näkemysten välillä. Julkisuudessa ja mediassa hänen mukaansa ajatellaan piispan edustavan kirkkoa:

”Voidakseen edustaa kirkkoa on tärkeää, että piispalla on omia näkemyksiä mutta on tärkeää, että ne näkemykset ovat jollain tavalla koeteltuja suhteessa muiden piispojen näkemyksiin ja suhteessa koko kirkon näkemykseen.”⁸⁸

Tutkimuksessani kaikki piispat puhuivat arkkipiispan vallasta ja asemasta kirkossa. Voimassa on periaate, jonka mukaan piispat ovat samanarvoisia eikä arkkipiispan asemaa ole haluttu korostaa. Tätä asetelmaa kuvastaa ilmaus ”primus inter pares”, ensimmäinen vertaistensa joukossa, ja haastatteluissa kaksi piispaa muistutti siitä. Käytännössä tilanne ei ilmeisesti yleisellä tasolla ole kuitenkaan niin selvä, sillä esimerkiksi *Kirkon keskushallinnon kehittämistyöryhmän mietinnössä* sanotaan, että ”Arkkipiispan asema on kehittynyt viime vuosikymmeninä merkittävästi koko kirkon johtavaksi edustajaksi ja kirkon äänen käyttäjäksi.”⁸⁹ Tätä vahvistaa myös aikaisempi tutkimus. Arkkipiispan asemasta vuonna 1994 kirjoittaa Kurki tutkimuksessaan, että piispat kertoivat tilanteesta, jonka he kokivat hankalaksi. Kurki arvioi, että arkkipiispan asema on hyvin vaikea, sillä hän on ”primus inter pares” ja kuitenkin hän toimii puheenjohtajan piispainkokouksessa, kirkkohallituksessa ja kirkolliskokouksessa. Näin hänellä on merkittävä vaikutusvalta ja toisaalta piispat eivät hyväksy häntä esimieheksensä, koska hän ei sitä virallisesti ole.⁹⁰

⁸⁷ Kurki 1994, 90.

⁸⁸ piispa G

⁸⁹ Kirkon keskushallinnon kehittäminen, työryhmän mietintö 2007, 28.

⁹⁰ Kurki 1994, 126.

Piispa D:n mukaan piispa on perinteisesti ollut kasvot yhteiskuntaan päin ja piispojen ääntä kuunnellaan etenkin, kun on kysymyksessä kirkon asioista. Kuitenkin niin, hän totesi, että yleensä fokus on ensin kääntynyt arkkipiispaan, sitten muihin piispoihin ja se on fakta, vaikka arkkipiispa ei yksin edusta kirkon ääntä. Piispa A painotti arjen realiteetteja, koska usein pikaista reagointia vaativissa tilanteissa tapahtuu, että arkkipiispa käyttää kirkon puheenvuoron.

Kirkon valta-asetelmia kuvastaa se, kenen mielipidettä kysytään julkisuudessa, totesi piispa I. Hän ajatteli, että piispan lausunto mielletään kirkon kannaksi, mutta hetken pohdittuaan kuitenkin lisäsi, että eniten arkkipiispan ja kansliapäällikön kannanottoja pidetään kirkon linjauksina. Arkkipiispan vahva asema kävi ilmi myös Asellin tutkimuksesta. Hänen aineistonsa perusteella arkkipiispa profiloitui voimakkaasti kirkon ensisijaisena äänenä ja kirkon kasvoiksi virkansa erityisluonteen vuoksi. Tämä asema koettiin haastatteluissa piispojen keskuudessa luonnollisena, sillä arkkipiispan tehtävä on kokonaiskirkollinen. Piispat kuvasivat arkkipiispan näyttäytyvän medialle kirkon toimitusjohtajana, vaikka teologisesti hän on ”yksi vertaistensa joukossa”.⁹¹

Piispa J nosti esiin arkkipiispan vaalitavassa viimeksi tehdyn muutoksen, koska se korostaa valittua ikään kuin koko kirkon piispana. Nyt arkkipiispa saa mandaattia paljon muualtakin kuin vain omasta hiippakunnastaan hän sanoi ja veikkasi, että ensi kerralla yli puolet äänistä tulee muualta kuin arkkihiippakunnasta.

Huomionarvoista on, että arkkipiispan asemaa kirkon hallinnossa arvioitiin tutkimushaastatteluissa paikoin myös kriittisesti ja se liittyy hänen puheenjohtajuuksiinsa. Arkkipiispa toimii virkansa puolesta puheenjohtajana kirkolliskokouksessa, piispainkokouksessa ja kirkkohallituksen täysistunnossa. Tällöin liikutaan lähellä vallan kolmijako-opin periaatteellisia linjauksia. Viittauksia tämänkaltaiseen ajatteluun löytyy *Kirkon keskushallinnon kehittämistyöryhmän mietinnöstä*, kun käsittelyssä oli kyseiset puheenjohtajuudet ja tekstissä kerrottiin, että niistä on keskusteltu. Ilmaan heitettiin kysymys, onko arkkipiispan oltava lakisääteisesti lähes kaikkien kirkon keskushallinnon toimielinten puheenjohtaja. Hän saa toisilta toimielimiltä itse allekirjoittamiaan toimituskirjoja ja kannanottoja otettavaksi huomioon tämän elimen työskentelyssä.⁹² Tulkitsen tätä niin, että tekstissä on

⁹¹ Asell 2018, 43-44.

⁹² Kirkon keskushallinnon kehittäminen, työryhmän mietintö 2007, 69.

viittaus mahdolliseen jääviyteen ja tällöin vallan keskittymisestä samalle henkilölle eri toimielimissä on herättänyt ilmeisesti jossain määrin huolta. Asiaa käsiteltiin vielä useammassa kohdassa *mietinnössä*, ja nyt suoraan jääviydestä:

”Kirkossa ei ole kahden instanssin jääviyttä. Kirkkolain 20 luvun 8 §:n 3 momentin mukaan kirkolliskokouksen puheenjohtaja ja muu edustaja on esteellinen ottamaan osaa häntä henkilökohtaisesti koskevan päätöksen tekemiseen. Näin ollen se, että arkkipiispa on ollut kirkkohallituksessa sen puheenjohtajana käsittelemässä valmistelevasti kirkolliskokoukselle tulevaa asiaa, ei tee hänestä esteellistä olemaan puheenjohtajana tai ottamaan osaa saman asian käsittelyyn kirkolliskokouksessa. Jos arkkipiispa ei olisikaan kirkolliskokouksessa puheenjohtaja, voisi hänen kuitenkin käytännössä olla helpompi ottaa kantaa ja tarvittaessa puolustaa kirkkohallituksen esitystä kirkolliskokouksessa. Tämä jäntevöittäisi valmistelu- ja päätöksentekojärjestelmää.”⁹³

Tätä samaa pohdintaa esitti haastatteluissa piispa B. Hän oli miettinyt arkkipiispan puheenjohtajuuksia ja päätyi sen perusteella toteamaan, että arkkipiispalla on varmaan eniten valtaa kirkossa:

”Voidaan sanoa, että kirkossa on erittäin keskitetty valta. Me olisimme voineet tehdä sellaisiakin hallinnollisia uudistuksia, jossa puheenjohtajuuksia olisi jaettu. Mutta meidän malli on se, että kaikki on keskitetty arkkipiispalle.”⁹⁴

Tämän johdosta piispa B päätyi ehdotukseen, että kirkkohallituksen puheenjohtajuus voisi olla maallikon tehtävä. Arkkipiispan puheenjohtajuuksia pohti myös piispa G, mutta päätyi toisenlaiseen lopputulemaan kuin B:

”Meillä on arkkipiispa, joka on puheenjohtajana kirkolliskokouksessa, kirkkohallituksen täysistunnossa ja piispainkokouksessa, niin voisi kuvitella, että arkkipiispa on viran puolesta se, joka käyttää suurinta valtaa. Mutta kaikissa näissä tilanteissa se hänenkin valtansa on suhteellista valtaa, kun hänellä ei ole kuin yksi ääni kaikissa näissä elimissä.”⁹⁵

Tämän päättelyn jälkeen on syytä huomauttaa, että vallan kolmijako-opissa ei ole kyse suhteellisesta vallasta, vaan se liittyy henkilön asemaan, jolla hän toimii tehtävissään eri toimielimissä.

Arkkipiispan asemaa ja roolia piispa J vertasi valtionhallintoon ja arvioi, että kirkko henkilöityy arkkipiispaan enemmän kuin puolustusvoimat puolustusvoimainkomentajaan tai hallitus pelkkään pääministeriin. Hän korosti, jos arkkipiispan ei haluta olevan muiden yläpuolella pomona ja kannanmuodostajana, niin silloin olisi olennaista, että piispainkokous pyrkisi ja tähtäisi siihen, että se on porukka, collegio. Piispa J huomautti, että meillä arkkipiispa ei ole auktoriteetti,

⁹³ Kirkon keskushallinnon kehittäminen, työryhmän mietintö 2007, 79.

⁹⁴ piispa B

⁹⁵ piispa G

vaan hänen kanssaan voidaan olla eri mieltä ja tilanne on siten aivan toinen kuin katolisessa kirkossa, jossa paavi on kirkon sekä johtaja että auktoriteetti.

Vallan keskittämisen vaaraa piispa D piti todellisena, koska arkkipiispan asemaan liittyy trendi, jossa kirkossa piispallista valtaa haluttaisiin keskittää Turkuun. Hän halusi vastustaa sellaista kehityskulkua, koska se johtaa helposti sellaiseen kirkkoon, joka ei perinteisesti ole ollut luterilainen kirkko. Tämä ei piispa D:n mukaan ole ollut arkkipiispasta kiinni vaan se on median synnyttämä mielikuva ja mantra, joka on alkanut toteutua myös kirkkohallituksen omassa piirissä. Konkreettisenä esimerkkinä tästä hän mainitsi Kirkon tiedotuskeskuksen toiminnan, joka usein valjastetaan arkkipiispan tehtävän tukemiseen. Tämä sama huoli kävi ilmi myös Asellin tutkimuksessa, jossa ”arkkipiispavetoisuus” koettiin myös aika hierarkkisenä pyrkimyksenä ja kirkon kannalta olisi parempi, jos kirkon äänenkäyttäjää olisi useampia.⁹⁶

3.2 Piispainkokous

Tutkimuskysymyksistäni toinen käsittelee piispainkokousta. Tutkin virassa olevien piispojen näkemystä siitä, mikä on piispainkokouksen asema kirkossa. Analysoin heidän näkemyksiään sekä voimassa olevaan kirkkolakiin ja tulevaisuuskomitean esittämiin muutosesityksiin, jotka koskevat piispainkokousta.

Kirkossa piispainkokouksen asema on huomattava ja sen toimivaltaa on viimeisessä keskushallinnon uudistuksessa lisätty merkittävästi, kun sen vastuulle tulivat muun muassa ekumeeniset suhteet ja lähetystyöhön liittyvät asiakokonaisuudet. Tämä 1.1.2016 voimaantullut laki selkiytti piispainkokouksen kokoonpanoa, kun se nimensä mukaisesti koostuu nyt piispoista ja kenttäpiispasta. Tutkimushaastattelut suoritettiin alkuvuodesta 2017, jolloin uusimuotoinen piispainkokous oli toiminut vasta vuoden. Lyhyestä ajasta huolimatta muutos koettiin positiivisena.

”Nyt keskustelu on huomattavasti paljon helpompaa, kun puheenvuoroja saa. Asessorien läsnäolo oli vähän hankalaa, kun linjaa vedetään koko ajan, niin ketkä siitä linjasta vastaavat. Tästä kollegiosta oli toinen puoli oli sellaisia, jotka eivät konkreettisesti joutuneet vastaamaan siitä linjasta mutta oli sitä luomassa. Minusta tämä oli erittäin hyvä uudistus, joka tehtiin. Piispainkokous on ketterämpi, keskustelelevampi ja vuorovaikutteisempi.”⁹⁷

Vertailua aiempaan piispainkokoukseen teki myös piispa J. Hän sanoi sen olleen luonteeltaan vanha orgaani, sellainen ”laajennettu piispainkokous”, kun puolet oli

⁹⁶ Asell 2018, 44.

⁹⁷ piispa B

assessoreja. Päätökset saattoivat faktisestikin olla sellaisia, jossa äänestystulos oli muiden kuin piispojen linjaamia ja tuloksesta puhuttiin kuitenkin aina ”piispat sitä ja piispat tätä”, kun toimielin oli virallisesti piispainkokous, kertoi piispa J. Ensimmäistä uusimuotoista piispainkokouksen istuntoa hän kuvaili ”meidän kaikkien keskinäisenä kurittomuutena”, kun piispat olivat keskenään ja se oli samaa tyyliä kuin vapaamuotoisessa piispojen neuvottelussa.

Piispainkokouksen asema kirkossa näyttäytyy piispoille kahdesta eri näkökulmasta. Toinen on se, mikä näkyy ulospäin ja toinen näkyy vain sisänpäin, piispojen henkilökohtaisena ja kollektiivisena kokemuksena. Näistä ulospäin näkyvistä ja kirkkolaissa annetusta tehtävistä tutkimuksessani keskeiseksi nousi kirkon ykseyden vaaliminen. Kirkkolain 21.luvussa sanotaan, että piispainkokouksen tehtävänä on ”käsitellä kirkon ykseyttä, ekumeenisia suhteita, kirkon lähetystehtävää ja kirkon suhdetta muihin uskontoihin koskevia asioita sekä päättää kirkon edustamisesta näissä kysymyksissä”.⁹⁸ Tätä korostivat erityisesti piispat A, B, C ja E, lisäksi muutkin sivusivat sitä vastauksissaan jossain muodossa.

Ykseyden vaaliminen ilmenee piispa B:n mukaan yhtenäisten käytäntöjen levittäjänä ja piispainkokouksella on siinä tärkeä merkitys. Tosin aikaisemmin nämä yhteiset käytännöt korostuivat enemmän, hän totesi. Kollegio on arvokas ja piispa C piti tärkeänä, että piispojen pitää vaalia keskinäistä yhteyttä niin, että hiippakunnat menevät samaan suuntaan ja pysyvät yhdessä. Piispojen kollegion piispa E suhteutti kirkon hallinnon kokonaistilanteeseen arvioiden, että sen merkitys tulee pysymään niin kauan kuin meillä on piispoja ja niin kauan kuin meillä on hiippakuntia. Hän tiivistä, että niin kauan me tarvitsemme sellaista elintä, joka sitoo hiippakuntia yhteen. Samalla piispa E korosti kuitenkin toista ulottuvuutta, sillä piispainkokous ei ole olemassa sen takia, että se tekee hallinnollisia päätöksiä, vaan se on olemassa sen hengellisen johtamisen vuoksi.

Piispojen kollegion merkitys suhteessa piispan henkilökohtaiseen työhön hiippakunnassa korosti piispa K:

”Piispan virkaa jokainen hoitaa henkilökohtaisesti mutta sitten sitä hoidetaan kollegiaalisesti eli piispat yhdessä. Sitten tehtävää hoidetaan yhteisöllisesti, osana kirkon muuta päätöksentekojärjestelmää.”⁹⁹

Piispainkokouksen asema on tutkimukseni perusteella vahvasti kokonaiskirkkoa tukeva, joka auttaa merkittävästi piispojen työtä hiippakunnissa. Tämä on

⁹⁸ Kirkkolaki 2016, 21 luku. 2§, 3 momentti.

⁹⁹ piispa K

se näkyvä osa piispainkokouksen työskentelyä, sillä yhdessä tehdyt linjaukset, kokemusten vaihto ja ideat vaikuttavat piispojen toimintaan. Piispainkokouksen merkitys kollegiaalisena toimijana on tutkimukseni perusteella merkittävä piispoille sekä yksilö- että yhteisötasolla. He kaikki kertoivat sen antavan vertaistukea, jota tarvitsevat työssään. Piispa F arvioi piispainkokouksen tärkeäksi mutta harmitteli sitä, että nyt sen tehtävissä korostuu opin vartiointi.

Osana kirkkolaissa nimettyjen tehtävien heijastumana ilmenee piispainkokouksen näkyvyys mielipidevaikuttajana ja siitä puhui useampi piispa. Piispa H arvioi, että ainakin toistaiseksi piispainkokouksen merkitys mielipidevaikuttajana ja maine arvojohtajuuden kollektiivina on vielä sekä kirkossa että yhteiskunnassa aika merkittävä. Tästä aiheesta kirjoittaa Maarit Hytönen ja Leena Sorsa *Osallistuva luterilaisuus* kirjassa, kun he pohtivat kysymystä, kuka käyttää kirkon ääntä julkisuudessa. Virallisia linjauksia ja kannanottoja antaa kirkon korkein päätöksentekaelin, kirkolliskokous ja kirkkohallitus taas antaa lausuntoja esimerkiksi lakiuudistuksiin. He korostavat, että 2012-2015 nelivuotiskauden aikana kirkkohallitus on käyttänyt lausunto-oikeuttaan runsaasti. Hytönen ja Sorsa arvioivat, että teologista vaikuttavuutta on piispainkokouksen kannanotoilla sekä piispojen puheenvuoroilla.¹⁰⁰

Tämä arvio sai vahvistusta tutkimushaastatteluissa. Piispainkokouksen merkitys tulee piispa J:n mukaan näkyviin siinä, että sen kannanottoja ei vähätellä ja kirkolliskokouksen esityslistalla on aina ensimmäisenä piispainkokouksen esitys. Lisäksi piispainkokoukselta pyydetty lausunto jostakin tärkeästä asiasta hänen mukaansa ei selvästikään ole lausunto muiden joukossa. Piispa D:n mukaan piispan rooli yhteiskunnassa on tähän asti ollut melko vahva ja siksi piispainkokouksen saamille työtehtäville on asetettu odotuksia, itse asiassa jopa suurempia odotuksia kuin mitä se annettu työtehtävä on sisältänyt.

Piispainkokouksen kollegiaalisen toiminnan kyseenalaisti tutkimuksessani yksi piispa. Piispa J esitti useammassa asiayhteydessä näkemyksen, että piispainkokous ei ole kollegio siinä mielessä kuin se voisi olla. Hän peräänkuulutti sellaista käytäntöä, jossa päätöksenteon jälkeen todettaisiin, että ”me piispat olemme tätä mieltä”, siis aktiivisesti korostettaisiin tai aktiivisesti edes käytettäisi ilmaisua ”me”. Piispa J täsmensi näkemystään sillä, että ollakseen kollegiaalinen elin, piispoilla tulisi olla omat, selkeät mandaatit. Se tarkoittaisi hänen mukaansa sitä, että

¹⁰⁰ Osallistuva luterilaisuus 2016, 223.

piispan vastuulle tulevat tehtävät jaettaisiin ja rajattaisiin nykyistä selkeämmin. Hän totesi, että vaikka vastuualueita on nyt piispoilla, ne ovat aika epämääräisiä ja näistä vastuualueiden asioista ei keskustella yhdessä:

”Emme me ole koskaan käyneet sellaista keskustelua vaikka siitä, mitä me piispat uskonto-teologisesti ajattelemme. ”Mikä on meidän tahtotila?”, hienosti sanottuna. Mitä me ajattelemme uskontojen välisestä yhteistyöstä tai keskustelusta Suomessa?”¹⁰¹

Hän kertoi, että piispalle annettua vastuualueen tehtävää hoidetaan piispan omalla henkilökohtaisella mandaatilla, mutta sillä ei ole piispainkokoukselta annettua sisällöllistä tehtäväksi antoa. Tutkijana arvioin, että tämä on kokonaiskirkkoa ajattelun huomionarvoinen asia, joka antaa ajattelemisen aihetta. Rohkenen verrata tätä valtionhallintoon, vaikka juuri tällaisesta tavasta minua kritisoi pari piispaa. Kun ministeri edustaa Suomea maailmalla, hän ei saa edustaa vain itseään ja esittää omia mielipiteitään vaan hän on saanut toimeksiantoon liittyen sisällölliset ohjeistukset koko hallitukselta.

Arkkipiispan merkitys piispainkokouksen puheenjohtajana on suuri. Se, millä tavalla hän johtaa tätä toimielintä heijastuu myös ulospäin. Tästä puhui yksi piispoista ja hän arvioi positiivisena kehityksenä nykyistä tilannetta, jossa Kari Mäkisen aikana on päästy siitä pakkopaidasta, että piispainkokouksen pitäisi aina olla ulospäin samaa mieltä. Hän oli kiitollinen siitä, että nykyinen arkkipiispa oli selkeästi sanonut esimerkiksi avioliittolakiin tai joihinkin muihin asioihin liittyen, että ei piispojen eikä piispainkokouksen pidä olla valheellisesti yhtä mieltä, jos sisäisesti oikeasti on erimielisyyttä. Tämä poikkeaa Asellin tutkimuksessa esiin tulleisiin näkökulmiin. Siinä kolme piispaa kertoi, että aikaisemmat piispat olivat heidän tietämänsä mukaan sopineet yhteisestä linjasta mediassa, vaikkeivat aina olleet samaa mieltä asioista. Medialle haluttiin antaa mielikuva yhteisestä näkemyksestä, vaikkei oltukaan.¹⁰² Piispat saavat olla nyt julkisestikin eri mieltä asioista. Tätä piispojen joukon muuttunutta viestintälinjaa kuvattiin piispojen moniääniseksi viestinnäksi. Osa piispoista arvioi tämän muutoksen heikentävän kirkon ääntä ja asemaa mediassa. Asellin tutkimuksessa mielipiteet tästä piispojen moniäänisyydestä vaihtelivat melko jyrkästi. Moni heistä koki, ettei moniäänisyys ole toimiva ratkaisu kirkon viestinnässä, koska se sumensi käsitystä kirkon kannasta.

¹⁰¹ piispa J

¹⁰² Asell 2018, 34.

Seurauksena tästä uudesta käytännöstä on syntynyt aikaisempaa enemmän jännitteisyyttä.¹⁰³ Tätä tapahtunutta muutosta kirkossa vahvistaa Antilan analyysi, kun hän kirjoittaa, että 1970-luvulla piispainkokouksien päätökset olivat yksimielisempiä kuin 2000-luvulla. Arkkipiispan auktoriteetti ei enää toiminut ja piispainkokous oli moniäänisempi kuin aikaisemmin. Moniäänisyydestä huolimatta uusi piispopolvi varoi puimasta erimielisyyksiään julkisuudessa eikä heiltä myöskään kuultu sellaisia voimakkaita yhteiskunnallisia kannanottoja kuin 1990-luvun lopulla.¹⁰⁴

Tutkimuksessani tämä muutos yksiäänisyydestä moniäänisyyteen ei tullut esiin muutoin kuin edellä kuvatulla, piispa H:n kiitoksilla. Tosin en tätä muutosta nimenomaisesti kysynyt, mutta laveassa tutkimushaastattelussa se olisi todennäköisesti noussut esiin tavalla tai toisella, jos sen koettaisiin heikentävän piispainkokouksen auktoriteettia tai asemaa kirkossa.

Tutkimushaastatteluissa esille tuli yksi oleellinen asia piispojen kollegion työskentelyssä ja se oli piispojen neuvottelu, epävirallinen toimielin. Se liittyi olennaisena osana piispojen väliseen yhdessäoloon ja yhteisyyden luomiseen. Tutkimuksessani se nousi esiin monessa asiayhteydessä ja sen merkityksestä syntyi käsitys, että piispojen neuvottelu on korvaamaton osa piispojen kollegion työskentelyä. Piispojen neuvottelusta ja sen merkityksestä puhui eniten piispa G:

”Piispojen neuvottelu on täysin epävirallinen kokoontuminen, jossa on toisinaan miniseminaari-tyyppinen, jonkun ulkopuolisen alustus, josta keskustellaan. Tai sitten tapaamme muita kirkollisia toimijoita esimerkiksi kirkkoneuvoksia. Tai sitten on joku muu, yhdessä sovittu teema, josta keskustellaan. Piispojen neuvottelu on keskustelufoorumi, missä yhdessä keskustellaan. Piispojen neuvottelu on keskustelufoorumi, missä yhdessä mietimme, mikä on viisasta ja järkevää.”¹⁰⁵

Piispainkokouksen ja piispojen neuvottelun eroa piispa G selvitti niin, että piispainkokous on lailla säädetty hallinnollinen elin, joka tekee päätöksiä kirkko-laissa määrättyjen pykälien mukaisesti ja siksi siellä ei käydä vapaamuotoisia keskusteluja. Hän kertoi, että piispojen neuvottelu on yleensä piispainkokouksen yhteydessä, sille varataan vähintään yksi päivä aikaa, jolloin asioista keskustellaan, pohditaan ja tuodaan erilaisia näkökulmia esille. Siten piispojen neuvottelu on nimenomaan se tilanne, joka luo paremmin ja tehokkaammin yhteistä ymmärrystä siitä mitä me teemme selosti piispa G.

¹⁰³ Asell 2018, 34, 40, 50.

¹⁰⁴ Antila 2014, 336.

¹⁰⁵ piispa G

Monesta asiayhteydestä kävi ilmi, että tämän epävirallisen toimielimen merkitys on suuri ja siitä kertoi myös piispa C. Hän toi esiin, että piispat voivat virallisen piispainkokouksen ulkopuolellakin, piispojen neuvottelussa, tehdä jonkun kannanoton tai lausunnon ajankohtaisiin asioihin. Vaikka piispa J kyseenalaisti piispainkokouksen kollegiaalisuuden, hän korosti kuitenkin piispojen neuvottelun asemaa. Se on piispa J:n mukaan tärkeä osa piispojen yhteistä toimintaa, koska siellä voidaan keskustella vapaamuotoisesti ja siksi sitä on yritetty varjella, jopa onnistuttiinkin siinä:

”Olen ymmärtänyt, että se tapa, jolla nykyään piispojen neuvottelussa keskustellaan, on huomattavasti irtonaisempi kuin aikaisemmin, noin 15 vuotta sitten. Piispojen neuvottelu toimii varsin avoimesti. Mutta tämä on mielenkiintoinen organisaatioteoreettinen asia, kuinka tärkeä toimintatapa tämä on. Onko nämä tämänkaltaiset porukat, onko nämä organisaatiokaavion virhe vai onko ne tekijöitä, joita organisaatio edellyttää toimiakseen?”¹⁰⁶

Hän arvosti näiden epävirallisten kokoontumisten muuallakin, sillä ne ovat ”jakamisen foorumeita” ja niitä vastaavia on kirkossa muitakin. Sellaisia ovat esimerkiksi kirkkoherrojen kokous seurakuntayhtymässä ja yleisenä toimintana tämänkaltaisia foorumeita hänen mielestään ehdottomasti tarvitaan.

Kurjen tutkimuksesta kävi ilmi, että piispojen epävirallisissa puitteissa tapahtuneet kokoontumiset olivat saaneet jo institutionaalisen luonteen. ”Näillä kokoontumisilla ei ole päätösvaltaa vaan kyseessä on veljellinen yhdessäolo. Samalla vedetään yhteisiä toiminnan periaatelinjoja. Tämä onkin hyvin tärkeää, sillä piispat ovat viranhoidossaan varsin yksinäisiä. Vaikeiden asioiden pohtiminen yhdessä, kokemusten jakaminen, auttaa ja tukee viranhoidtoa. kokoontumisissa voidaan myös purkaa mahdollisia keskinäisiä jännitteitä.”¹⁰⁷

Piispainkokouksen nykyistä asemaa ja tulevaisuutta käsiteltiin *Kirkon tulevaisuuskomitean mietinnössä* useassa asiayhteydessä. Yksi keskustelun avaus liittyi keskushallinnon toimielinten välisiä suhteita ja tehtäviä koskevaan kannanottoon. Kannanotossa 20. sanotaan, että piispainkokouksen ja kirkolliskokouksen tehtävien päällekkäisyydessä avainasemassa on kirkolliskokouksen perustevaliokunta ja tästä syystä perustevaliokunnan roolia sekä sen suhdetta piispainkokoukseen on hyvä tulevaisuudessa arvioida. Tähän vaihtoehtoiseksi ratkaisuksi *mietinnössä* kirjoitetaan, että ”piispainkokous toimisi kirkolliskokouksen perustevaliokuntana.”¹⁰⁸

¹⁰⁶ piispa J

¹⁰⁷ Kurki 1994, 129.

¹⁰⁸ Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö 2016, 110, 114.

Kokonaiskirkon tasolla keskushallinnon toimielinten välisiä suhteita, niiden roolia ja keskinäistä tehtävänjakoa on pohdittu jo pitkään. Kirkon keskushallinnon kehittämistyöryhmä asetettiin syksyllä 2005 ja sen tehtävänä oli arvioida hallinnon nykytilaa, etsiä selkiyttä kirkon keskushallinnollisten toimielinten tehtäviin, talouteen ja toimivaltakysymyksiin.¹⁰⁹ Tämä työ jatkui vielä 2010-luvulla uudella toimeksiannolla. Kirkon keskushallinto 2015 -työryhmän tavoitteeksi elokuussa 2010 kirjattiin, että sen tuli valmistella esitys kirkon keskushallinnon ja sen toimielinten uudistus siten, että niiden toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset huomioidaan tarkoituksenmukaisella tavalla.¹¹⁰ *Tulevaisuuskomitean mietintö* jatkoi osittain samaa työtä kuin edellä mainitut työryhmät. Tutkimushaastattelussa kävi ilmi, ettei kukaan piispoista kannattanut tulevaisuuskomitean esittämää ehdotusta, jossa piispainkokous toimisi kirkolliskokouksen perustevaliokuntana.

”Perustevaliokunta sitouttaa kirkon jäsenkuntaa, edustajia työhönsä. Jos piispainkokous toisi sinne oppikysymykset, niin kirkolliskokouksessa varmaan löytyisi vähintään 10 sellaista, jotka ovat sitä mieltä, että kaikki, mikä tulee piispainkokouksesta on kumottava. On sellaisia, jotka kuvittelevat, että nyt ne violettipaidat salin eturivistä haluavat valtaa itselleen. Tämäntyyppisiä enakkoluuloja on ollut kuultavissa joissakin puheenvuoroissa.”¹¹¹

Pari piispaa kyseenalaisti komitean väitteen siitä, että perustevaliokunnan ja piispainkokouksen tehtävät olisivat kaikilta osin päällekkäisiä. Opillisten kysymysten käsittelyä ei ole monissa toimielimissä sanoi piispa B. Hän esitti kysymyksen, kävisikö niin, että opin tosiasiallinen asema kirkossa heikkenisi, jos perustevaliokunnan korvaisi piispainkokous? On ollut joitakin kysymyksiä, joissa perustevaliokunta ja piispainkokous ovat olleet eri mieltä, niiden linjaukset ovat poikenneet toisistaan kertoi piispa B ja mainitsi esimerkkinä diakonaattikeskustelun.

Mikä on se ongelma, johon tämä tulevaisuuskomitean esitys vastaa ihmetteli piispa J. Samaa kyseli piispa C, että mitä tällä kannanotolla tulevaisuuskomitea haluaa? Hän pohti, että säästöjäkö tällä ehdotuksella halutaan? Kun perustevaliokunnan jäsenet ovat kuitenkin kirkolliskokouksen jäseniä, niin silloin jäisi pois vain pari valiokunnan kokousta kirkolliskokouksen välillä, eikä näin saisi merkittäviä säästöjä.

Kaksi piispoista näki perustevaliokunnan osoittavan myös demokraattista laajuutta. Piispa D:n mukaan teologista osaamista ja teologista syvyyttä leviää

¹⁰⁹ Kirkon keskushallinnon kehittäminen, työryhmän mietintö 2007, 10.

¹¹⁰ Kirkon keskushallinto 2015 -työryhmän mietintö 2012, 2.

¹¹¹ piispa E

maallikoiden kautta kirkkoomme. Maallikoiden suurempaa roolia painotti tässä yhteydessä piispa I. Hänen mukaansa jokainen kristitty on täysivaltainen seurakunnan jäsen ja on omalla tavallaan kutsuttu tekemään teologiaa kristittynä. Kriittisen huomion perustevaliokunnan kokoonpanoon teki piispa I. Hän sanoi, että maallikkoedustajia tulisi olla enemmän perustevaliokunnassa, koska nykyisessä perustevaliokunnassa maallikoista moni on itse asiassa teologi. Hän arvioi, että vaikka he eivät ole pappeja, he ovat teologeja ja siksi on vaarana, että perustevaliokunta on liian teologipainotteinen eikä siten täytä alkuperäistä ajatusta maallikkoedustuksesta:

”Toisaalta joku voi väittää vastaan ja sanoo, että tämä valiokunta on nimenomaan teologista asiantuntemusta varten. Siten voi ajatella, että tilanne on hyvä mutta asia on kaksipiippuinen.”¹¹²

Perustevaliokunnan asemaa suhteessa muihin valiokuntiin vertaili piispa H ja totesi perustevaliokunnan saaneen sellaisen maagisen maineen, että heillä olisi kaikki opin tuntemus ja normatiivinen ohjaaminen. Hänen mukaansa yleisenä mielikuvana perustevaliokunta on noussut yli muiden valiokuntien.

1.1.2016 lakimuutoksen myötä piispainkokoukselle tuli uutena asiakokonaisuuksina muun muassa ekumeeniset suhteet ja lähetystyöhön liittyvät asiat, kun ulkoasianneuvosto lakkautettiin. Piispa B kertoi, että piispainkokouksessa käytiin tällöin näistä hyvä ja perusteellinen keskustelu, jota lähetystyöstä ei aikaisemmin ei oltu käyty. Hänen mukaansa ekumeeniset asiat ovat nyt juuri siellä, missä niiden kuuluukin olla, koska kyse on opillisista asioista ja aikaisemmin ne olivat olleet piispainkokouksen ulottumattomissa. Tässä yhteydessä on syytä huomioda, että kertoessaan, että vasta nyt ulkoasianneuvoston lakkauttamisen jälkeen piispainkokouksessa käytiin perusteellinen keskustelu lähetystyöstä, implisiittisesti piispa B siis vahvisti piispa J:n näkemyksen, ettei kollegiossa käydä ”evästyskeskustelua” Suomen evankelis-luterilaisen kirkon linjasta, kun piispat edustavat kirkkoa erilaisissa kansallisissa ja kansainvälisissä toimielimissä.

Vain yksi piispoista toi esiin huolen, joka liittyi tähän vuoden 2016 muutokseen. Huoli koski kirkon ulkoasianneuvoston lopettamisesta ja sen esitti piispa H. Hänen mukaansa se kriittinen kohta on nyt siinä, kun kirkon ulkosuhteista tuli teologien, eli piispainkokouksen, aika saman ikäisten piispojen asia. Ulkoasianneuv-

¹¹² piispa I

vostossa oli ollut ihmisoikeusasiantuntijoita, kansalaisjärjestöjen edustajia, ulko-ministeriön ihmisiä ja siten asiantuntemus oli laajempaa kuin teologien ja tällä muutoksella voi olla seurausvaikutuksia kirkon linjaan, arvioi piispa H. Kirkkojen maailmanneuvosto, Luterilainen maailmanliitto ja Euroopan kirkkojen konferenssi korostavat ihmisoikeus- ja sosiaalieettistä agendaa, joka on ollut meillä tärkeänä osana kirkon työtä ja sen kapenemista hän pelkäsi tapahtuvaksi tämän muutoksen myötä.

Instituutioiden ja toimielinten käytettävissä olevat toimintaresurssit luovat mielikuvan siitä kenellä on valtaa ja vielä sellaista valtaa, jota yhteisö kunnioittaa. Toimintaedellytykset kertovat arvostuksesta ja niin se tulkittiin myös tässä tutkimuksessani. Piispainkokouksen toimintaan käytettävistä olevista resursseista ei ollut yhtään kysymystä haastattelukaavakkeessa mutta piispat liittivät ne moniin tulevaisuuskomitean kannanottoihin. He vertasivat käytössä olevia resursseja kirkolliskokouksen, kirkkohallituksen ja piispainkokouksen välillä. Annetut toimintaedellytykset korostuivat, kun piispat arvioivat nykyisten resurssien puitteissa piispainkokouksen mahdollisuuksia toimia nykyistä aktiivisemmin suhteessa yhteiskuntaan kuten tulevaisuuskomitea esitti.¹¹³

Tutkimukseni perusteella yhtenäinen näkemys oli, että piispainkokouksen toimintaresurssit ovat huomattavasti pienemmät kuin kirkkohallituksen. Työntekijöitä piispainkokouksella on kolme: pääsihteeri, teologinen sihteeri ja toimistosih-teeri. Sen sijaan kirkkohallituksessa on satoja työntekijöitä. Tässä yhteydessä ky-seinen ero piispainkokouksen ja kirkkohallituksen työntekijämäärissä kirvoitti piispa C:n paljastamaan, ettei ole katsottu hyvällä, jos piispa on vaatinut jotain itselleen. Tämä sama asenne oli pätenyt hänen mukaansa suhtautumisessa piispainkokouksenkin, josta on ajateltu, että he haluavat valtaa itselleen, ovat vallanhaluisia. Kirkkohallituksen virkamiesten joukossa on ollut tällainen ajatus ja asenne, joka voi olla myös joillakin luottamushenkilöilläkin arvioi piispa C. Piispa G arvioi piispainkokouksesta, että piispojen täytyisi tavata paljon useammin ja heidän pitäisi olla ovelampia pelureita kirkon vallankäytön pelikentillä, jos oletetaan heidän harrastavan kabinettipolitiikkaa.

Kirkon keskushallinnon ja seurakuntien käytössä olevia resursseja vertasi piispa G. Hän otti esimerkiksi piispan ja suuren seurakunnan kirkkoherran valtaa ja käytössä olevia resursseja. Piispan käytössä olevat resurssit, niin taloudelliset

¹¹³ Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö 2016, 114.

kuin työtovereiden määrä ja vielä huomioon ottaen piispan roolin, tehtävän ja val-
lan, piispa G päätyi siihen, etteivät ne piispalla ole lainkaan samaa tasoa näillä
mittareilla mitattuna kuin on suuren seurakunnan kirkkoherralla. Tätä tilannetta
piispa G ymmärsi jossain määrin, kun kirkkomme rakenne lähtee liikkeelle erit-
tään vahvoista ja itsenäisistä paikallisseurakunnista.

3.2.1 Kirkko lausunnonantajana

Valta on nykyään paljolti mielipidevaltaa, jossa kannanotoilla ja vetoomuksilla
halutaan vaikuttaa yleiseen näkemykseen ja mielipiteeseen. Tutkimukseni mukaan
suurin osa piispoista tunnistaa tämän ja he arvioivat itsellään olevan ennen kaik-
kea juuri mielipidevaltaa. Tämän piiriin kirkossa liittyy konkreettinen tehtävä, vi-
rallisten lausuntojen antaminen valtionhallinnolle esimerkiksi lakiluonnoksista.
Kyseinen tehtävä kertoo sen, millä toimielimellä on kirkossa sekä valtaa että arvo-
valtaa.

Kirkon lausunnonantaja-asiaa käsiteltiin laajasti *Kirkon keskushallinnon ke-
hittämistyöryhmän mietinnössä* ja sieltä asti se on jäänyt kytemään. *Mietinnössä*
sanotaan, että keskushallinnon toimielinten välillä saattaa olla eri käsitys siitä,
millainen ratkaisu kirkon uskon ja opin pohjalta on tehtävä ja silloin kysymys toi-
mivallasta tai sen rajojen ylittymisestä saattaa tulla keskeiseksi. Pohdinnan päät-
teeksi kysytään, kenellä lopulta on oikeus lausua kirkon kanta?¹¹⁴ *Mietinnössä* to-
detaan nimenomaan tästä asiasta, että ”...vaikeimmin ratkaistavia toimivaltaon-
gelmat ovat kahdessa asiaryhmässä: 1) sellaisissa etiikan alaan kuuluvissa kannan-
otoissa, jotka koskevat poliittisesti tehtäviä lainsäädännöllisiä ja muita ratkaisuja
ja kirkon suhdetta niihin tai ovat julkiseen keskusteluun tarkoitettuja puheenvuo-
roja merkittävistä eettisistä kysymyksistä ja 2) käsiteltäessä ja päätettäessä kirkon
virkaan kutsuttuja koskevia kelpoisuusehtoja.”¹¹⁵

Antilan *kirkolliskokoushistoriassa* vuosilta 1974-2011 kerrotaan kirkollisko-
kouksen ja kirkkohallituksen suhteessa tapahtunut muutos, jolla viralliseksi lau-
sunnonantajaksi muodostui kirkkohallitus. Se ei ollut ongelmatonta, mutta käytän-
nön syyt ohjasivat sitä. Vain kirkkohallitus pystyi riittävän nopeasti laatimaan
pyydetty lausunnot, sillä lausuntojen määrä oli kasvanut kyseisenä aikana merkit-
tävästi. Lisäksi asiasta syntyi myös periaatteellinen ja käytännöllinen kysymys,

¹¹⁴ Kirkon keskushallinnon kehittäminen, työryhmän mietintö 2007, 61.

¹¹⁵ Kirkon keskushallinnon kehittäminen, työryhmän mietintö 2007, 67.

koska aiempina vuosikymmeninä kirkolliskokous oli pohtinut eettisiä kysymyksiä antaessaan lausuntoja suunnitteilla olleista lainsäädäntöhankkeista, mutta 2000-luvulla periaatteellinen keskustelu tuli kirkolliskokoukseen usein vasta jälkikäteen.¹¹⁶

Tällä hetkellä voimassa olevassa kirkkolaissa kirkkohallituksen tehtävänä on antaa valtioneuvoston kirkolta pyytämät lausunnot, jollei 20 luvun 7 §:n 2 momentista muuta johdu.¹¹⁷ Kysymys lausunnonantajasta on tutkimukseni perusteella edelleen akuutti, sillä asia nousi esille, kun piispat pohtivat piispainkokouksen nykyistä asemaa ja tehtäviä kirkon keskushallinnossa. He vertasivat kirkkolaikaa ja tulevaisuuskomitean näkemyksiä kollegioonsa asetetuista odotuksista ja toiveista. Moni heistä koki, että piispainkokouksen asema on tässä vertailussa ristiriitainen.

Tulevaisuuskomitean mietinnössä korostetaan piispainkokouksen merkitystä, kun siinä sanotaan, ettei piispainkokouksen rooli ja merkitys ole kokonaan luettavissa sille kirkkolaissa ja –järjestyksessä annetuista tehtävistä. Komitean mukaan todellisuudessa piispainkokous on virallista tehtäväkuvaansa merkittävämpi.¹¹⁸ Tulevaisuuskomitean näkemystä piispainkokouksesta piispa C peilasi nykytilanteeseen ja päätteli, että tällä varmaan haetaan sitä, että olisi tärkeätä pyrkiä siihen, että kirkkohallituksen sijasta jotkut lausunnot sosiaalieettisistä kysymyksistä tai lakiluonnoksista antaisi piispainkokous. Hän sanoi sen olevan teologisempi elin kuin kirkkohallitus, jonka tehtävänä on hoitaa kirkon hallintoa ja taloutta. Tätä samaan korostivat piispat H ja F.

Kyse on kirkkohallituksen täysistunnon ja piispainkokouksen välisestä tehtävänjaosta. Piispa H arvioi tärkeäksi ja merkitykselliseksi juuri sen, kuka tai mikä toimielin antaa valtiovallalle kirkon lausunnot ja nosti esimerkeiksi kirkon kannanotot eduskunnan valiokunnille eutanasiasta, hedelmöityshoidoista ja avioliittoa laista. Nykyisessä tilanteessa hänen mukaansa on sellainen rakenteellinen, jos ei nyt jännite, niin ainakin rakenteellinen epäselvyys siitä, kuka on se kirkon ääni lausunnoissa suhteessa valtioon. Näin sanoitti asian piispa F:

”Tällä hetkellä on sellainen kiinnostava juttu, että piispainkokous voi tietysti laatia jotain papereita ja se on ihan ok. Mutta, kun katsoo, mitä tässä keskushallintouudistuksessa piis-

¹¹⁶ Antila 2014, 332-333.

¹¹⁷ Kirkkolaki 2016, 22 luku. 2§, 5 momentti.

¹¹⁸ Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö 2016, 112.

painkokouksen tehtäviksi annettiin suhteessa kirkkohallituksen täysistuntoon, niin kirkkohallituksen täysistunnolla on lausunnonantajan rooli suhteessa valtionhallintoon ja samoin muihin tahoihin. Niistä lausunnoista on suurin osa vielä aikataulusyistä virastokollegion tehtäviä. Piispainkokouksen tehtävissä mainitaan, että piispainkokous antaa lausuntoja kirkkohallitukselle ja kirkolliskokoukselle. Siis systeemin sisällä eikä ulospäin.”¹¹⁹

Arjessa, käytännön elämässä on kehittynyt menettely, jossa kirkkohallituksessa erityisesti johtavat viranhaltijat käyttävät myös sellaista valtaa, joka näkyy ulospäin. Piispa F konkretisoi asiantilaa ja selitti, että kirkkohallituksessa johtavat viranhaltijat antavat virastokollegiona lausuntoja esimerkiksi valtion hallinnolle ja näin he käyttävät myös sisällöllistä valtaa ja valtaa siitä, miten kirkon opetusta tulkitaan. Hän korosti, että periaatteellisella tasolla, tämä on juuri se, mikä on piispojen ja piispainkokouksen mandaatti tässä kirkossa, tulkita tässä hetkessä kirkon opetusta.

Tutkimukseni perusteella näyttää siltä, että kirkkolaki ja käytännön toiminta ovat kaukana toisistaan, kun kyseessä on kirkon antamat lausunnot valtionhallinnolle. Sekä episkopaalinen että synodaalinen toimielin ovat jääneet konsistoriaalisen toimielimen selän taakse, vaikka se ei ole ollut todennäköisesti kirkkolakia säättävän kirkolliskokouksen tahto. Tutkimushaastatteluissa paljastui, että käytännössä konsistoriaalinen hallinto on saanut erittäin suuren vallan kirkossa, kun kiireisistä aikataulusyistä kirkkohallituksen virkamiehet antavat kirkon lausunnot valtioneuvostolle ja ministeriöille. Tämän perusteella on syytä esittää painava kysymys: onko nyt kirkossa sellainen käytäntö, jota kirkkolakia säättävä kirkolliskokous on tarkoittanut?

3.2.2 Kirkon yhteiskuntasuhteet

Julkisyhteisöt hoitavat Suomessa julkisia hallinto- tai palvelutehtäviä ja käyttävät julkista valtaa.¹²⁰ *Kirkon tulevaisuuskomitean mietinnössä* esitetään arvio, että jos kirkon julkisoikeudellinen asema purettaisiin, sillä olisi väistämättä negatiivisia vaikutuksia niin itse kirkolle kuin todennäköisesti myös yhteiskunnalle.¹²¹ Sorsa toteaa, että julkisoikeudellinen asema on ollut kirkon ja valtion suhteessa kirkolle hyvä ratkaisu ja se on turvannut kirkon asemaa, taloutta ja toimintaedellytyksiä.¹²² Kirkko julkisoikeudellisena toimijana nivoutuu tällä tavalla osaksi suomalaista yhteiskuntaa, yhteiskuntasuhteita ja sen viranomaiskenttää.

¹¹⁹ piispa F

¹²⁰ Tieteen termipankki: Oikeustiede: julkisoikeudellinen yhteisö

¹²¹ Tulevaisuuskomitean mietintö 2016, 134.

¹²² Sorsa 2018, 58.

Tämän perusteella on siis ymmärrettävää, että tulevaisuuskomitea haluaa jatkossakin kirkon ja erilaisten yhteiskunnallisten toimijoiden ja viranomaisten välisen yhteistyön jatkuvan. Kirkon on panostettava enemmän yhteiskunnallisen vaikuttamiseen, korostaa tulevaisuuskomitea mietinnössään.¹²³ Tämä siitä huolimatta, että tehtävä ei ole kirkon kannalta helppo vaan päinvastoin, vaativa. Tuula Sakaranaho ja Heikki Pesonen ovat kuvanneet tätä tilannetta haastavaksi. He kirjoittavat miten ristiriitaisten kysymysten keskellä uskonnolliset instituutiot joutuvat luovimaan. Uskonnot herättävän yleisön huomion silloin, kun ne käsittelevät muita asioita kuin ihmisten suhdetta Jumalaan. Näin ollen kirkkoon pätee se havainto, että sillä on julkinen ääni silloin, kun se on aktiivinen yhteiskunnallisissa ja poliittisissa kysymyksissä. Sakaranaho ja Pesonen päätyvät siihen, että tärkein huomio kirkon yhteiskunnallisesta toiminnasta on se, että kirkko nähdään merkittävänä vaikuttajana suomalaisessa yhteiskunnassa ja kirkko myös pyrkii olemaan sitä.¹²⁴

Yhteiskunnallisen vaikuttamisen tehtäväkentällä tulevaisuuskomitea haluaa lisätä piispainkokouksen merkitystä ja asemaa. Se esittää mietinnössä kannanottona 20., että piispainkokoukselta kaivataan tulevaisuudessa entistä vahvempaa roolia kirkon ja muun yhteiskunnan välisessä vuoropuhelussa.¹²⁵ Tutkimuksessani tähän tulevaisuuskomitean kannanottoon kaikki piispat suhtautuivat myönteisesti. Tämä ei ole itsestään selvää, sillä kirkon nelivuotiskertomuksessa Maarit Hytönen ja Leena Sorsa kirjoittavat, että konservatiivisesti uskonnollisten sekä herätysliikkeiden jäsenten keskuudessa ilmenee kielteistä suhtautumista kirkon rooliin yhteiskunnallisena keskustelijana.¹²⁶ Kuitenkaan tämänkaltaista negatiivista suhtautumista piispojen keskuudessa ei tullut esiin tutkimushaastatteluissa. Päinvastoin, he olivat valmiita edistämään tulevaisuuskomitean esitystä piispainkokouksen yhteiskunnallisen orientaation vahvistamisesta.

Useat piispat arvioivat, että etenkin nyt, kun piispainkokous koostuu vain piispoista, sillä on hyvät edellytykset nykyistä aktiivisempaan yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen. Käytännössä tämän toteuttaminen ei välttämättä ole kovin helppoa ja siitä piispa F huomauttikin, että se edellyttäisi kollegion nykyistä paljon ketterämpää työskentelyä.

¹²³ Tulevaisuuskomitean mietintö 2016, 33.

¹²⁴ Uskonto, julkisuus ja muuttuva yhteiskunta 2002, 11.

¹²⁵ Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö 2016, 114.

¹²⁶ Osallistuva luterilaisuus 2016, 227.

Piispan työhön liittyvää yhteiskunnallista vaikuttamista ja vuorovaikutusta piispa C pohti laajemminkin. Hän selvitti, ettei tästä yhteiskuntasuhteitten hoitamisesta ole kirkkojärestyksessä eikä kirkkolaissa piispan tehtävien luettelossa mitään, ei sanaakaan. Kuitenkin arjessa piispan tehtävissä on paljon yhteiskunnallista vuorovaikutusta ja yhteistyötä hiippakunnan alueen toimijoihin esimerkiksi aluehallintovirastoon, oikeusministeriön ja puolustusministeriön kanssa kertoi piispa C. Tämä tosiasia käy ilmi piispainkokouksen työryhmän selityksestä, jossa kerrotaan, että piispa hoitaa yhteiskuntasuhteita tapaamalla politiikan, kulttuurielämän, ja kansalaisjärjestöjen sekä eri yhteisöjen edustajia.¹²⁷ Piispa C totesi, että kirkkojärestyksessä tuomiokapitulin tehtäviin kuuluu hoitaa yhteyksiä kirkon yhteiseen toimintaan ja hallintoon, toisiin hiippakuntiin, kristillisiin järjestöihin ja muihin yhteiskunnan tahoihin.¹²⁸

Edellä kuvattu piispan työn liittyminen yhteiskunnallisiin toimijoihin oli todellisuutta jo 1990-luvulla, sillä siitä kertoo Kurki tutkimuksessaan. Siinä piispat kertovat, että yhteiskuntasuhteiden luominen kuuluu piispan tehtäviin aivan oleellisesti ja kaikki piispat osallistuivat paljon yhteiskunnalliseen elämään, talous- ja kulttuurielämän eri yhteyksiin.¹²⁹ Tästä syystä tutkijana herää kysymys, miksi piispan tehtävissä ei kirkkolaissa sanota sanaakaan yhteiskunnallisesta vuorovaikutuksesta tai tehtävästä?

Piispa H:n mielestä kirkon, yhteiskunnan ja kolmannen sektorin vuoropuhelua tulisi vahvistaa, etenkin nyt, näin pimeässä ajassa, kun ihmisoikeudet alkavat unohtua tai ainakin ne ovat uhattuna, hän koki sen eettisesti tärkeänä:

”Meillä kirkon ongelma on tällä hetkellä se, että kirkon on ollut hyvin helppo olla myötäsukainen suhteessa yhteiskuntaan ja valtiovaltaan, koska me olemme rakentaneet hyvinvointiyhteiskuntaa. Me olemme jakaneet sitä resurssia, joka meillä on ja me olemme edistäneet tasa-arvoa. Mutta meillä ei ole osaamista kriittisestä lobbaamisesta ja kriittisestä vuoropuhelusta suhteessa valtioon. Sitä osaamista ja taitoa on Välimeren alueen vähemmistökirkkoilla, Ranskan protestanttikirkolla ja Yhdysvaltojen vahvoilla protestanttisilla kirkkoilla.”¹³⁰

Tässä yhteydessä on syytä tuoda esiin piispojen vuonna 1999 julkaisema sosiaalieleettinen asiakirja *Kohti yhteistä hyvää*. Piispojen asiakirja arvostelee globalisaatiota siitä, että se ei kunnioita sosiaalisesti oikeudenmukaista markkinataloutta.¹³¹ Julkisuudessa tästä asiakirjasta käytiin poliittista keskustelua. Professori

¹²⁷ Piispainkokouksen työryhmä 2015, 14.

¹²⁸ Kirkkojärjestys 2016, 19 luku. A. 1 §, 4 momentti.

¹²⁹ Kurki 1994, 88, 98.

¹³⁰ piispa H

¹³¹ Kohti yhteistä hyvää 1999, 21-29.

Risto Saarinen kirjoittaa Aila Lauhan juhla kirjassa *Yliopisto, kirkko ja yhteiskunta*, että *Kohti yhteistä hyvää* -asiakirjasta käydyssä julkisessa keskustelussa oikeistolaiset poliitikot tunsivat, että kirkko arvostelea heitä. Perinteisesti Suomessa kansankirkollisuus on liittynyt poliittiseen oikeistoon ja keskustaan sekä pitänyt etäisyyttä vasemmistolaisuuteen. Nyt piispojen globalisaatiokritiikillä oli liittymää sosiaalidemokraattien ohjelmaan ja vasemmistolaisuuteen.¹³² *Kohti yhteistä hyvää* -asiakirja osoittaa sen, kuinka herkästi kirkon sisältä nouseviin kannanottoihin reagoidaan. Näin ollen se vahvistaa sitä näkemystä, että kirkolla on yhä merkitystä suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Professori Risto Saarinen toteaa kuitenkin, että *Kohti yhteistä hyvää* -asiakirja ei ollut ensisijaisesti poliittisesti motivoitu, vaan se esittää ennen muuta luterilaisen kannanoton ajankohtaisiin yhteiskuntaetiikan ongelmiin.¹³³

Tutkimuksessani ei esiintynyt pelkoja yhteiskunnallisten kannanottojen laativimisesta. Piispat arvioivat piispainkokouksen olevan valmis aktiivisempaan yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen. Huoli tässä yhteydessä liittyy siihen, miten nykyiset kollegion resurssit riittävät ja mahdollistaisivat sen.

Asellin tutkimuksen yhtenä jatkotutkimuksen aiheena hän nostaa esiin piispojen ja median suhteesta erityisesti kirkon yhteiskunnallisen rooliin, julkisen keskustelijan rooliin, sillä ne vaikuttavat nousevan tärkeäksi kirkon näkyvyyden kannalta. Yhteiskunnassa vaikuttavaksi instituutioksi kirkko profiloituu julkisen keskustelun kautta.¹³⁴ Tutkimukseni perusteella piispainkokoukselle tulisi luoda paremmat toiminnalliset edellytykset yhteiskunnalliseksi toimijaksi. Henkisesti piispat ovat valmiit toteuttamaan tulevaisuuskomitean kannanoton, jossa piispainkokouksella olisi vahvempi rooli kirkon ja yhteiskunnan välisessä vuoropuhelussa. Mutta keskeistä ja haasteellista on se, että tätä tehtävää sille ei ole annettu kirkko-laissa.

3.3 Piispan viran määräaikaisuus?

Episkopaaliseen hallintomalliin ei ole liittynyt piispan viran määräaikaisuutta. Kun tulevaisuuskomitea ehdotti mietinnössään piispan viran määräaikaisuuden selvittämistä, se kuvasti komitean valmiutta arvioida ennakkoluulottomasti kirkon

¹³² Yliopisto, kirkko ja yhteiskunta 2011, 217.

¹³³ Yliopisto, kirkko ja yhteiskunta 2011, 217.

¹³⁴ Asell 2018, 81- 82.

nykyistä hallintomallia ja käytäntöjä.¹³⁵ Kysyin tutkimushaastatteluissa piispoilta näkemystä tähän komitean ehdotukseen.¹³⁶ Muissa julkisoikeudellisissa instituutioissa ja toimielimissä johtavissa tehtävissä on käytössä määräaikaista työsuhteita eri hallinnonaloilla.

Huolimatta siitä, että episkopaaliseen hallintomalliin ei kuulu piispan viran määräaikaista suutta, kaksi piispaa H ja I pitivät tulevaisuuskomitean ehdotusta hyvänä. Heidän lisäksi määräaikaista suutta kannatti varauksin piispa D sekä F, joka tosin ei ollut kovin innostunut ehdotuksesta mutta ei pitänyt sitä mahdottomana.

Tutkimukseni mukaan siis enemmistö piispoista ei kannata määräaikaista suutta. Määräaikaisuuden vastustamisen perusteiksi esitettiin teologisia ja käytännön elämään liittyviä, inhimillisiä syitä. Keskeisiksi vastustamisen teologisiksi syiksi sanottiin piispan viran erityisyys, sen identiteettiin liittyviä perusteita ja ekumeniaa. Piispan virkaan vihkimyskäytäntöön vetosi moni vastustaessaan komitean esitystä.

”Piispan virka on vihkimysvirka. Se on Uudessa Testamentissa annettu, siihen tullaan vihkimyksen kautta. Jos se tulisi määräaikaiseksi, se muuttaisi radikaalisti sitä, miten piispan virka on meidän kirkossa ja ylipäätään ekumeenisesti ymmärretty. Määräaikaisuus muuttaisi sitä niin sanottuun funktionalistisen virkakäsityksen suuntaan. Meillä on konstitutiivinen virkakäsitys, jossa ajatellaan, että Jumala on asettanut kirkkonsa, johon tullaan kirkon kutsun ja vihkimyksen kautta. Se on elinikäinen virka, vastuu ja velvollisuus, taakka ja risti.”

¹³⁷

Funktionalistinen virkakäsitys on käytössä vapailla suunnilla ja siellä seurakunnissa on vain tiettyjä tehtäviä, joita kuka tahansa henkilö voidaan ottaa väliaikaisesti niitä hoitamaan, selvitti piispa C. Samankaltaisia perusteita esitti piispa E, kun hän vastasi, että meillä Pohjoismaissa on piispan virka pysyvä ja se on teologisesti perustaltaan vähän olemuksellisempi virkakäsitys kuin esimerkiksi saksalaisilla luterilaisuudessa, jossa piispan virka on määräaikainen. Hän perusteli pysyviä piispan virkoja myös ekumeenisilla sopimuksilla, joissa piispan viran jatkuvuus on niiden sisällä. Lisäksi vihkimiskäsitys on toisenlainen keski-Euroopan luterilaisilla totesi piispa E, sillä he alleviivaavat enemmän sitä, että piispan virka on yksi pappisviran muoto siinä mielessä kuin kirkkoherran, rovastin, lääninrovastin tai kappalaisen. Tästä johtuen esimerkiksi Saksassa asetetaan piispa, meillä sen sijaan vihittään, koska sille on teologiset perusteet, hän korosti ja jatkoi, että

¹³⁵ Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö 2016, 59.

¹³⁶ Haastattelukaavake liite 10.1 ja kuudes kysymys.

¹³⁷ piispa C

komitean esitys on organisaatiolähtöisesti mietitty ja ajatuksena oli kierrättää johtajia kuten liikeyrityksissä:

”Nämä mallit ovat politiikasta kopioitu, missä on tyypillistä, että jakaannutaan puolueisiin ja ajetaan puolueen asiaa. Nyt sitä on tuossa ehdotuksessa vähän kritiikittömästi. Se kuplii tuonkin taustalla eikä ajatella, että kirkolla ja hengellisellä viralla on aivan toisenlainen identiteetti. Piispuus ei ole edustustehtävä, missä jonkun puolueen asiaa jaetaan tai valta vaihtuu. Kirkko ei ole sen kaltainen yhteisö. Sen pitäisi kasvaa kohti yksimielistä Kristuksen rakkautta, yksimielisyyttä Kristuksen rakkaudessa. Yhteistä todistusta maailmalle. Määräaikaaisuusehdotus on höyhenenkevyttä ekklesiologiaa ja kliseologiaa. Outoa, jos siellä on pappejakin ollut mukana.”¹³⁸

Kielteisen suhtautumisen määräaikaaisuuteen piispa J kiteytti piispan vihkimiskäytäntöön, koska kyse on sekä teologiasta että identiteetistä ja jos olisi määräaikainen piispa, häntä ei pidä vihkiä vaan asettaa.

Tietyissä raameissa piispan viran määräaikaisuus olisi mahdollinen arvioi piispa D. Mutta samalla hän totesi, että kirkon episkopaalisuus ja sen varhaiskirkolliset juuret synnyttävät tiettyjä teologisia jännitteitä sen suhteen, jos piispa palaisi takaisin seurakuntavirkaan. Silloin hän olisi edelleen teologisesti piispa ja mitä sitten tapahtuisi seurakunnassa kysyi piispa D. Näitä samankaltaisia kysymyksiä esitti useampi piispa. Mihin tehtävään entinen piispa menisi tai palaisi? Mikä olisi hänen asemansa seurakunnassa? Mitä, jos piispa ei saisi jatkokautta eli käytännössä saisi potkut? Isona asiakokonaisuutena moni pohti sitä, miten määräaikaisuus vaikuttaisi piispan työhön, sen laatuun? Politisoituisiko se niin, että piispan vaalien läheisyys vaikuttaisi toimintaan? Alkaisivatko piispat etsiä uutta työtä kesken kauden, kun rotaation loppu lähenisi? Lisäksi oli vielä lukuisa määrä inhimillisiä tekijöitä, joita piispat miettivät ja tärkeimpänä niistä oli kysymys, miten perheen kanssa voisi suunnitella tulevaisuuden isoja ratkaisuja, jos piispan virka olisi määräaikainen?

Määräaikaisuuden vaikutusta piispainkokouksen toimintaan ja työskentelyyn pohti kuusi piispaa. Kolme heistä uskoi sen vaikuttavan kollegion toimintaan. Vaikutus olisi positiivinen piispa I:n mukaan, sillä siten tapahtuisi uudistumista, kun tulisi uusia kasvoja piispainkokoukseen ja toivon mukaan myös uusia kokemuksia ja ideoita. Hän lisäsi vielä, että määräaikaisuuden myötä piispainkokousta ei koettaisi niin suljettuna toimielimenä. Samoin ajatteli piispa H. Piispoista G arvioi, että määräaikaisuus vaikuttaisi varmasti piispainkokoukseen.

¹³⁸ piispa E

Vaihtuvuus olisi ainakin periaatteessa tiheämpää mutta olisiko se hyvä vai huono asia, sitä hän ei ilmaissut.

Eläköitymisen kautta tapahtuu jo nykyään vaihtuvuutta piispainkokouksessa ja sen vuoksi määräaikaisuus ei vaikuttaisi sen toimintaan arvioivat piispat F ja K. Heistä K perusteli näkemystään lisäten, että koska piispaksi ei tulla yleensä kovin nuorena vaan siinä 50-kympin paikkeilla, niin määräaikaisuus ei vaikuttaisi niin paljon piispainkokoukseen kuin ajatellaan. E päätyi pohdinnan päätteeksi, ettei osaa sanoa, miten määräaikaisuus vaikuttaisi piispainkokoukseen mutta vaikutusta varmaankin olisi.

4. Piispojen näkemykset synodaalisesta hallintomallista

Synodaalisessa hallinnossa maallikoiden rooli on merkittävä ja sen sanotaan olevan luterilainen hallintomalli. Siinä korostetaan maallikoiden ja viran yhteistä päätöksentekoa. Keskeinen rooli Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa on koko kirkkoa edustavalla yleisellä kokouksella, kirkolliskokouksella, jota kutsutaan synodiksi. Toinen synodaalinen toimielin on kirkkohallituksen täysistunto. Nämä molemmat ovat myös kirkon keskushallinnon toimielimiä.

Tutkimushaastatteluihin kaikki piispat korostivat sekä episkopaalisen että synodaalisen hallintomallin asemaa ja tärkeyttä kirkossa. Näiden toimielinten välillä tasapainoa pohti useampi piispa.

”Meillä on tällainen synodaalinen valtaelementti ja itse asiassa luterilaiseen traditioon kuuluu yhteinen pappeus ja maallikkojen vahva osuus. Jos tulevaisuuden linjaukset tehtäisiin pelkästään episkopaalisista näkökulmasta, niin se olisi kyllä vähän kapeaa.”¹³⁹

Piispa G analysoi hallintomallia useammasta lähtökohdasta käsin niin, että yhteinen pappeus on se teologinen tai periaatteellinen tai ideologinen lähtökohta sille ketkä kirkossa päättävät asioita. Demokratian hän tulkitsi kirkossa sellaiseksi, joka on antanut muodon yhteisen pappeuden toteutumiselle ja tähän yhteiseen pappeuteen kuuluu se, että osa siihen vihityistä erotetaan erityiseen pappeuteen, erityiseen virkaan. Silloin se on nimenomaan tämä julistamisen, opettamisen ja sakramenttien jakamisen virka hän selitti. Piispa G piti oleellisena sitä, että piispoilla on äänestyksissä yksi ääni kuten muillakin edustajilla esimerkiksi kirkolliskokouksessa.

Kirkolliskokouksen, kirkkohallituksen ja piispainkokouksen tehtäviä on pyritty selkiyttämään vuosikymmenten aikana moneen kertaan. Se ei ole ollut helppoa ja yhdeksi syyksi siihen on mainittu jännite näiden eri hallintorakenteiden välillä. Tästä kirjoittaa Meriläinen *Kirkon tulevaisuuskomitean mietinnön liite-osassa*, kun selittää, että keskeinen piirre niin keskushallinnossa kuin muillakin hallinnon tasoilla on kahden rinnakkaisen hallintomallin esiintyminen. Niistä toimielimistä osa on demokraattisilla vaaleilla valittavia edustuksellisia päätöselimiä ja osa virkamiehistä tai kirkollisen viran edustajista (papit ja piispat) koostuvia hallintoelimiä. Hän korostaa, että kirkon hallinto muistuttaa monella tapaa kunnan- ja valtionhallintoa, mutta edellä mainittu hengelliseen virkaan perustuva virkarakenne tuo siihen omat piirteensä. Sen vuoksi kahden luonteeltaan hyvin erilaisen rinnakkaisen hallintorakenteen sekä niiden välisten jännitteiden tunteminen on kirkon hallinnon ja organisaation ymmärtämisen kannalta välttämätöntä.¹⁴⁰

Kysyin tätä tutkimushaastatteluissa ja piispat tunnistivat jännitteen, jota Meriläinen kuvaa.¹⁴¹ Näin tapahtui piispa F:n kohdallakin, kun hän myönsi, että näiden kahden hallintorakenteen välillä on jonkinlaista vääntöä ja vähän hiertäviäkin tilanteita. Kun tässä on erityisesti pappisvirkaan kytkeytyvä valtarakenne, hän selitti, ja sitten on tällainen demokraattiseen pohjaava rakenne tai pikemminkin synodaaliseen ja siinä mennään pidemmälle kuin modernin demokratian historiassa. Piispa A tunnisti, että reviirikamppailua voi syntyä yhteisen pappeuden, maallikoiden ja erityisen pappeuden eli viran edustajien välille.

¹³⁹ piispa F

¹⁴⁰ Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö, liiteosa 2016, 70.

¹⁴¹ liite 10.1 haastattelukaavake, kysymys 10

Rinnakkaisen hallintomallin perusteita valotti piispa C ja kertoi, että molemmat kuuluvat kirkon rakenteeseen ehdottomasti, koska meillä on kaste ja meillä on pappisvihkimys. Jumala on asettanut kasteen, jonka kautta jokainen kastettu tulee osalliseksi yhteisestä pappeudesta ja heidän kuuluu osallistua kirkon elämään, toimintaan ja kantaa siitä vastuuta myöskin hallinnossa hän painotti. Mutta sitten on myös Jumalan asettama virka eli pappisvirka korosti piispa C ja niin sekä yhteisellä pappeudella että erityisellä pappeudella molemmilla on paikkansa kirkon hallinnossa ja se täytyy hyväksyä.

Kahden rinnakkaisen hallintomallin käyttö kytkeytyy teologiseen peruskäsitteeseen, representaatioon, joka tarkoittaa sitä, miten kirkko on oikeasti ja aidosti edustettuna perusteli piispa K. Hän painotti, että meidän luterilaisen ymmärryksen mukaan kirkko on edustettuna silloin, kun sekä yhteinen että erityinen pappeus on yhdessä tekemässä päätöksiä. Hänen mukaansa jännitteitä siinä on helppo nähdä varsinkin, jos ei ymmärrä taustateologiaa, sitä mistä on kyse ja mistä tämä kirkon omaleimainen päätöksentekojärjestelmä nousee. Piispa K kertoi, että hänestä myös tuntuu, että kirkon hallinnon ja päätöksenteon erityislaatuista ei välttämättä aina ymmärrä edes kyseiseen toimielimeen valitutkaan.

Kirkolliskokouksen kokonaisarviossa nousi esiin myös pappien asema siellä ja siitä puhui pari piispaa. Näin papeista piispa E:

”Mutta, kun ne papitkin, poloiset, niillä on höyhenenkevyt teologia ajatella tätä asiaa. 'Mikä on minun koulukuntani. Mikä on minun herätysliikkeeni. Mikä on minun poliittinen suuntautumiseni. Mikä on mielipiteeni.' Niin sen mukaan me linnottaudumme, samanmiehisten kanssa täällä parlamentissa, eikä ajatella, että kiinnitetään väärin huomiota, kun tulkitaan valta-asemia.”¹⁴²

Erilaisia kirkollisia hallintomalleja punnitsi piispa B ja hän pohti, että yksi vaihtoehto olisi se, että hallinnosta vastaisivat papit ja piispat, roomalaiskatolinen malli. Hän ei usko, että kukaan haluaa sellaista. Toinen vaihtoehto on se, että hallinnosta vastaisivat vain maallikot ja silloin olisi presbyteerinen kirkko, joka luopuisi käytännössä tästä kirkon erityisestä virasta eli pappisvirasta, eikä piispa B usko kenkään haluavan sitäkään. Hänen mukaansa näyttää siltä, että joka tapauksessa tulee olemaan tilanne, että edustus- ja virkarakenne on olemassa ja siksi tarvitaan näiden kahden hallintoperiaatteen rinnakkaiselo.

Kirkkojen hallintomalleista tuumasi piispa H, että kyllä moni toivoisi, että me olisimme kuten katolinen kirkko, jossa paavi sanoisi miten asiat ovat ja ”puli-

¹⁴² piispa E

nat pois”. Myös hän tunnisti sen jännitteen, joka liittyy tähän rakenteeseen episkopaalisen ja synodaalisen hallinnon välillä, mutta hän haluaisi nähdä sen jännitteen myönteisenä. Kirkon kehittämisen suunnasta, yleistä linjausta ei piispa H:n mukaan tule kysyä kirkon piispoilta tai virkamiehiltä vaan niiltä kansalaisilta, jotka haluavat olla kehittämässä kirkkoa armon ja oikeudenmukaisuuden yhteisöksi.

Piispa C myönsi näiden kahden rinnakkaisen hallintorakenteen jännitteistä, että totta kai sitä voi olla, jos se halutaan nähdä valtakysymyksenä. Hän ajatteli, että monet haluavat nähdä asetelman sellaisena ja joskus kuulee sellaista valtapuhetta, että ”valta on aina väärin, paitsi, kun se on meidän käsissä”. Jännitteistä eri toimijatahojen välillä piispa E sanoi, että kirkolliskokouksessa jakolinjat eivät kulje pappien ja maallikoiden, tai piispojen ja muiden välillä, vaan ne kulkevat edustajien keskellä, pappien välissä ja piispojen välissä.

Tutkimushaastattelussa osa piispoista arvioi, että tiedon lisääminen kirkon hallintomallista ja sen perusteista ratkaisisi haasteellisen tilanteen. Piispa D arvioi tilannetta näin:

”Jännite syntyy varmaan siitä, että ei tunneta riittävän hyvin tätä episkopaalisen juonteen läsnäoloa kirkon hallinnossa ja elämässä, joka lähtee varhaiskirkon ajoilta. Kirkko ei elä puhtaasti demokratian ratkaisujen kautta vaan siinä on aina tietty syvä ääni, joka on riippumaton neljän vuoden demokraattisista vaaleista... Kirkolliskokouksessakin on kuullut ääniä, että on pyydetty ”rautalangasta vääntämään” se malli, mikä se episkopaalisuus kirkossa on ja mikä on sen demokratian ja episkopaalisuuden olemus. Siellä erittäin fiksut edustajat ovat kyselleet tästä ja siksi olisi hyvä, että kirkolliskokoustyöskentelyn alkaessa pitäisi olla enemmän kirkon olemukseen liittyvää opetusta.”¹⁴³

Julkisoikeudellisten toimielinten toiminnan ja hallinnon rakenteiden vertailu keskenään on yleistä. Piispoista moni kritisoi tällaista valtion ja kunnan toimielinten vertaamista kirkon hallintoon eivätkä he pidä sitä suotavana. Kuitenkin *Kirkon keskushallinnon kehittämistyöryhmän mietinnössä* esitellään seikkaperäisesti sekä valtion että kunnallisen hallinnon keskeisiä muutoksia vuosina 1990-2005.¹⁴⁴ Mallina kirkon keskushallinnon uudistusten perusteluina käytettiin juuri näitä muiden julkishallinnon muutoksia useassa kohdassa. Samoin Kirkon keskushallinto 2015 -työryhmä esitteli tarkasti valtion – ja kuntahallinnon rakenteita ja niihin tehtyjä muutoksia viimeisten kolmenkymmenen vuoden ajalta.¹⁴⁵

¹⁴³ piispa D

¹⁴⁴ Kirkon keskushallinnon kehittäminen, työryhmän mietintö 2007, 30-40, 100, 104-105, 108-109.

¹⁴⁵ Kirkon keskushallinto 2015 -työryhmän mietintö 2012, 11-14.

Piispat eivät pitäneet mielekkäänä näiden julkisoikeudellisten toimielinten vertailua, sillä kirkollisen hallintomallille ei ole vertailukohtaa yhteiskunnassa ja tästä piispa E arvioi:

”Ne ihmiset, jotka eivät ole kyllin pitkään ja kyllin läheltä katsoneet kirkon toimintaa ja hallintoa, niiden mielikuvat ovat muusta yhteiskunnasta. Esimerkiksi kunnallishallinto ei ole samanlainen kuin seurakunnan hallinto. Siellä on kirkkoherra, jonka asema on toisenlainen kuin kunnanjohtajan. Kirkolliskokous ei ole kuin eduskunta. Siellä ei ole hallitus- ja oppositiopuolueita. Kirkolliskokous on synodi ja sillä on oma historiallinen taustansa....Aina aika ajoin uusiutuu kirkolliskokouksessa tämä keskustelu, kun joku uusi edustaja ottaa esiin tämän ja kestää pari kautta ennen kuin se tulee tutuksi.”¹⁴⁶

Yleisenä huomiona piispa G totesi, että kirkon hallinto on erilainen, eikä se avaudu kunnallista tai valtion hallintoa katsomalla, koska kirkon hallinto on hyvin teologinen ja se on paljon vanhempi kuin nykyinen demokratiakäsitys.

Kirkolliskokouksen luonnetta ja asemaa kirkossa pohti usea piispa. Kirkolliskokouksessa näkyy kirkon herätysliikkeiden ja järjestöjen asema sekä merkitys kirkossa. Piispa E painotti sitä, kuinka tärkeää kirkolliskokouksessa on se, että yhdessä pystytään kuuntelemaan ja kyselemään mitä me olemme kristittyinä, mutta se on irvikuva, jos kirkolliskokous ymmärretään sellaisena vaikuttamisen paikkana, jossa mittailaan, kenellä on valtaa, eikä syvennytä siihen mistä on ky *Kirkon tulevaisuuskomitean mietinnössä* kirkolliskokouksen asemaa, merkitystä, toimintatapaa ja kokoonpanoa pohdittiin laajasti. Se esitti muun muassa kirkolliskokouksen kokoonpanon supistamista.¹⁴⁷ Piispa I ei kannattanut tätä ehdotusta, koska näki hallinnollisten toimielinten supistamisen vaarana sen, että niissä kauntuisi kuva hiippakuntien ja seurakuntien ruohonjuuritasolta. Hänen mukaansa se tarkoittaisi, että jokaisesta hiippakunnasta tulisi hyvin vähän edustajia kirkolliskokoukseen. Silloin ei toteutuisi piispa I:n mukaan se tavoite, että siellä istuvat antaisivat oikeudenmukaisen kuvan hiippakunnan kentästä ja sinne olisi mahdollisuus saada eri linjoja edustavia henkilöitä mukaan.

Kirkolliskokouksen uudistamista ja muutoksia sen kokoonpanoon ei pohtinut monikaan ja sen perusteella voidaan päätellä, että nykyiseen synodiin piispat ovat tyytyväisiä. Piispa G pohti tilannetta:

”Vaihtoehtona voisi olla, ettei papeilla olisi omaa kiintiötä. Vaikka papit asettuisivat ehdolle muiden kanssa, niin kuinka moni seurakuntalainen äänestäisi nykyisessä järjestelmässä pappia kirkolliskokoukseen? Jos meillä olisi kirkolliskokous, jossa olisi hyvin vähän

¹⁴⁶ piispa E

¹⁴⁷ Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö 2016, 102-111.

pappeja, ammattiteologista osaamista, niin sieltä jäisi puuttumaan aika paljon. Tai sitten toisinpäin, jos olisi sellainen kirkon päättävä elin, jossa ei olisi lainkaan maallikoitten viisautta mukana, niin siitäkin jäisi puuttumaan paljon.”¹⁴⁸

Pappien kiintiötä mietti myös piispa C ja hän piti tärkeänä sitä. Koska kirkolliskokous tekee päätöksiä, jotka koskevat sanan ja sakramenttien hoitamista, on oleellista, että papit ovat edustettuina siellä hän painotti.

Kirkolliskokouksen valiokuntien puheenjohtajina on tradition mukaan ollut piispa mutta tämä tapa on hieman murtunut viime aikoina. Piispa H pohti juuri tätä asiaa ja piti piispojen roolia kirkolliskokouksessa mielenkiintoisena. Hän ihmetteli, miksi pidetään itsestään selvyytensä siitä, että valiokuntien puheenjohtajana pitäisi olla piispa. Hän itse ei pitänyt sitä tarpeellisena ja hänen mukaansa olisi siirryttävä maallikkopuheenjohtajuuksiin.

Tutkijana arvioin, että episkopaalisuus on tästä näkökulmasta merkittävässä asemassa kirkolliskokouksessa, sillä valiokuntien puheenjohtajalla on tärkeä asema kirkon parlamentissa. Sen lisäksi, että hän johtaa puhetta valiokunnassa, puheenjohtaja kuuluu kirkolliskokouksen puhemiesneuvostoon.¹⁴⁹ Tästä ei puhunut kukaan piispoista. Herää kysymys, onko piispojen asema kirkolliskokouksen valiokuntien puheenjohtajana heille itsestään selvyys, eikä sitä nähdä vallan keskittymisenä? Vai onko niin, että siitä ei haluta puhua, koska kyseisestä asemasta ei haluta luopua?

Synodaalisen hallinnon yhteydessä on kannettu huolta siitä, että nuoria päättäjiä kirkossa on liian vähän jokaisella hallinnon tasolla. Tutkimuksessani ikäkysymyksen nosti agendalle piispa H pariinkin kertaan. Konkreettisena esimerkkinä hän toi esiin kirkkohallituksen täysistunnon kokoonpanon. Hän piti todella tärkeänä sitä, että siellä istuu jokaisesta hiippakunnasta maallikkoedustaja, mutta ikäjakautuma siellä on vino, koska suurin osa näistä maallikoista on eläkeläisiä eikä se siksi anna koko kuvaa kirkosta.

Piispa I arvioi, että kirkon päättävissä elimissä annettu enemmistövalta pohjautuu protestanttiseen, reformaation henkeen luodussa järjestelmässä, jossa jokainen kristitty on täysivaltainen kristitty. Hän huomautti, kun kirkossa haetaan rakenteellisia ratkaisuja, niin on pyritty siihen, että on mahdollistettu pysyvyys ja toisaalta avoimuus yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia kohtaan.

¹⁴⁸ piispa G

¹⁴⁹ evl.fi: Kirkolliskokous

5. Piispojen näkemykset konsistoriaalisesta hallintomallista

Konsistoriaalisessa hallintomallissa piispojen ja maallikoiden rooli on vähäisin, virkamiesten suurin. Kirkon keskushallinnossa konsistoriaalinen elementti on selvimmän nähtävissä kirkkohallituksen virastokollegiossa.¹⁵⁰

Kirkkohallituksen 50-vuotisjuhlassa, elokuussa 1994, arkkipiispa John Vikström piti puheen, jossa hän kuvasi kirkkohallituksen asemaa ja tilannetta uuden kynnyksellä, kun kirkossa oli etsitty uutta toiminta-, johtamis- ja hallintokulttuuria. Hän puhui muun muassa kirkon suhteista muuhun yhteiskuntaan sekä muihin kirkkoihin ja sanoi, että silloin on kysymys koko kirkon edustamisesta, sen nimissä puhumisesta. Vikströmin mukaan silloin tehtävä ja vastuu on kirkkohallituksen, lukuun ottamatta niitä tapauksia, joissa se kuuluu kirkolliskokoukselle, piispainkokoukselle tai kirkon ulkoasianneuvostolle.¹⁵¹

Antila kirjoittaa kirjassaan *Kansankirkko ristipaineessa*, että 2000-luvulla kirkkoneuvokset ottivat näkyvän aseman kirkolliskokouksessa ja astuivat ainakin jossain määrin piispojen saappaisiin kirkon eturivin viranhaltijoina. Näin tapahtui vaikka konsistoriaalista elementtiä oli lainsäädännön tasolla heikennetty ja kirkkoneuvoksilta oli otettu pois äänivalta kirkkohallituksen täysistunnossa. Käytännössä kuitenkin kirkkoneuvoksilla ja kirkkohallituksen virastokollegiolla oli vahva asema.¹⁵²

Kirkon keskushallinnon kehittämistyöryhmän perustaminen syksyllä 2005 kertoo, ettei Vikströmin juhlapuheessa kuvaama ”uusi kirkkohallitus” kestänyt ajan virtaa. Yhdentoista vuoden jälkeen oli valmisteltava kirkolliskokouksen, piispainkokouksen, kirkkohallituksen, kirkon ulkoasianneuvoston ja kirkon työmarkkinalaitoksen uudistamista siten, että kirkon yhteinen hallinto, talous ja toiminta hoidetaan tarkoituksenmukaisella tavalla.¹⁵³

Tutkimushaastatteluissa kirkon keskushallinnon toimielinten, kirkkohallituksen, piispainkokouksen ja piispojen yhteistyötä pohtiessaan piispa F arvioi, että parantamisen varaa on vielä siinä, miten kirkkohallituksen asiantuntemus olisi piispojen käytössä, koska se ei ole ollut ihan sujuvaa. Hänen mukaansa siihen liittyy kirkkohallituksen, piispojen ja piispainkokouksen synkronointi toisiinsa.

¹⁵⁰ Kirkon keskushallinto 2015 -työryhmän mietintö 2012, 4.

¹⁵¹ John Vikström 1998, 104-110.

¹⁵² Antila 2014, 337.

¹⁵³ Kirkon keskushallinnon kehittäminen, työryhmän mietintö 2007, 3.

Niillä kaikilla on kokonaiskirkollista valtaa, totesi piispa F ja niiden synkronoimista toisiinsa, yhteyden rakentamista on viime vuosina yritetty vahvistaa, mutta sitä ei ole tapahtunut riittävässä määrin.

Piispa K toi esiin, että kirkon toimielimien välistä jännitettä on aiemmin ollut piispainkokouksen ja kirkkohallituksen välillä, suuriakin jännitteitä siitä, missä kulkee toimivalta. Hän sanoi viimeisen keskushallintouudistuksen kuitenkin parantaneen tilannetta ja sen johdosta jännitteet ovat vähentyneet, eikä niitä ole ollut enää niin paljon. Kirkkohallituksen virkamiesten ja piispojen välisestä jännitteestä puhui myös piispa C. Hän kertoi, että kirkkohallituksen virkamiesten sisällä on asenne, jossa piispat nähdään vallanhaluisina ja lisäsi, että tämä sama asenne voi olla myös joillakin luottamushenkilöillä.

Piispa B kiinnitti huomiota siihen, että piispat ovat varmaan pyrkineet puolustamaan hiippakuntien itsenäisyyttä suhteessa kirkkohallitukseen. Hän piti tärkeänä sitä periaatetta, että kirkkohallituksen virkamiehet eivät tule sanomaan hiippakuntiin, miten teidän pitäisi järjestää asiat, sillä kirkkohallitus ei ole sellainen toimielin, joka asettuisi hiippakuntien yläpuolelle ja alkaisi ohjeistamaan ja säätlemään niiden toimintaa.

Konsistoriaallinen rakenne on byrokraattinen malli, joka voi olla tehokas mutta se on etäinen, selvitti piispa A ja siitä syystä se ei tule yksin toimeen missään vaan vaatii aina rinnalleen synodaalista tai episkopaalista rakennetta. Kirkon päätöksenteossa on liikaa moniportaisuutta ja monipolvisuutta totesi piispa H, mutta hallintoa kevennettäessä pitää varjella, ettei kirkko muutu niin epädemokraattiseksi, että vain Etelärannan virkamiehet päättäisivät asioista. Hänen mukaansa ketterä hallinto ja päätöksentekojärjestelmän tavoite ei saisi johtaa siihen, että kirkkohallituksen johtoryhmä päättää kaikki asiat, koska silloin päättämässä olisivat 20-30 vuotta virassa olleita, saman ikäisiä miehiä ja naisia.

Tutkimushaastatteluissa kävi ilmi tulevaisuuskomitean esitystä, jossa selvitetään mahdollisuutta siirtyä määräaikaisiin työsuhteisiin seitsemän piispaa A,B,C,E,H,I ja K kannattivat sitä kirkkoneuvosten, kirkon erillisyyksiköiden johtajien ja hiippakuntadekaanien kohdalla. Piispa K sanoi, että kirkkohallituksessa pitäisi saada käyttöön normaali virkakierto.

6. Kenellä on kirkossa valtaa?

”Kenellä on kirkossa valtaa?”, on toinen tutkimuskysymykseni. Haastatteluissa kysyin tätä suoraan ”Ketkä kirkossa käyttävät valtaa ja missä?”¹⁵⁴ Tutkimusaineistosta nousi kaksi selkeää vastausta esiin. Toinen perustui kirkon hallinnon rakenteeseen ja sen perusteella arvioitiin, ettei selkeää vastausta voi antaa, koska kirkossa valta on hajautettu. Toisessa lueteltiin useampia toimielimiä ja henkilöitä, joilla on valtaa. Kirkolliskokous ja arkkipiispa nimettiin kärkeen tässä vertailussa.

Jutilan väite, etteivät suomalaiset tiedä ketkä kirkossa käyttävät valtaa,¹⁵⁵ sai ymmärtämystä piispa H:lta. Hän esitti vanhan esimerkin, jossa Amerikasta soitetaan, niin kenelle soitetaan, kun soitetaan Eurooppaan? Piispa H rinnasti tämän siihen tilanteeseen, jossa kysytään kirkon ääntä, niin kenelle silloin soitetaan? Mikä on kirkon puhelinnumero? Tämä on jännitteinen asia, hän totesi. Toisaalta meillä on rikas kirkko, kun on moniäänisyyttä ja nyt sitä on oikeuskin olla, sillä piispatkin saavat olla keskenään julkisesti eri mieltä, hän kertoi. Samalla piispa H tunnisti, että tämä tekee kirkon toimivuuden aika hankalaksi, koska siinä on hämäämistä kohtia: mikä on kirkkohallituksen päätös, mikä on piispainkokouksen, mikä on arkkipiispan ja mikä on hiippakunnan. Hän totesi, että kirkon hallinto on varsinainen hämähäkin seitti, mutta kuitenkin siitä voi löytää sekä hyviäkin puolia. Piispa H:n mukaan pitäisi myös miettiä sitä, mikä on tämä vallan merkitys, sillä jos kysytään kuka kirkossa käyttää valtaa, niin mikä se oikeastaan on se, mihin sitä kirkon valtaa tarvitaan? Onko se jokin yhteiskunnallinen kannanotto vai onko se pappien sanktiojärjestelmä kaitsennassa vai mikä se on, hän kysyi.

Laajimmin kysymykseen vastasi piispa B ja totesi, että kirkossa vallan käyttäjiä on todella monia ja eri tasoilla. Hän luetteli niitä aloittaen kirkolliskokousedustajista, jotka käyttävät aika paljon valtaa, seuraavana tulivat piispat ja piispainkokous, hiippakuntavaltuustot, kirkkoherrat ja kirkkoneuvostot ja -valtuustot. Kirkkohallituksen täysistunto ja myös kirkkohallituksen virkamiehet mutta lopulta hän päätyi arkkipiispaan ja arvioi, että arkkipiispalla on varmaan eniten valtaa kirkossa. Tätä näkemystään hän perusteli arkkipiispan eri toimielinten puheenjohtajuuksilla.

Seurakunta nousi piispa C:n vastauksessa olennaisimmaksi, kun sanoi, että olennaisin taso on seurakuntaneuvosto ja siellä nimenomaan kirkkoherra, jolla on

¹⁵⁴ Haastattelukaavake, liite 10.1., kysymys 15.

¹⁵⁵ Jutila 2016, 57.

iso vastuu ja niin tulee ollakin. Hän ja piispa B painottivat, että se vallan määrä ei ole ongelma vaan sen pysyvyys, sillä, jos kirkkoherra hoitaa tehtävänsä huonosti, niin häntä ei saa pois. Piispa C selitti vallan ja rahan kytköstä sillä, että kirkkoneuvostoilla on valtaa ja siellä on rahatkin, koska järjestelmässämme rahat kerätään seurakuntiin ja niistä vain pieni osa tulee kirkon keskusrahastoon, josta rahoitetaan kirkkohallitus, piispainkokous, kirkolliskokous ja kirkon työmarkkinalaitos. Piispa C luetteli lopuksi niitä toimielimiä, joilla on kokonaiskirkon tasolla valtaa: kirkolliskokouksessa se on lainsäädäntövaltaa, piispainkokouksessa se liittyy sille annettuihin tehtäviin ja piispoillakin on valtaa mutta keskushallinnossa se on hyvin rajattua ja laissa määrättyä valtaa.

Jutilan esiin tuomista näkemyksistä kiitti piispa K, vaikka hänen mukaansa pamfletti ei kestä kriittistä tarkastelua. Hänen mukaansa olisi hyvä määritellä se, mitä Jutila tarkoittaa tässä yhteydessä vallalla. Valtaa käyttävät kirkon jäsenet piispa K:n mukaan, kun he äänestävät seurakuntavaaleissa, kun he osallistuvat seurakunnan elämään, kun he tekevät esityksiä seurakuntansa uudistamiseksi tai vaikka koko kirkon uudistamiseksi. Seurakunnan työntekijät käyttävät valtaa oman virka-asemansa ja asiantuntemuksensa perusteella hän totesi ja korosti vielä, että valta ja vastuu kulkevat kirkossakin käsi kädessä niin kuin pitääkin. Piispa J ymmärsi Jutilaa:

”Jutilan väite on sikäli totta, että kirkon hallintorakenteestahan ei ota pirukaan selvää. Se on defenssi pirua vastaan. Yksi ongelma, yksi mielikuvahan on se, että ”koska mulla, mä koen, että mulla ja meikäläisillä ei ole hirveästi valtaa”, niin luullaan, että valta on jossain. Tämä on virhe! Kirkossa ongelma on se, että se valta on niin hajallaan, että sitä ei välttämättä ole missään. Siis pyrkimys, että :” Teiltä pitäisi saada lisää valtaa meille”, on väärä kuva, kun se perustuu siihen, että kun meillä ei ole valtaa, niin varmaan se on teillä.”¹⁵⁶

Piispa J ja piti tärkeänä, että mielikuva siitä, kenellä on valtaa, millaista se on ja sen vertaaminen todellisuuteen, niiden olisi hyvä olla tasapainossa.

Arkkipiispan vallasta puhui aikaisemmin piispa B, nyt myös G ja J. Kirkossa on tietoisesti hajautettu valtaa ja hämmennystä aiheuttaa se, ettei valtaa ole keskitetty yksin käsiin, mutta sitä on tämä synodaaliskonsistoriaalisepiskopaalinen hallinto on, kenelläkään ei ole ehdotonta valtaa tässä yhteisössä, selvitti piispa G. Hän keskittyi pohtimaan arkkipiispan asemaa ja arvioi, että voisi kuvitella, että arkkipiispa on viran puolesta se, joka käyttää suurinta valtaa, koska hän on pu-

¹⁵⁶ piispa J

heenjohtajana kirkolliskokouksessa, kirkkohallituksen täysistunnossa ja piispainkokouksessa. Tätä hän täydensi sillä toteamuksella, että arkkipiispa ei ole piispojen esimies vaan tasavertainen muiden kanssa, ”primus inter pares”, ensimmäinen vertaistensa joukossa.

Piispa J arvioi, että suomalaisessa yhteiskunnassa on sellainen mielikuva, että arkkipiispa johtaa kirkkoa ja kun sitten katsoo missä päätetään asioita, niin arkkipiispalla on valtavan suuri arvovalta ja hyvä niin hän totesi. Piispa J esitti vertauksen, jossa arkkipiispa johtaa kirkkohallitusta niin kuin pääministeri, jolla ei kuitenkaan ole mitään mandaattia oikeastaan mistään. Arkkipiispalla on suuri määrä henkilökuntaa, suuri määrä resursseja ja suuri määrä sen tyyppisiä vaikutusmahdollisuuksia, mutta ei oikeastaan sellaista, kun ei ole arvo- eikä käskyvaltaa hän painotti.

Kirkolliskokouksen aseman kirkossa ylimmäksi vallankäyttäjäksi asettaa kirkkolaki, jossa lukee, että muun muassa kirkkolain säätäminen, muuttaminen tai kumoaminen kuuluu sille.¹⁵⁷ Se on ainut toimielin, jolla kirkossa on tämä tehtävä. Piispoista tätä korostivat piispat B, C, D ja I.

”Kirkolliskokous käyttää ylintä valtaa kirkossa. Sen kokoonpano on nykyisellään sellainen, joka viittaa myös pienempiin yhteisöihin tai vaikutusryhmiin ja se on näiden pienempien ryhmien demokraattinen kooste meidän yhteiskunnassamme. Tähän liittyvät herätysliikkeet ja jotkut muut tällaiset liikkeet, joita meidän yhteiskunnassamme esiintyy. Kirkolliskokous on se paikka, joka on näiden erilaisten liikkeitten ja yhteisöjen foorumi... On siellä yksittäisiä ihmisiä, jotka edustavat vain seurakuntaa, omia tahojaan. Mutta, kun puhutaan vallan käytöstä, niin kyllä se vallan keskittymä on siellä, ja kun siellä tehdään päätöksiä, niin tässä valtapelissä nämä tahot jollakin tavalla tiivistävät rivejensä... Vallan käytön tiivistymänä on kirkolliskokous.”¹⁵⁸

Piispa D arvioi, että piispat eivät käytä valtaa kirkossa kovinkaan näkyvällä tavalla mutta heitä kuunnellaan. Erityisenä kysymyksenä hän toi piispojen vastuun valvoa seurakunnissa tehtävää työtä, jotta se tapahtuu uskollisesti kirkon tunnustuksen mukaan ja näissä asioissa piispojen on käytettävä tarvittaessa valtaa. Tästä tehtävästä piispa D totesi, että ehkä se on enemmän peräsimessä olemista mutta se voidaan kokea vallan käyttämisenä. Kaikki vallankäyttö ei ole näkyvissä kertoo piispa F:

”Kyllä kirkossa varmaan on paljon sellaista kätkeytynyttä vallankäyttöä. Yksi sen elementti, yksi vallan käytön välineistä, on uskon totuuksien valta. Se on sellaista valtaa, jota käytetään kertomalla ikään kuin oikeata kertomusta tästä meidän kirkosta ja tästä vallasta taistellaan koko ajan. Se on sitä valtataistelua, joka siis kulkee läpi hallintoelinten. Se ei ole

¹⁵⁷ Kirkkolaki 2016, 20 luku. 7§, 3 momentti.

¹⁵⁸ piispa D

organisaatiovaltaa, vaan se on organisaation sisällä ja organisaation ulkopuolellakin tapahtuvaa valtataistelua. Kuvaan yksinkertaistaen tästä valtataistelusta niin, että kertooko oikeata kertomusta luterilaisesta kirkosta ne, jotka haluavat säilyttää sen enemmän tai vähemmän muuttumattomana vai ne, jotka haluavat tehdä siitä enemmän herätysliike- kaltaisen vai ne, jotka haluavat tehdä siitä liberaalimman. Tai ne, jotka haluavat muuttaa sitä enemmän tällaiseen kulttuuriin ja yhteiskunnan kanssa vuorovaikutuksessa kehittyvään suuntaan... Koko ajan käydään myös sitä sisäistä kamppailua, että kuka kertoo oikeata tarinaa, mikä on se oikea kirkko, minkälainen se on. Tämä taistelu, tämä vallankäyttö on sel-laista, joka pysyy kyllä piilossa.”¹⁵⁹

Valtarakenteet ja vallan käyttö kirkossa ei hahmotu ihmisille, jos sitä katsotaan samoilla silmälaseilla kuin katsotaan kuntaa tai valtiota totesi, piispa F. Tämän perusteella hän arvioi, että kirkko näyttäytyy sameampana tässä suhteessa ja yhtenä tekijänä on se, että uskonnollisessa ympäristössä liikutaan vähän eri maailmassa.

Kysymystä vallasta piti aiheellisena piispa I, mutta toisaalta kehotti miettimään, mikä olisi sellainen rakenne missä tuota kysymystä ei olisi syytä esittää, olisiko se sitten puhdas diktatuuri, missä kaikki tietävät, että vain yhdellä taholla on päätäntävaltaa. Yksi asia on tietenkin se, kuka käyttää kirkon ääntä julkisuudessa pohti piispa I. Jos piispa lausuu jotain, niin onko se kirkon kanta, yleensä hän se mielletään niin, jos kansliapäällikkö tai arkkipiispa lausuu kannanoton, niin se on kirkon kanta, ainakin näin se oletetaan, päätteli piispa I. Hän jatkoi, jos kirkkoherra lausuu kannanoton, niin se on ehkä enemmän paikallisen seurakunnan käsitys mutta entä kirkkohallituksessa töissä olevan asiantuntijan lausunto julkisuudessa, onko se sitten hänen henkilökohtainen kantansa vai kirkon? Tähän piispa I vastasi itse ja päätyi siihen, että jos kirkkohallituksen asiantuntija lausuu jotain ilman, että häntä pyydetään edustamaan kirkkoa, niin se on hänen oma henkilökohtainen kantansa. Vielä piispa I luetteli vielä ne toimielimet, jotka käyttävät valtaa kirkossa ja ne ovat piispainkokous, kirkkohallitus, kirkolliskokous.

Piispa E:n mukaan tulisi kysyä, mistä vallasta on kysymys, sillä, kun kohotetaan valta abstraktille tasolle, niin yksilötasolla on vaikea selittää missä valta on ja mistä vallasta on kysymys. Kaikilla on jonkinlaista valtaa ja hän antoi esimerkkejä, joista osa liittyi kirkolliseen päätöksentekoon: seurakunnassa opettaminen, kirkolliskokouksessa äänestäminen ja piispalla saarnatessa on hengellistä valtaa. Valta on niin diffuusi käsite, ettei sitä voi noin sanoa, että kenellä on valtaa ja missä, tiivistä piispa E.

¹⁵⁹ piispa F

Valtaa voi lähestyä ja käyttää monella tavalla, totesi piispa F ja yksi niistä on tällainen hallinnollis- juridinen valta. Tarvitaan ilman muuta juridista asiantuntemusta, jotta vallankäyttö on mahdollisimman läpinäkyvää ja tasapuolista, jotta se täyttää kaikki julkisen hallinnon periaatteet, hän painotti.

Tulevaisuuskomitean sihteeri Meriläinen kirjoittaa *mietinnön liiteosassa*, että kirkon hallintoa on kuvattu raskaaksi. Hallinnollisten elinten supistaminen, saati vähentäminen on kuitenkin osoittautunut vaikeaksi keskenään kilpailevien hallintoperiaatteiden ja niitä edustavien ryhmien vuoksi.¹⁶⁰

Tämä Meriläisen näkemys sai piispa E:n myöntämään, että varmaankin erilaiset näkemykset siinä kilpailevat ja se on realismia. Tästä samasta kilpailusta puhui piispa F edellä, kun toi esille uskon totuuksien valtataistelun, joka kulkee läpi kaikkien kirkollisten toimielinten. Piispa E kuvasi sitä näin:

”Ei siinä välttämättä kilpaile erilaiset hallintomallit vaan pelkään, että siinä kilpailee erilaiset käsitykset kirkosta ja sen olemuksesta, paikasta maailmassa. Se on paljon dramaattisempaa, jos ne kilpailevat keskenään. Mutta en näe, että mikään hallintomalli pystyisi sitä poistamaan. Sen takia ne jännitteet pitäisikin nähdä hedelmällisinä. Siten ne tuottaisivat hedelmiä ja pakottaisivat meitä miettimään kirkon tehtävää maailmassa.”¹⁶¹

Samanaikaisesti, kun piispa E tiedosti kirkossa tapahtuvaa valtataistelua, hän korosti, että kirkon edustus- ja virkarakenteen yhteensovitus ei ole ongelmallinen, ellei asetelmaa käännetä valtakysymykseksi. Hänen mukaansa kirkon olemuksen ja hengellisen tehtävän yhteinen ymmärrys paikallisella tasolla eivät ole vaikeita, jos tämä yhteisyys on löydetty. Vaikeaksi se muuttuu, jos siinä on mukana kuniakysymys, kenelle tämä valta on annettu ja kenelle se kuuluu, totesi piispa E. Hän jatkoi vielä, että valta-asema ajattelun kautta mennään väärään suuntaan. Ongelma syntyy, kun hallintomallit otetaan muusta yhteiskunnasta, totesi piispa E.

¹⁶⁰ Kirkon tulevaisuuskomitean mietinnön *liiteosa* 2016, 114.

¹⁶¹ piispa E

7. Miten piispat ymmärtävät kirkon julkisoikeudellisenä toimijana?

Kirkon ja valtion suhdetta on puitu pitkään ja se aktivoituu useimmiten jossain ajankohtaisessa asiassa, jossa vastakkaisille puolille asettuvat kirkon itsenäisyys ja julkisoikeudelliset velvoitteet, jotka velvoittavat sitä. Tämän suhteen tarkastelussa ja analyysissä näkökulmana on esitetty sekä kirkon julkisoikeudelliseen asemaan että uskonnonvapauteen liittyviä seikkoja. John Vikström, arkkipiispa vuonna 1992 arvioi tilannetta näin:

”Luterilainen kirkko ei tavoittele valtiosuhteensa avulla sellaista yhteiskunnallista asemaa, joka olisi ristiriidassa sen oman olemuksen ja tehtävän kanssa. Yhtä vähän se haluaa valtiosuhteensa loukkaavan kenenkään uskonnonvapauden toteutumista eikä se halua estää mitään kirkkoa tai uskontokuntaa järjestämästä haluamallaan tavalla suhteensa valtioon. Kirkon perustavoite suhteessa valtioon on sellainen ratkaisu, joka luo sille riittävät yhteiskunnalliset edellytykset hoitaa tehtävänsä ja palvella jäseniään.”¹⁶²

Tähän lähtökohtaan lisää 26 vuotta myöhemmin Sorsa, että kirkon kannalta on tärkeää, että sen yhteiskunta- ja valtiosuhde rakentuu kirkon teologisen itseyttämyksen mukaisesti. Tämän johdosta kirkon on otettava aktiivinen rooli muutoksessa, sillä sen teologista arviointia tehtävästään ja sen heijastumisesta valtiosuhteeseen ei voi tehdä kukaan muu kuin kirkko itse. Valtio on antanut kirkon tehdä omaan asemaansa kohdistuvaa rakennustyötä hyvin itsenäisesti.¹⁶³ Sorsa kirjoittaa, että Suomessa kirkon erityisasema suhteessa valtioon ilmenee niin lainsäädännöllisessä rakenteessa kuin taloudessa. Keskeisin ja vahva kirkon erityisaseman merkki on luterilaisen kirkon asema lainsäädännössä, erityisesti sen mainitseminen vuonna 2000 voimaan astuneessa perustuslaissa. Suomen perustuslain 76§:n mukaan kirkkolaissa säädetään evankelis- luterilaisen kirkon järjestysmuodosta ja hallinnosta. Erityinen lainsäädännöllinen asema määrää kirkon aseman julkisoikeudelliseksi.¹⁶⁴

Kirkko on julkisoikeudellisena toimielimenä sidottu tiettyihin viranomaisten työskentelyä koskevien lakien noudattamiseen. Tällaisia lakeja ovat muun muassa julkisuus- ja hallintolaki. Kirkon keskushallinto 2015 -työryhmän yksi tavoite oli se, että julkisoikeudellisena yhteisönä kirkon ja sen hallinnon, myös keskushallinnon, tulee täyttää tietyt avoimuuden ja läpinäkyvyyden kriteerit.¹⁶⁵ Näiden lisäksi

¹⁶² Vikström 1992, 51.

¹⁶³ Sorsa 2018, 57.

¹⁶⁴ Sorsa 2018, 10.

¹⁶⁵ Kirkon keskushallinto 2015 -työryhmän mietintö 2012, 33.

on muita julkisoikeudellisen asemaan liittyviä velvoitteita ja niitä ei kirkon hallinnossa kaikilta osin tunneta. Siitä löytyy todisteita muun muassa kirkolliskokouksen historiateoksesta ja tästä tutkimuksestani.

Vallan kolmijaon tarkoituksena on hajauttaa vallankäyttöä eri tahoille siten, ettei valtaa kerrostu liikaa yhteen paikkaan. Sen keskeisimpänä kehittäjänä on pidetty ranskalaista Montesquieta (1689–1755). Tämä vallan kolmijaon periaate on ollut keskiössä, kun maamme perustuslakia kirjoitettu. Suomen perustuslain (731/1999) 3§ säännellään valtiollisten tehtävien jakamisesta. Sen mukaan lainsäädäntövaltaa käyttää eduskunta, hallitusvaltaa (toimeenpanovaltaa) käyttävät tasavallan presidentti sekä valtioneuvosto ja tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet, ylimpinä tuomioistuimina korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus.¹⁶⁶

Miten kirkon hallinnossa ja toiminnassa on huomioitu vallan kolmijako-oppiin liittyviä periaatteita? On useita esimerkkejä, joista käy ilmi, että vallan kolmijako-oppia ei ole tunnettu hyvin kirkon piirissä. Vuoteen 1994 asti kirkolliskokouksessa istui korkeimpien oikeusistuinten valitsevat kaksi jäsentä. Korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus esittivät itse kirkkohallitukselle keväällä 1992, että korkeimpien oikeusistuinten valitsemista edustuksesta kirkolliskokouksessa tulisi luopua, koska yleisesti oli tiukentunut suhtautuminen oikeusistuinten riippumattomuuteen ja tämän perusteella kirkkohallitus laati asiasta muutosesityksen. Kirkolliskokouksessa käytiin vuosina 1993 ja 1994 periaatteellista keskustelua siitä, oliko syytä toimia kuten korkeimmat oikeusistuimet esittivät. Muutosta kohtaan esitettiin paljon kritiikkiä ja perustevaliokuntakin suhtautui siihen epäilevästi. Perustevaliokunnan puheenjohtaja piispa Eero Huovinen ei kannattanut tätä esitystä, sillä hänen mielestään esitys kuvasteli luterilaisuudelle vierasta ajattelutapaa, jossa kirkon lainjulistuksella ei ajateltu olevan yhtymäkohtia yhteiskunnan moraalitajuun ja luonnollisen lain ymmärtämiseen. Tämä korkeimpien oikeusistuinten esitys hyväksyttiin niukasti äänin 81-24 eli alin määräenemmistövaatimus ylittyi vain kahdella äänellä. Piispoista vastaan äänestivät Huovinen ja Rimpiläinen.¹⁶⁷ Tämä päätösprosessi kuvaa sitä, kuinka tuntematonta vallan kolmijako-opin sisältö ja merkitys kirkon johtohenkilöille on ollut vielä 1990-luvulla.

¹⁶⁶ Suomen poliittinen järjestelmä: Luku 3.8 Oikeuslaitos.

¹⁶⁷ Antila 2014, 190-192.

Jutilan kirjassa *Pilaako eliitti Suomen?*” käsitellään kirkkoa yhdessä luvussa. Hän tarkastelee kirkon toimintaa muun muassa vallan kolmijako-opin näkökulmasta ja jääviys kysymys nousee keskeisesti esiin hänen tekstistään. Vallan kolmijako-opin näkökulmaan perustuen Jutila kirjoittaa, että demokratian kannalta ilmiselvä ongelma on se, että kirkon päätöksenteossa sama henkilö voi edustaa valmistelua, päätöksenteon johtamista ja täytäntöönpanoa. Tähän hän lisäsi vielä, ettei politiikassa näin voi tapahtua.¹⁶⁸ Tutkimushaastatteluissa kysytään piispojen näkemystä tästä Jutilan väitteestä.¹⁶⁹

Suurin osa piispoista tunnistaa jääviysongelman, josta Jutila kirjoittaa kirjasaan. Yhdeksän piispaa A, B, D, E, F, G, H, I ja J, paikantaa kyseisen ongelman kirkkoherraan ja hänen asemaansa seurakunnassa. Kirkkoherran jääviys ei ole uusi tai vieras asia, vaan sitä on jo vuosikymmenten ajan käsitelty kirkolliskouksessa. Aika ajoin on esitetty, että kirkkoneuvoston puheenjohtajuus tulisi siirtää luottamushenkilölle, pois kirkkoherralta. Asiaa on pohdittu paljon ja viimeksi sitä käsiteltiin kirkolliskokouksen hallintovaliokunnan mietinnössä 1/2013. Hallintovaliokunnan mietinnössä esitetään, että seurakuntaneuvoston puheenjohtajaksi valitaan seurakuntaneuvoston vaaleilla valittu jäsen.¹⁷⁰

Piispa D korosti, että kirkkoherraa koskeva jääviysongelma on tiedostettu ja siitä oli *Seurakuntayhtymä 2015-mietinnössä*, joka oli kirkolliskokouksen käsitellyssä. Mutta kyseinen *mietintö* ei kuitenkaan mennyt läpi kirkolliskokouksessa, ja tilanne jäi siis ennalleen. Tämän kirkkoherran jääviysongelman piispa G ratkaisisi niin, että seurakuntaneuvossa puheenjohtajaksi voitaisiin valita varapuheenjohtaja, maallikko. Samalla hän toi esille yleisellä tasolla kirkon omaksuman näkemyksen, että yhteisen pappeuden päätöksentekomallin kannalta jääviys ei ole ongelma mutta se on varmaan demokratianperiaatteiden näkökulmasta ongelma.

Jutilan havainto on oikea, totesi piispa A, mutta hänen mukaansa yleensä ei ole yksi henkilö, joka valmistelee päätösesitykset ja panee täytäntöön, vaan henkilö on osa jotain kollegiota. Hän toivoi, että prosessi olisi niin läpinäkyvä, että oman edun itsekäs ajaminen ei siinä olisi mahdollista, koska pienissä seurakunnissa on aika vaikea rakentaa sellaista mallia, jossa asioiden valmistelu, päätöksenteko ja toteutus olisivat toisistaan riippumattomia.

¹⁶⁸ Jutila 2016, 56-58.

¹⁶⁹ liite 9.1 haastattelukaavake, kysymys 16.

¹⁷⁰ evl.fi: Hallintovaliokunnan mietintö 1/2013, 23-24.

Jutilan näkemystä jääviydestä kirkon päätöksenteossa eivät kaikki jakaneet. Piispa E arvioi tilannetta:

”Tämäntyyppinen heitto on usein tehty kirkolliskokouksessakin, kun on haluttu heikentää kirkkoherran asemaa ja vahvistaa kirkkoneuvoston asemaa. Ehkä politiikan maailmassa ei jääviyksiä tapahdu, ehkä ei demokratian maailmassakaan, mutta kirkon yhteisö on hengellinen yhteisö, Kristuksen ruumis. Siksi siellä pitää olla se virka, johon vihitään apostolisen mallin mukaan... Kirkon yhteisö ei ole vain se valtuusto tai eduskunta, joku paikka, jossa tehdään päätöksiä ja tätä ei ihmiset ymmärrä vaan ottavat ne demokraattiset hallintomallit vertailukohdaksi.”¹⁷¹

Tutkimuksessani on pari piispaa korostanut kirkkoherran asemaa ja valtaa. Piispoista G sanoi, että ison seurakunnan kirkkoherralla on enemmän sekä valtaa että resursseja käytössään kuin piispalla. Tämän perusteella ei ole yhdentekevää, miten jääviyttä sovelletaan kirkkoheraan.

Pohtiessaan vallan kolmijako-oppia moni piispoista teki vertailuja muihin julkisoikeudellisiin toimijoihin kuten piispa E edellä. Piispa B mietti jääviyttä konalaisuuden kautta ja pohti, onko kirkon hallintorakenteen oltava yksi yhteen tällaisen demokratiayhteiskunnan hallintorakenteitten kanssa, jossa on kehittynyt tällaiset käytännöt. Itse hän vastasi kysymykseensä, ettei ole siitä ihan varma, ja heitti ilmaan toisen kysymyksen, onko tämä merkki avoimuuden puutteesta? Tähän hän vastasi, että kaikki heidän asiakirjansa tuomiokapitulissa ovat julkisia asiakirjoja, ellei niitä erikseen määrätä salassa pidettäviksi.

Piispa G viittasi jääviydessä valistuksen jälkeiseen demokratian filosofiaan, joka vallitsee länsimaissa ja on käytössä sekä kuntaelämässä että valtion hallinnossa. Kirkon käytäntöjä hän perusteli sillä, että ajattelutapa on niin toisenlainen, mutta kuitenkin kirkossa on otettu käyttöön demokraattisia menettelytapoja muun muassa edustuksellisten toimielinten vaaleissa. Hän painotti, että kirkon perusideologia on niin toisentyypinen, eikä se ole vain meidän kirkon, vaan laajemminkin kristillisissä kirkoissa käytössä ja siinä lähtökohtana on teologis-uskonollinen ajatus yhteisestä pappeudesta.

Tutkimuksessani kaksi piispaa mietti jääviyttä piispan viran, tehtävien ja aseman näkökulmasta. He päätyivät jääviydestä erilaisiin johtopäätöksiin. Jutilan väitteestä täysin samaa mieltä oli piispa H. Piispojen rooli kirkolliskokouksessa on hänen mielestään mielenkiintoinen ja hän esitti kysymyksen, miksi pidetään itsestään selvyytenä esimerkiksi sitä, että valiokuntien puheenjohtajina pitäisi olla

¹⁷¹ piispa E

piispa, hänestä se ei ole tarpeellista. Toisena esimerkkinä piispa H mainitsi kirkkohallituksen toimikunnat, joissa on pidetty perinteisesti käytäntönä sitä, että piispa on puheenjohtaja:

”Tämä vallan keskittyminen on sitä, että esittelijät, valmistelijat ja päättäjät istuvat yhtä aikaa monikerroksisissa konklaaveissa, eri päätöksentekijä-rooleissaan. Siitä tulee mielestäni sellaisia jääviyskysymyksiä, ei niinkään henkilöjääviyksiä, vaan asioihin liittyviä jääviyksiä. Näen tämän ongelman myös seurakunnassa mutta myös muualla kirkon tasolla. Luulen, että aika vie meidät siihen, että joudumme selkiyttämään, tekemään läpinäkyväksi näitä valankäytön rakenteita. Nimenomaan siis asetelmasta esittelijä, valmistelija ja päättäjä.”¹⁷²

Piispa B pohti päätöksenteon johtamista kapitulissa ja päätyi sitten toteamaan, että on ani harvoja tilanteita, joissa hän toimii valmistelijana. Hän totesi, että johtaa kyllä päätöksentekoa, pitää huolen siitä, että asiat tulevat valmistelluiksi mutta ne tulevat virkamiesvalmisteluna, jonka jälkeen tapahtuu täytäntöönpano sen pohjalta. Tuomiokapitulien päätöksenteko-organisaatiosta piispa F kommentoi, että kapitulipäätöksien tekemisessä valmistelijat osallistuvat myös päätöksentekoon mutta harvoin ovat täytäntöönpanijoita.

Arkkipiispan kaikkia puheenjohtajuuksia kritisoi vahvasti piispa B vallan keskittämisen näkökulmasta ja tässä yhteydessä se näyttäytyy myös jääviyteen liittyvänä asiana.

Omintakeista tulkintaa vallan kolmijako-opista edusti pari piispaa. Piispa C kertoi esimerkin siitä, että politiikassa sama ihminen voi edustaa valmistelua, päätöksenteon johtamista ja täytäntöönpanoa. Hän viittasi minuun ja sanoi, että olen varmaan ollut valiokunnassa valmistelemassa asioita eduskunnan täysistunnolle ja ollut niitä sitten siellä päättämässä ja ehkäpä olen ollut kunnanvaltuustossa niitä toimeenpanemassa. Piispa C arvioi jääviyden perustuvan ehkä epäluottamukseen, että ihmisiin pitää pääsääntöisesti suhtautua epäluuloisesti. Hän ihmetteli sitä, miksi seurakunnan hallinnossa on niin vähän työntekijöitä mukana, kun siellä ei ole mukana kuin kirkkoherra ja kaikki muut ovat luottamushenkilöitä. Hän ajatteli, että jokaiseen kirkkoneuvostoon pitäisi saada diakoni, koska seurakuntaneuvostossa päätetään seurakunnan rahoista ja silloin diakonialle olisi edustus mielekästä siellä, koska diakoni on sen pienen paikkakunnan köyhyysasiantuntija. Piispa K kritisoi demokratian puhumista kirkossa, ja siksi myös jääviys kysymystä tulee tarkastella aivan eri tavalla kuin muissa julkishallinnon toimielimissä.

¹⁷² piispa H

Huoli juridisesta asiantuntemuksesta oli merkittävä näkökohta kirkolliskokouksen kokoonpanossa, kun päätettävänä oli korkeimpien oikeuksien edustus kirkolliskokouksessa syksyllä 1994. Antila kertoo *kirjassaan*, että oikeus- ja hallintoneuvosten poistuminen jätti juridiseen asiantuntemukseen suuren aukon, jonka paikkaamista pohdittiin pitkään. Lopulta kirkolliskokous päätyi valitsemaan itselleen lainoppineet asiantuntijat.¹⁷³ Huolimatta siitä, että kirkolliskokous valitsi itselleen lainoppineet asiantuntijat, jotka ovat olleet kirkolliskokouksessa keväästä 1996, ongelma ei ole poistunut.

Antilan kirkolliskokouksen *historiateoksessa* on 2000-luvun alkuvuosista esimerkki, jossa kerrotaan, kuinka hiippakunta- ja seurakuntayhtymähallinnon uudistuksien käsittelyssä kirkolliskokouksessa tehtiin vielä melko suuria muutoksia kyseisiin esityksiin. Sen seurauksena opetusministeriössä löytyi näistä uudistuksista lukuisa määrä teknisiä virheitä ja epätarkkuuksia, joita ministeriön virkamiehet joutuivat korjaamaan.¹⁷⁴

Tutkimuksessani piispoista moni nosti esiin eri asiayhteydessä oikeudellisen asiantuntemuksen merkityksen kirkossa ja huolen juristien vähäisyydestä kirkon hallinnossa. Piispa H korosti, että on vaarallinen yhtälö, jos kirkon juridinen asiantuntemus on vain yhden juristin varassa, koska juristien koulukunnat ovat yhtä erimielisiä kuin teologienkin koulukunnat. Hänen mukaansa olisi hyvä asia ja tilanne turvallisempi, jos olisi useampi juristi, joiden kanssa valimistelisi asioita. Nyt ongelma on tuomiokapituleissa, koska siellä on vain yksi juristi ja silloin hänellä on erittäin suuri valta suhteessa lain tulkintaan, kertoi piispa H.

Juridista asiantuntemusta tarvitaan kirkossa, jotta vallankäyttö olisi mahdollisimman läpinäkyvää ja tasapuolista, jotta se täyttää kaikki julkisen hallinnon periaatteet, sanoi piispa F. Kirkkoa koskee muun muassa julkisuuslaki ja siksi on olennaista, että kirkosta löytyy riittävää asiantuntemusta tältä alalta, hän totesi ja huomautti samalla, että se asiantuntemus ei saisi olla yksissä käsissä. Piispa K oli samoilla linjoilla, kun myönsi, ettei oikeudellisen asiantuntemuksen määrä ei ole kovin suuri ja siihen tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Hänen mukaansa kirkko tarvitsee nykyistä enemmän asiantuntemusta nimenomaan kirkko-oikeuden alalta.

Demokratian merkityksestä ja sen toteutumisesta kirkossa piispojen näkemykset jakaantuivat suuresti. Ääripäinä olivat piispat K ja H. Piispa K perusteli näkemystään seuraavasti:

¹⁷³ Antila 2014, 192.

¹⁷⁴ Antila 2014, 301.

”Minusta kirkossa pitäisi lopettaa puhuminen demokratiasta kokonaan. Perustelen sitä sillä, että yhtäältä kirkko ei ole demokraattinen yhteisö, jos katsotaan vaikkapa kirkkolain ja järjestyksen alkua. Siellähän on tietyt asiat, jotka meille on kirkkona annettu ja jota kirkko ei voi mennä muuttamaan, esimerkiksi omaa perustehtäväänsä tai olemustaan. Toinen syy, minkä takia minusta on ongelmallista korostaa demokraattisuutta kirkon hallinnossa, on että se kaventaa kirkon jäsenyyden paljon rikkaampaa ja syvällisempää ymmärrystä, kun se on tällaisena osallisuuden yhteisönä.....Kirkon jäsen ei ole ainoastaan osallinen sillä tavalla, että hän saa käyttää äänioikeuttaan ja sillä tavalla vaikuttaa demokraattisesti kirkon päätöksentekoon ja vallankäyttöön. Vaan hän on osallinen kaikesta siitä ihan pelastuksen lahjaa myöten mitä kirkossa on. Mutta siinä samalla hän on myös paljon laajemmin vastuussa siitä yhteisöstä kuin pelkästään äänioikeuttaan käyttämällä.”¹⁷⁵

Hän taustoitti näkemystään sillä, että helposti tulee ajatus demokratiasta kansan suvereniteettipista nousevana ajatuksena ja siksi se liian usein kaventuu äänestysoikeuteen tai äänivallan käyttöön ja sitä kautta enemmistödemokratiaan. Piispa K näki kirkon perimmäisen idean jäsenyydestä ja osallisuudesta olevan demokratiaa rikkaampi ja syvällisempi. Lopuksi piispa K totesi, ettei pitäisi tyytyä siihen hokemaan, että pitää lisätä demokratiaa kirkossa ja sitten ne asiat hoituisivat.

Tämä piispa K:n näkemys poikkesi muiden piispojen arvioista ja myös Pohjoismaiden kirkkojen tilanteesta. Nimittäin Sorsan julkaisusta *Kirkkona valtiossa* käy ilmi, että kirkon ja valtion suhteisiin liittyvät ongelmat ja jännitteet ovat Pohjoismaissa vähäisiä. Tämä johtuu pääasiassa siitä, että kristinuskon valtavirratt ovat hyväksyneet jo kauan liberaalis-demokraattisen yhteiskuntajärjestyksen ja ihmisoikeuksien toteuttamisvaateen.¹⁷⁶ Niin kauan kuin kirkko on julkisoikeudellinen toimielin ja sillä on kirkkolain mukaan viranomistoimintoja, sen tulee noudattaa hyvän hallinnon periaatteita. Sorsa on esittänyt kolmea vaihtoehtoa kirkon ja valtion suhteisiin. Nykytilan säilyttäminen on yksi niistä, eli valtiosuhde, julkisoikeudellinen asema, oikeudellinen ja taloudellinen rakenne säilyisivät. Toisena vaihtoehtona on se, että tasavertaisuus ja yhteistyö korostuvat, ja tälle malleja on useita. Yhtenä niistä on kirkon irtautuminen oikeudellisesti ja taloudellisesti valtiosta. Se lisää kirkon itsenäisyyttä ja myös julkisoikeudelliseen asemaan liittyvä sääntely vähenee. Kolmantena vaihtoehtona on kirkon irrottautuminen valtioyhteydestä ja tilalle tulisi yhdistyskirkollinen olemus. Silloin julkisoikeudellisesta asemasta luovuttaisiin ja kirkon talous rakentuisi itsenäiseen varainkeräämiseen. Kirkosta tulisi kolmannen sektorin toimija ja asema muuttuisi yhdistykseksi.¹⁷⁷

¹⁷⁵ piispa K

¹⁷⁶ Sorsa 2018, 51

¹⁷⁷ Sorsa 2018, 59-61

Toisen ääripään demokratiasta kirkossa esitti piispa H. Hänen mukaansa kirkkoa tulisi kehittää kansalaisyhteiskunnan kirkoksi eikä kirkon toiminta voi jatkua samanlaisena kuin nyt. Piispa H esitti, että ihmiset tulisi ottaa mukaan kirkon toiminnan kehittämiseen, mutta kun ihmiset otetaan mukaan ohi hallintorakenteitten, niin se on riski ja silti sen riskin hän toivottaa tervetulleeksi.

Demokratia toteutuu konkreettisesti esimerkiksi vaaleissa ja vertailua toisten julkioikeudellisten toimielinten vaaleihin teki piispa F. Hän pohti, että kirkon niin sanottu demokratia on hieman merkillistä, kun sen jäsenille se ei rakennu sen kaltaisena kuin muut demokraattisen kansalaisyhteiskunnan osa-alueet, koska kirkossa 85 prosenttia äänioikeutetuista ei osallistu vaaleihin. Kirkko nähdään toisenlaisena, hän analysoi ja sen merkitys on joku toinen kuin nämä kansalaisyhteiskunnan ja demokraattisen maailman valtarakenteet. Lisäksi toisenlaista on myös se, miten kirkossa valtaa käytetään, kertoi piispa F.

Demokratia kirkossa ja yhteiskunnassa limittyvät toisiinsa, kun katsotaan mennyttä ja arvioidaan, miten Suomi on selvinnyt läpi viime vuosisadan poliittisten myrskyjen. Uskontososiologi Steve Brucen mukaan uskonnolliset ja katsoimukselliset perinteet ovat merkityksellisempiä kuin luullaan. Hän teki huomion, että Saksaa lukuun ottamatta suurin osa protestanttisista valtioista vältti kommunismin ja fasismin valtaannousun 1920-30-luvuilla ja säilyi demokratioina, kun sen sijaan ortodoksisissa ja katolisissa maissa nämä poliittiset ääriliikkeet saivat voimakkaamman jalansijan yhteiskunnassa.¹⁷⁸

Kirkon toimintatapojen merkitystä korosti useampi piispa, koska niillä on keskeinen merkitys, kun arvioidaan yleistä luottamusta kirkon toimintaan. Piispa D kiteytti, että tärkeintä on luottamus, toimintatapojen läpinäkyvyys ja vuorovaikutteinen yhteisö. Avoimuuden merkityksen nosti vahvasti esiin piispa K. Hän sanoi, että se, mihin hän haluaa yhtyä tässä Jutilan pamfletissa on se, että kyllä avoimuus tulee olla kirkossa vallankäytön peruslähtökohta ja sitä pitää entisestään korostaa.

Kriittisen arvion kirkon hallintojärjestelmän avoimuudesta teki piispa H, kun hänen mukaansa kirkossa on aika suljettu päätöksentekojärjestelmä vaikka on avattu pöytäkirjoja ja esityslistoja ja muita asiakirjoja. Kirkon toimintaa yleisellä tasolla pohti piispa F, kun hän kiinnitti huomiota erityisesti kirkon julkisoikeudelliseen asemaan:

¹⁷⁸ Osallistuva luterilaisuus 2016, 47

”Kirkon itsenäisyys, ja voi sanoa kriittinen solidaarisuus suhteessa valtiovaltaan on mielestäni riittävä. Ennen kuin tätä rakennetta ruvetaan muuttamaan, on ymmärrettävä, että vaihtoehto on se, että me luovumme läpinäkyvyyden ja tasapuolisuuden periaatteista. Luovutaan siis kokonaan näistä julkisen vallankäytön periaatteista. Silloin se tarkoittaa, että valta piiloutuu entistä syvemmälle ja näkymättömiin.”¹⁷⁹

¹⁷⁹ piispa F

8. Johtopäätökset

Piispainkokous on merkityksellinen toimielin kirkossa, koska sen tehtäviin kuuluu muun muassa käsitellä kirkon uskoa, opetusta, kirkon ykseyttä ja ekumeenisia suhteita. Sen painoarvoon nähden sitä on tutkittu erittäin vähän, eikä 1.1.2016 kirkkolain muutoksen jälkeistä piispainkokousta ole tutkittu lainkaan. Tämä pro gradu -tutkimukseni käsittelee piispainkokousta virassa olevien piispojen näkökulmasta.

Työssäni on kaksi tutkimuskysymystä, mikä on piispainkokouksen asema kirkossa ja piispojen näkemykset siitä, kenellä on kirkossa valtaa? Tutkimushenkilöinä olivat vuoden 2017 piispat ja kenttäpiispa. Valitsin heidät tutkimushenkilöiksi, koska vain piispainkokouksen jäsenet voivat antaa ajantasaista tietoa tästä toimielimestä ”sisältä käsin”. Heidän näkemyksistään käsin arvioin piispainkokousta kirkkolaissa sille annettuihin tehtäviin ja tulevaisuuskomitean kannanottoja vasten.

Haastattelin virassa olevat piispat kaikki henkilökohtaisesti alkuvuodesta 2017. Puolistrukturoidun haastattelukaavakkeen kysymykset liittyivät tutkimuskysymyksiini ja niitä laveasti taustoittaviin teemoihin. Tutkimusmenetelmäni on kvalitatiivinen, laadullinen sisällönanalyysi, jonka avulla analysoin tutkimusaineistoani. Johtopäätöksiä laajasta ja mittavasta tutkimusmateriaalista syntyi tiukasta seulasta huolimatta monta.

Johtopäätöksistä tärkeimpänä pidän tutkimukseni esiin tuomaa ristiriitaa voimassa olevan kirkkolain ja käytännön toiminnan välillä, joka koskee kirkon antamia lausuntoja valtioneuvostolle eettisissä ja opillisissa kysymyksissä. Kirkkolaissa sanotaan, että piispainkokouksen tehtävänä on käsitellä kirkon uskoa, opetusta ja työtä koskevia asioita. Kuitenkin kirkkohallituksen tehtävänä on antaa valtioneuvostolle kirkolta pyydetty lausunnot. Tutkimushaastatteluissa kävi ilmi, että tosiasialliseksi käytännön toiminnaksi on muodostunut se, että arjen kiireessä pari kirkkohallituksen valmistelevaa virkamiestä muodostavat kirkon näkemyksen valtioneuvostolle eettisistä kysymyksistä.

Kirkon lausunnonantajan roolia on pohdittu jo pidemmän aikaa ja monesti esitetty kysymys on, kenellä lopulta on oikeus lausua kirkon kanta? Nykyisen ristiriidan nosti tutkimuksessani selkeästi päivänvaloon kolme piispaa, lisäksi siihen viittasi useampi piispa epäsuorasti.

Kirkkohallituksen täysistunnolla on lausunnonantajan rooli suhteessa valtiollahintoon ja piispainkokous sen sijaan antaa lausuntoja kirkkohallitukselle ja

kirkolliskokoukselle. Tutkijana herää kysymys oliko tämä tietoinen valinta edellisessä kirkon keskushallintouudistuksessa? Eikö tätä ristiriitaa piispainkokouksen laissa määrättyjen tehtävien ja lausunnon antavan kirkkohallituksen täysistunnon välillä huomattu vai haluttiinko se jättää huomiotta?

Kirkkohallituksen täysistunnon ja piispojen kannanotoilla on ollut suuriakin näkemuseroja. Yksi esimerkki ristiriitaisesta lausunnosta esitellään Tuomas Hynysen väitöskirjassa *Uskon ja rakkauden asialla*. Kyse oli hedelmöityshoitolakiesityksestä, josta kirkkohallitus antoi 17.8.2005 lausunnon sekä sosiaali- ja terveysministeriölle että oikeusministeriölle. Tämä kirkkohallituksen antama lausunto poikkesi lausuntoa valmistelleen asiantuntijaryhmän näkemyksestä ja esittelijän, kirkkoneuvos Seppo Häkkisen laatimasta päätösesityksestä. Kannanotto herätti runsaasti kritiikkiä ja kriitikoiden joukossa oli kolme piispaa.

Tämän tapauksen jälkeen käytiin keskustelua siitä, kuka käyttää kirkon ääntä. Piispa Mikko Heikka kritisoi kirkkohallituksen lausuntoa korostaen, että kirkkohallituksen lausunto poikkesi linjasta, jolla luterilainen kirkko on ratkaissut luonnonoikeuden ja rakkauden jännitteen rakkauden vaatimuksen mukaan.¹⁸⁰ Hynysen väitöskirjan esimerkki kuvaa sitä jännitettä, joka on kirkon keskushallinnon toimielinten välillä.

Tutkimukseni vahvistaa, että kirkossa ongelma lausunnonantajasta on olemassa edelleen, eikä kirkon keskushallinnon kehittämistyöryhmien jälkeen tehdyt muutokset ole kaikilta osin ratkaisseet ongelmia toimivaltasuhteissa.

Keskushallinnon 2016 uudistuksen myötä piispainkokouksen asema on vahvistunut. Tähän muutokseen oltiin laajalti tyytyväisiä, koska nyt piispainkokous on nimensä mukainen, piispojen collegio ja sille tuodut uudet asiakokonaisuudet, ekumeeniset suhteet sekä lähetystyöhön liittyvät asiat tukevat sille kirkkolaissa annettujen tehtävien hoitamista. Mutta jäljelle jäi ongelma lausunnonantajasta.

Analyysini mukaan on olemassa ainakin kaksi ongelmaa kirkon eettisten ja opillisten kannanottojen antamisessa valtionhallinnolle.

Tutkimushaastatteluissa kävi ilmi, että käytännössä pari kirkkohallituksen virkamiestä voi antaa kiireellisessä tilanteessa kirkon lausunnon valtionhallinnon toimielimille. Toisesta ongelmasta Hynysen väitöskirja antaa valaisevan esimerkin juuri hedelmöityshoitolakiesityksen yhteydessä. Kirkkohallituksen täysistunto

¹⁸⁰ Hynynen 2019, 84-94.

voi muuttaa kirkon aikaisempien, asiantuntijoiden näkemyksiin perustuvan lausunnon sisältöä oleellisesti. Tutkimukseni perusteella herää kysymys, onko tässä kysymyksessä juuri siitä kirkon sisäistä valtataistelusta, joka kävi ilmi tutkimushaastatteluissa?

Edellisen perusteella esitän, että olisi syytä uudelleen arvioida kirkkolaista kohta, jossa määritellään se toimielin, joka antaa kirkon lausunnot valtionhallinnolle. Tutkimushaastatteluihin perustuen väitän, että on käynyt niin, että sekä episkopaalinen että synodaalinen toimielin ovat jääneet taka-alalle kirkon opillisten ja eettisten linjausten antamisessa, vaikka se ei ole ollut kirkkolakia säättävän kirkolliskokouksen tahto. Sen sijaan konsistoriaalinen hallinto on saanut erittäin suuren vallan kirkossa, kun kirkkohallituksen virkamiehet antavat kirkon lausunnot valtioneuvostolle ja ministeriöille. Tämä on merkittävä ja huomionarvoinen asia, johon tulisi tämän tutkimuksen perusteella syytä harkita kirkkolakiin muutosta, jossa valtioneuvoston kirkolta pyytämät lausunnot antaisi piispainkokous.

Tulevaisuuskomitean *mietintö* viittasi epäsuorasti tähän lausunnonantajan tehtävään ja käytäntöön, kun se kannanotossaan esitti piispainkokoukselle nykyistä vahvempaa roolia kirkon ja yhteiskunnan välisessä vuoropuhelussa.

Toinen johtopäätökseni osoittaa ekumenian ja sitä kautta sisarkirkkojen merkityksen huomattavan kasvun kirkossa viime vuosikymmenten aikana. Ekumenialla on ollut tärkeä merkitys kirkon hallinnon kehittämisessä kyseisenä aikana.

Piispoista moni korosti tutkimushaastatteluissa piispuuden kehittymistä hengellisen johtajuuden suuntaan, jota on edistänyt ekumeeniseen liikkeeseen osallistuminen. Kirkossa episkopaalisen hallintomallin painotukseen ja piispuuden ulkoisten tunnusmerkkien käyttöönottoon ekumenialla on ollut suuri merkitys.

Tämä tutkimustulokseni saa tukea muista tuoreista teologisista tutkimuksista. Teologian maisteri, tohtoriopiskelija Heidi Zittingin ekumeniikan oppiaineen väitöskirja käsittelee piispanviran teologiaa. Hän kirjoittaa Teologisessa Aikakauskirjassa, millaisia olivat piispojen käsitykset piispanvirasta vuosina 1965–1985. Zittingin mukaan näiden vuosien aikana piispojen näkemyksissä tapahtuu muutoksia, jotka korostavat piispanvirkaa uudella tavalla.

Tutkimusaikakauden alussa piispat näkivät piispanviran pappisviran kautta ja sen kanssa tasa-arvoisena virkana. Vatikaani II:n jälkeen piispanvirka nähdään useammin itsenäisenä vihkimysvirkana, jossa viran hengellinen puoli korostuu. Vuoden 1968 kirkkokäsikirjauudistuksessa otsake ”Piispan virkaanasettaminen”

muutettiin muotoon ”Piispan virkaan vihkiminen”. Kirkolliskokouksessa muutosta edelsi laaja keskustelu, jossa myöhemmin piispoiksi asetetut kirkolliskoukousedustajat Osmo Alaja ja Olavi Kares esittivät muutosta kohtaan voimakkaita vastustuspuheenvuoroja. Heidän mukaansa otsikon vaihdokseen liittyi syvä, piispanviran teologista ymmärtämistä koskeva muutos. Zitting kirjoittaa, kuinka merkille pantavaa on se, että suuren virkateologisen symboliarvon piispojen viran tunnukset sisältävät ja pukeutuminen pappien asusta poikkeavaan asuun vahvistaa kuvaa piispanviran erillisyydestä.¹⁸¹ Tutkimushaastatteluissa on viittauksia Zittingin tutkimaan muutokseen, joka on tapahtunut suhteessa piispan virkaan.

Tutkimukseni perusteella episkopaalinen hallintomalli on vahvistanut asemaansa kirkon sisällä ja perusteluna tälle kehityskululle nostetaan erityisesti ekumeeniset sopimukset ja suhteet. Tälle löytyy tukea myös Juhana Pohjolan väitöskirjasta *Kutsuminen, siunaaminen ja lähettäminen: Ordinaatiokaavojen käsitys pappisvihkimyksestä ja -virasta Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa 1963-2003*. Pohjolan yksi johtopäätös on, että Porvoon sopimus on ollut selkeä vedenjakaja kohti vahvempaa piispuuskäsitystä. Hänen mukaansa sillä on ollut huomattava vaikutus erityisesti piispuuden ymmärtämisen kohdalla.¹⁸² Aiheeseen liittyy myös Hynysen väitöskirjasta yksi johtopäätös, jonka mukaan sisarkirkkojen näkemys ja ekumeeniset suhteet ovat saaneet hänen analysoimissaan kirkon kannanotoissa yllättävän paljon painoarvoa siihen nähden, että luterilaisen etiikan ajattelaa perustuvan kultaisen säännön soveltamiselle.¹⁸³

Kaikkien edellä esitettyjen tutkimustulosten perusteella voidaan sanoa, että ekumenia ja ekumeeniset sopimukset ovat vaikuttaneet kirkossa merkittävästi. Tutkimukseni vahvistaa, että enemmistö 2017 piispoista on omaksunut ekumeniaan pohjaavan episkopaalisen hallintomallin ja siihen liittyvät tunnusmerkit keskeisenä osana omaa piispan työtään. Se vaikuttaa myös heidän käsitykseensä piispuudesta ja siksi heille esimerkiksi piispaksi vihkiminen on peruste hylätä tiettyjä muutosesityksiä, joita on *Kirkon tulevaisuuskomitean mietinnössä*. Yksi tällainen esimerkki oli tutkimushaastatteluissa kysymys piispojen määräaikaista työsuhteista. Ekumeeninen yhteistyö ja allekirjoitetut ekumeeniset sopimukset olivat painavia perusteita, joilla osa piispoista perusteli kielteistä suhtautumista määräaikaissuuteen. Tämän perusteella mielestäni tärkeä jatkotutkimuksen aihe olisi: miten

¹⁸¹ Zitting 2019, 405-416.

¹⁸² Pohjola 2014, 23, 254.

¹⁸³ Hynysen 2019, 207, 214.

ekumenia on vaikuttanut ja vaikuttaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon uskoon ja opetukseen?

Kolmas johtopäätökseni liittyy piispainkokouksen konkreettisiin toiminnan edellytyksiin eli resursseihin. Tutkimus toi esiin epäsuhtaan kirkolliskokouksen, piispainkokouksen ja kirkkohallituksen resursseissa. Ne eivät ole jakautuneet kyseisille toimielimille asetettujen vaatimuksien mukaisesti. Haastatteluissa kuvattiin etenkin sitä epäsuhtaa, joka on piispainkokouksen ja kirkkohallituksen käytössä olevien resurssien välillä. Henkilöstöä on kirkkohallituksessa satoja, sen sijaan piispainkokouksella on vain kolme työntekijää. Tulevaisuuskomitean esittämät kannanotot piispainkokouksen aseman vahvistamisesta suhteessa yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen edellyttäisi piispojen mukaan sekä valmisteluorganisaation resurssien lisäämistä että kokouskäytäntöjen muuttamista.

Piispainkokouksen kollegiaalisuudesta yksi piispoista esitti kriittisen arvion. Se on mielestäni tärkeä huomio, vaikka kyseessä on vain yhden piispan näkemys. Hänen kertomansa mukaan piispainkokouksessa ei käydä juurikaan yhteistä evästysskeskustelua erilaisiin toimielimiin ja kansainvälisiin tehtäviin osallistuville piispoille. Esimerkkinä hän kertoi, ettei ole keskusteltu siitä, mitä kirkon piispat uskontoteologisesti ajattelevat. Jokainen piispa hoitaa hänen mukaansa henkilökohtaisella mandaatilla näitä kollektiivin delegeoimia tehtäviä. Mielestäni tämä on syytä kirjata johtopäätöksiin, koska kirkon piispat edustavat monissa kansallisissa ja kansainvälisissä toimielimissä Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa. Jatkotutkimuksen aiheeksi piispainkokouksesta ja piispuudesta nostan kysymyksen siitä, mitä on piispuus tänä päivänä Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ja mihin se perustuu?

Neljäs johtopäätös vastaa toiseen tutkimuskysymykseeni eli piispojen näkemykseen siitä kenellä on kirkossa valtaa. Tutkimustulokseni kertoo, että kirkossa ei ole millään taholla ehdotonta valtaa vaan se jakaantuu hyvin monelle toimielimelle ja toimijalle. Puolet piispoista tunnusti, ettei kysymykseen ole helppoa tai yksinkertaista vastausta, koska kirkossa on tietoisesti valta hajautettu eri tasoille. He perustelivat sitä käytössä olevalla synodaalis- konsistoriaalis- episkopaalisella hallinnolla ja siksi kirkon järjestelmässä kenelläkään ei ole ehdotonta valtaa.

Toinen puoli piispoista luetteli useampia toimielimiä ja henkilöitä, joilla on valtaa kirkossa. Kärkeen he nostivat arkkipiispan ja kirkolliskokouksen. Piispainkokous, piispat ja seurakuntaneuvostot tulivat niiden jälkeen. Perusteluina näille nimetyille valinnoille olivat sekä kirkkolaissa annetut tehtävät että mielipidevalta,

jota arvioitiin olevan etenkin arkkipiispalla. Arkkipiispan puheenjohtajuudet antavat mielikuvan suuresta vallasta, sillä kirkolliskokouksen, kirkkohallituksen täysistunnon ja piispainkokouksen johtaminen antavat hänelle vahvan aseman kirkossa. Yksi piispoista arvioi, että tämän perusteella kirkossa valta on keskittynyt erittäin suuresti arkkipiispalle ja siksi tilanne ei ole hyvä. Ratkaisuehdotuksena hän esitti, että kirkkohallituksen puheenjohtajuus tulisi antaa maallikkojäsenelle.

Viides johtopäätökseni kertoo, että kirkon sisällä käydään valtataistelua julkisuudelta piilossa koko ajan. Kaksi piispaa kuvasivat sitä uskon totuuksien valtataisteluna, jossa vastakkain ovat erilaiset käsitykset niin kirkosta kuin sen olemuksesta ja se kulkee läpi kaikkien toimielinten.

Anonyymi tutkimusaineisto tuo esiin yllättävän paljon pinnan alla olevia jännitteitä ja ristiriitoja, joiden keskiössä ovat sekä valta että käytössä olevat resurssit. Haastatteluissa kävi ilmi, että kirkkohallituksen, piispojen ja piispainkokouksen välillä on aikaisemmin ollut paljonkin tämänkaltaisia jännitteitä mutta ne ovat vähentyneet viime vuosina.

Julkisyhteisöjen toiminnassa vallan kolmijaon -periaate on merkityksellinen ja tärkeä. Valtaa ei saa keskittää yksin käsiin ja tällöin puhutaan toimijoiden jääviyksistä. Onko kirkossa jääviyttä, onko jossain valtaa keskittynyt yhdelle ihmiselle liikaa? Huomattava enemmistö piispoista arvioi, että jääviyttä kirkossa on ja se kohdistuu kirkkoherran asemaan seurakunnassa. Yhdeksän piispaa olisi valmis tekemään sellaisen muutoksen kirkkolakiin ja kirkkojärjestykseen, ettei kirkkoherra voisi olla puheenjohtajana kirkkoneuvostossa eikä seurakuntaneuvostossa.

Tässä on tutkimukseni kuudes johtopäätös: on syytä vakavasti harkita sellaista muutosta kirkkolakiin ja kirkkojärjestykseen, ettei kirkkoherra olisi puheenjohtajana kirkkoneuvostossa eikä seurakuntaneuvostossa, vaan se olisi maallikon tehtävä. Tämän muutoksen merkitystä korosti haastatteluissa esille tullut näkemys, että piispan ja kirkkoherran asemaa verratessaan resursseihin ja valtaan nähden, ison seurakunnan kirkkoherralla on molempia enemmän kuin piispalla.

Viimeinen johtopäätös tutkimuksessani koskee kokonaiskirkon tasolla kaikkia toimielimiä ja kyse on juridisesta asiantuntemuksesta. Valta-käsitettä miettiesään yksi piispoista nosti esiin hallinnollis-juridisen vallan. Hänen mukaansa tarvitaan juridista asiantuntemusta, jotta vallankäyttö on mahdollisimman läpinäkyvää ja tasapuolista, jotta se täyttää kaikki julkisen hallinnon periaatteet. Tutkimuksessani ilmeni, että piispoilla on huoli juridisen asiantuntemuksen vähyydestä

kirkossa. He eivät ole puhuneet julkisuudessa tästä ongelmasta, juridisen asiantuntemuksen kapeudesta, mutta haastatteluissa se nousi esiin. Tuomiokapituleissa on vain yksi juristi, joka on tuomiokapitulien istunnossa ainoa alan asiantuntija ja tätä asetelmaa luonnehti yksi piispoista vaaralliseksi, koska juridinen tulkinta nojaa vain yhteen oikeusoppineeseen. Tilanne olisi turvallisempi, jos tuomiokapituleissa olisi käytössä useamman juristin tietotaito. Yhdeksi ratkaisuksi juridisen asiantuntemuksen vähäisyyteen esitettiin, että kirkko antaisi tukea yliopistoille kirkko-oikeuden koulutukseen tai kutsuisi kirkon työryhmien ja toimikuntien sihteeriksi juristeja.

Tämä ongelma on noussut jonkin verran julkisuuteen. Muun muassa viime aikoina tuomiokapitulien erilaiset juridiset linjaukset ovat tulleet ilmeisiksi niiden suhtautumisessa pappeihin, jotka ovat vihkineet samaa sukupuolta olevia pariskuntia. Aiheesta kirjoitti toimittaja Minna Akimo kesällä 2018 ”Varoituksille etsitty yhtenäistä linjaa”. Artikkelissa kerrotaan, että tuomiokapitulit ovat käyneet neuvotteluita yhteisen linjan löytämiseksi sateenkaaripappien rangaistuksiin.¹⁸⁴

Tutkimushaastatteluissa kävi ilmi, että juristien vähäisyys koettiin ongelmana myös kirkkohallituksen työskentelyssä. Tuorein esimerkki tästä juridisen asiantuntemuksen puutteesta on eduskunnan perustuslakivaliokunnan päätös 4.3.2020, jossa kirkkolain kokonaisuudistusta ei voida käsitellä ehdotetussa lainsäätämisyjärjestyksessä.¹⁸⁵ Tämän johdosta eduskunnan hallintovaliokunta palautti kirkkolain uudistuksen takaisin kirkolliskokoukselle uudelleen valmisteltavaksi.

Seitsemäs johtopäätös perustuu tutkimukseeni ja viime aikojen tapahtumiin: kirkossa on vakavasti pohdittava, miten juridista asiantuntemusta lisätään sekä kirkon keskushallinnossa että tuomiokapituleissa.

Edellä on mainittu jo jatkotutkimuksen aiheita, joita on syntynyt tämän tutkimuksen perusteella. Niiden lisäksi kohdistaisin tutkimusta vielä piispainkokoukseen ja siihen, miten se voisi toteuttaa kirkkolaissa sille annettuja tehtäviä nykyistä paremmin? Lisäksi mielenkiintoinen tutkimus olisi haastattelututkimus, jossa eläkkeellä olevilta piispoilta kysyttäisiin näkemyksiä piispainkokouksen asemasta kirkossa, piispuudesta ja kirkon hallintomallista. Tämä aihe nousi mieleeni, kun luin entisen arkkipiispan, Jukka Paarman kommentin Kotimaa-lehden haastattelussa:

¹⁸⁴ Hämeen Sanomat 11.6.2018, s. A 7. Varoituksille etsitty yhtenäistä linjaa.

¹⁸⁵ PeVL 4/2020

”Paarma sanoo katsovansa monia asioita eri silmin kuin aiemmin, nyt myös seurakuntalaisen silmin. – Tästä puhuin kerran nykyisille piispoille. Kun toimii pappina tai piispana ja elää koko aikuisen ikänsä kirkollisissa piireissä, tulee sisäsiittoinen näkökulma. Nyt tiedän, miten moni asia olisi aikanaan pitänyt hoitaa, mutta siitä tiedosta ei enää ole varsinaisesti hyötyä.”¹⁸⁶

¹⁸⁶ Kotimaa-lehti 11.4.2019, ”Näkökulma ulkokehältä”

9. Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Tekijän hallussa olevat haastattelut

Piispa A, Haastattelu 24.1.2017

Piispa B, Haastattelu 24.1.2017

Piispa C, Haastattelu 25.1.2017

Piispa D, Haastattelu 26.1.2017

Piispa E, Haastattelu 26.1.2017

Piispa F, Haastattelu 30.1.2017

Piispa G, Haastattelu 31.1.2017

Piispa H, Haastattelu 1.2.2017

Piispa I, Haastattelu 1.2.2017

Piispa J, Haastattelu 2.2.2017

Piispa K, Haastattelu 8.2.2017

Lähteet

Jutila, Karina

2016

Pilaako eliitti Suomen? KAKS – Kunnallisalan kehittämissäätiö, Keuruu.

Kirkkolaki, kirkkojärjestys, kirkon vaalijärjestys, kirkon säädöskokoelma 2016.

2016

Suomen ev.lut.kirkon julkaisuja 6. Kirkko ja päätöksenteko. Kirkkohallitus, Helsinki.

Kirkon keskushallinnon kehittäminen,

2007

Kirkkohallituksen 25.10.2005 asettaman työryhmän mietintö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto. Sarja C 2007:4

Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö

2016

Suomen ev.-lut.kirkon julkaisuja 47. Kirkko ja toiminta, Kirkkohallitus, Helsinki.

Kirkon tulevaisuuskomitea. Mietinnön liiteosa.

2016

Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 48. Kirkko ja toiminta, Kirkkohallitus, Helsinki.

Piispainkokous
2016 Piispainkokouksen pöytäkirja 25.1.2016. Piispainkokouksen työryhmä (2015). Selvitys hiippakuntien ja tuomiokapitulien tulevaisuuteen vaikuttavista tekijöistä sekä toimenpide -ja muutosehdotuksia. Sakasti.fi. Luettu 15.10.2016.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinnon kehittäminen
2012 Kirkon keskushallinto 2015 -työryhmän mietintö 9.8.2012. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto, Sarja C 2012:6.

Kirjallisuus

Antila, Jaakko
2014 Kansankirkko ristipaineessa. Suomen luterilainen kirkolliskokous 1974–2011. Kirkkohallitus & SKS, Saarijärvi.

Asell, Iina
2018 ”Kirkon sanoma on Jumala ja ihminen” – Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispojen suhde mediaan. Kirkkososiologian pro gradu -tutkimus. Helsingin yliopisto.

Hirsjärvi & Hurme
2011 Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus, Helsinki University Press. Tallinna.

Hynynen, Tuomas
2019 Uskon ja rakkauden asialla. Oppi, usko ja etiikka Suomen evankelis-luterilaisen kirkon eettisissä kannanotoissa 2005-2010. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 130. Kuopio.

Juva, Mikko
1976 Kirkon parlamentti. Suomen kirkolliskokousten historia 1876-1976. Otava, Helsinki.

Kirkkotiedon kirja
2005 Ekumeeninen johdatus kirkkojen oppiin ja elämään. Pekka Metso ja Esko Ryökäs (toim.) Kirjapaja Oy, Helsinki.

Kohti yhteistä hyvää
1999 Kohti yhteistä hyvää. Suomen evankelisluterilaisen kirkon piispojen puheenvuoro hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta. Helsinki.

- Kurki, Leena
1994 ”Sinut vyöttää toinen” – piispat johtajuudestaan. Kirkon tutkimuskeskus, Sarja A Nro 62. Pieksämäki.
- Nieminen, Heikki-Tapio
2008 Piispainkokous. Piispainkokouksen synty, tehtävät ja toiminta 1908-2008. Kirkkohallitus, Helsinki.
- Osallistuva luterilaisuus
2016 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012-2015: Tutkimus kirkosta ja suomalaisista. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 125. Grano Oy, Kuopio.
- Palmu, Heikki
2010 Suomen kirkon tulevaisuus? Kipukohtia, ongelmia ja mahdollisuuksia. Kustannusosakeyhtiö Sammakko, Turku.
- Pohjola, Juhana
2014 Kutsuminen, siunaaminen ja lähettäminen – Ordinaatiokaavojen käsitys pappisvihkimyksestä ja -virasta Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa 1963-2003. Bta Media Oy, Porvoo 2014.
- Saarinen, Maria
2004 Piispojen pappiskandidaatteihin kohdistamat odotukset. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.
- Tuomi & Sarajärvi
2018 Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.
- Uskonto, julkisuus ja muuttuva yhteiskunta
2002 Tuula Sakaranaho & Heikki Pesonen (toim.)
Yliopistopaino, Helsinki.
- Vikström, John
1992 Mihin suuntaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja valtion suhteita olisi kehitettävä? – Teologinen Aikakausikirja 1/1992.
- Vikström, John
1998 Usko ja uskallus. Paimenpuheita. Kirjapaja Oy, Helsinki 1998. Gummerus, Jyväskylä 1998.
- Yliopisto, kirkko ja yhteiskunta.
2011 Aila Lauhan juhla kirja. Toim. Antti Laine ja Aappo Laitinen. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 218. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.
- Zitting, Heidi
2019 Pappi pappien joukossa? Suomalaisten piispojen käsityksiä piispanvirasta vuosina 1965-1985. Teologinen Aikakausikirja 5/2019, 405-423.

Lehdet

- Aalto, Pirkko
2018 Pääkirjoitus. Kristikansa kelpaa valitsemaan presidentin, muttei arkkipiispaa. Satakunnan Kansa 22.3.2018. s. 12
- Akimo, Minna
2018 Varoituksille etsitty yhtenäistä linjaa. Hämeen Sanomat 11.6.2018. A7
- Seppälä, Olli
2019 Näkökulma ulkokehältä. Kotimaa 11.4.2019. s. 26-27

Verkkosivustot ja -julkaisut

- arkkipiispa.fi
Kirkolliskokouksen avauspuhe. Tapio Luoma: Vallalla on väliä.
<https://www.arkkipiispa.fi/puheet/vallalla-on-valia/>
Luettu 20.11.2019
- eduskunta.fi
Perustuslakivaliokunnan lausunto, PeVL 4/2020.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Documents/PeVL_4+2020.pdf
Luettu 15.4.2020
- filosofia.fi
<https://filosofia.fi/node/5286>
Montesquieu, Charles-Louis de Secondat de. Luettu 3.10.2019.
- Kirkolliskokouksen asiakirjat
Kirkolliskokouksen lakivaliokunta mietintö 1/2014. <https://evl.fi>
Luettu 2.4.2020
- Sorsa, Leena
Kirkkona valtiossa. Katsaus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon valtiosuhteen edellytyksiin ja uudistuspuhaisiin. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 41, 2018. https://evl.fi/documents/1327140/40900428/Ktk+-+uskonnolliset+ta-vat+ja+julkinen+tila+Suomessa/5067ac74-bf93-2619-d695-80a81dfd22b3?fbclid=IwAR15dzKSGGpS8V2qzD2dmpb-XF2oTV5G_GGuB-mxEJruD_Mw2xPBT8fOfoGM Luettu 13.12.2019
- evl.fi: Hiippakunnat.
<https://evl.fi/tietoa-kirkosta/kirkon-organisaatio/hiippakunnat>
Luettu 10.12.2019

evl.fi: Kirkkohallitus

<https://evl.fi/tietoa-kirkosta/kirkon-organisaatio/paatoksenteko-kirkossa/kirkkohallitus>

Luettu 10.12.2019

evl.fi: Kirkolliskokous

<https://evl.fi/tietoa-kirkosta/kirkon-organisaatio/paatoksenteko-kirkossa/kirkolliskokous>

Luettu 10.12.2019

evl.fi: KiT organisaationa

<https://evl.fi/kirkontyomarkkinalaitos/kit-organisaationa>

Luettu 10.12.2019

evl.fi: Piispainkokous

<https://evl.fi/tietoa-kirkosta/kirkon-organisaatio/paatoksenteko-kirkossa/piispainkokous>

Luettu 5.1.2020

evl.fi: Päätöksenteko seurakunnissa

<https://evl.fi/tietoa-kirkosta/kirkon-organisaatio/paatoksenteko-kirkossa/paatoksenteko-seurakunnissa>

Luettu 13.12.2019

evl.fi: Seurakunnat

<https://evl.fi/seurakunnat>

Luettu 13.12.2019

evl.fi: Tilastotietoa

<https://evl.fi/tietoa-kirkosta/tilastotietoa>

Luettu 8.5.2020

Suomen poliittinen järjestelmä -verkkokirja

Luku 3.8. Oikeuslaitos

<https://blogs.helsinki.fi/vol-spj/oikeuslaitos/>

Luettu 5.9.2019

Tieteen termipankki: Oikeustiede: julkisoikeudellinen

<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:julkisoikeudellinen>

Luettu 5.9.2019.

Tieteen termipankki: Oikeustiede: julkisyhteisö

<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:julkisyhteisö>

Luettu 5.9.2019

Valtionvarainministeriön julkaisu 3/2014

Valtion virkamieseettisen toimikunnan raportti.

https://www.edilex.fi/ministerioiden_julkaisut/12312

Luettu 20.8.2019

10. Liitteet

Haastattelukaavake

Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta, käytännön teologian laitos 2017
professori Jyrki Knuutilan ohjaama tutkielmaseminaari
Kirsi Ojansuu-Kaunisto
Piispainkokous, sen asema ja merkitys Suomen ev.-lut. kirkolle

Haastattelukysymykset piispoille pohjautuvat neljään asiakirjaan:

I Piispainkokouksen työryhmä (2015).

Selvitys hiippakuntien ja tuomiokapitulien tulevaisuuteen vaikuttavista tekijöistä sekä toimenpide – ja muutosehdotuksia. Sakasti.fi, piispainkokouksen pöytäkirja 25.1.2016 5§

II Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö.

Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 47. Kirkko ja toiminta, Kirkkohallitus, Helsinki 2016

III Kirkon tulevaisuuskomitea. Mietinnön liiteosa.

Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 48. Kirkko ja toiminta, Kirkkohallitus, Helsinki 2016

IV Jutila, Karina. 2016. Pilaako eliitti Suomen?

KAKS – Kunnallisalan kehittämissäätiö, Keuruu 2016. Kirjan julkistaminen 9.1.2017

I Piispainkokouksen työryhmän selvitys

1. Piispainkokouksen työryhmän selvityksessä sanotaan (s.26), että kirkon hallinnossa oikeudellisen asiantuntemuksen määrä ei ole kovinkaan suuri, kun suhteuttaa sitä esimerkiksi hallintopäätösten määrään. Ratkaisuksi tähän on esitetty erillisen oikeudellisen toimiston perustamista.

Mikä on teidän näkemyksenne tästä asiasta? Perustelut.

2. Piispainkokouksen työryhmän selvityksessä (s.34) puhutaan piispojen avustamisesta ja nähdään, että sen tulisi olla kirkon yhteisen tehtävän hoitamista. ”Piispainkokous ja kirkkohallitus toteuttavat tämän yhdessä”.
Miten arvioitte tämän tavoitteen toteutuvan?
3. Samaisessa selvityksessä (s.34) puhutaan kirkon strategiaprosessista ja ehdotetaan, että piispainkokous ottaa vastuun sen johtamisesta.
Mitä tällä tarkoitetaan? Mitä se konkreettisesti on?
4. Piispainkokouksen työryhmä esitti parhaaksi tulevaksi malliksi s.36-38:
 1. Mallia: Hiippakuntien ja piispojen lukumäärän lisääminen. Työryhmän mielestä se olisi sekä seurakuntien elämän kannalta että teologisesti ja historiallisesti perustelluin malli.

”Piispainkokouksen rooli vahvistuu ja sen jäsenmäärä kasvaa. Osan piispainkokoukselle kuuluvista tehtävistä hoitaa suppeampi toimielin, sillä käytännössä n.20 piispan kokoontuminen tiheästi ei ole toimiva ratkaisu”.

Mikä tämän suppeamman toimielimen rooli olisi? Olisiko se valmisteleva vai päättävä elin? Mikä olisi sen suhde kirkkohallitukseen ja kirkolliskokoukseen?

II Kirkon tulevaisuuskomitean mietintö

5. Kirkon tulevaisuuskomitean mietinnössä (s.27) sanotaan, että suurin yksittäinen tulevaisuuskomitean tavoitteleva uudistus on organisaatiolähtöisestä ja työntekijäkeskeisestä ajattelusta luopuminen.
Mitä ajatuksia tämä linjaus teissä herättää?
Miten se vaikuttaisi piispainkokouksen toimintaan ja tehtäviin?
6. Tulevaisuuskomitean kannanotto 7 (s.59) kuuluu:” Keskeisten johtajien, kuten arkkipiispan, piispojen, kirkkoherrojen, kirkkoneuvosten, hiippakuntadekaanien sekä kirkon erillisyyksiköiden johtajien kohdalla on selvitetävä mahdollisuutta siirtyä määräaikaisiin työsuhteisiin, joiden kesto voi olla esimerkiksi kahdeksan vuotta”.
Mitä mieltä olette tästä ehdotuksesta?
Miten se vaikuttaisi piispainkokouksen toimintaan?

7. Tulevaisuuskomitean mietinnössä (s. 110) pohditaan piispainkokouksen ja kirkolliskokouksen perustevaliokunnan tehtäviä. Mietinnössä sanotaan, että niiden roolit ovat huomattavan päällekkäiset. Ratkaisu tähän voisi olla se, ”...että piispainkokous toimisi kirkolliskokouksen perustevaliokuntana, mikä ei aiheuttaisi juridisia ongelmia, sillä kaikki piispat ovat nykyjärjestelmässä kirkolliskokousedustajia”.

Mitä mieltä te olette tästä vaihtoehdosta? Perustelut.

8. Sivulla 112 mietinnössä sanotaan: ” Piispainkokouksen rooli ja merkitys eivät ole kokonaan luettavissa sille kirkkolaissa ja – järjestyksessä annetuista tehtävistä.....Todellisuudessa piispainkokous on virallista tehtävänkuvaansa merkittävämpi”.

Mitä näillä mielestänne tarkoitetaan? Perustelut.

9. Tulevaisuuskomitean kannanotto 20 on sivulla 114: ” Tulevaisuudessa piispainkokoukselta kaivataan entistä vahvempaa roolia kirkon ja muun yhteiskunnan välisessä vuoropuhelussa. Tämän vaikuttamistoiminnan menestyksellinen hoitaminen edellyttää piispainkokoukselta reagointikykyä, mitä tiheämpään kokoontumistahtiin siirtyminen osaltaan edistää”.

Mitä mieltä olette tästä komitean esittämästä piispainkokouksen tulevaisuuden roolista?

III Kirkon tulevaisuuskomitean mietinnön liiteosa.

10. Kirkon tulevaisuuskomitean mietinnön liiteosa.

Juha Meriläinen: Organisaation ja hallinnon nykytila.

Sivulla 70 Meriläinen kirjoittaa: ”... keskushallinnossa kuin muillakin hallinnon tasoilla on kahden rinnakkaisen hallintomallin esiintyminen: osa toimielimistä on demokraattisilla vaaleilla valittavia edustuksellisia päätöselimiä ja osa virkamiehistä tai kirkollisen viran edustajista (papit ja piispat) koostuvia hallintoelimiä.....Kahden luonteeltaan hyvin erilaisen rinnakkaisen hallintorakenteen sekä niiden välisen jännitteiden tunteminen on kirkon hallinnon ja organisaation ymmärtämisen kannalta välttämätöntä”.

Mitä tämä mielestänne tarkoittaa? Perustelut.

10. Meriläinen sanoo sivulla 81, että ” Kirkollisten hallintoelinten vastuu- ja toimivalta-alueita määriteltäessä keskeinen kysymys siis on, kuinka kirkon edustus- ja virkarakenne sovitetaan yhteen. Tämä ei ole helppo tehtävä siksi, että hallintoelinten edustajat pyrkivät yleensä suojaamaan edustamansa elimen asemaa ja valtaa”.

Miten arvioitte tätä Meriläisen näkemystä?

11. Jännitteistä Meriläinen kirjoittaa myös sivulla 97. ”Piispainkokouksen aseman vahvistuminen yhtä kaikki nostaa keskushallinnon toimivaltasuhteiden kannalta mielenkiintoisia jännitteitä”. Hän viittaa tällä kirkolliskokouksen perustevaliokunnan ja piispainkokouksen väliseen suhteeseen. Millaisia ajatuksia tämä teissä herättää?

12. Sivulla 114 Meriläinen kirjoittaa kirkon hallinnosta, sitä on kuvattu ras-
kaaksi. ”Hallinnollisten elinten supistaminen saati vähentäminen on kuitenkin osoittautunut vaikeaksi keskenään kilpailevien hallintoperiaatteiden ja niitä edustavien ryhmien vuoksi”. Maallikot eivät ole halukkaita vähentämään edustuksellisia elimiä. Samaan aikaan kirkkohallituksen toiminnallinen rooli on kasvanut ja ” ..piispat ovat pyrkineet vankistamaan piispainkokouksen asemaa sekä puolustamaan hiippakuntien riippumattomuutta”.
Miten suhtaudutte näihin väitteisiin?

13. Lopuksi Meriläinen listaa organisaatiouudistuksen kannalta keskeisiä kysymyksiä sivulla 115. Yksi niistä on:” Tarvitaanko sekä edustus- että virkarakennetta ja kaikkien hallintoperiaatteiden rinnakkaiseloa kaikilla hallinnon tasoilla?”

Mitä te vastaatte tähän kysymykseen? Perustelut.

IV Jutila, Karina. Pilaako eliitti Suomen? -kirjasta, luku Kirkon luottamustesti s. 56-60

14. Jutila esittää sivulla 57 useita kirkkoa koskevia kysymyksiä, joihin hän uumoilee harvan suomalaisen kykenevän vastaamaan. Skeptisyys ulottuu jopa kirkon luottamushenkilöihin, joiden olisi vaikeaa vastata niihin. Yksi kysymys kuuluu: ketkä kirkossa käyttävät valtaa ja missä?

Mitä mieltä te olette tästä kriittisestä väitteestä ja kysymyksestä? Perustelut.

16. Sivulla 58 Jutila kirjoittaa avoimuudesta ja kirkon demokratiasta. ”Demokratian kannalta ilmiselvä ongelma on se, että kirkon päätöksenteossa sama henkilö voi edustaa valmistelua, päätöksenteon johtamista ja täytäntöönpanoa. Poliitikassa näin ei voi tapahtua”.

Mitä ajattelette tästä? Perustelut.